

KEMÉNY SIMON

ÖRDÖGÖK, TÜNDÉREK

AZ ATHENAEUM KIADÁSA

A mű elektronikus változatára a Nevezd meg! - Így add tovább! 4.0 Nemzetközi (CC BY-SA 4.0) Creative Commons licenc feltételei érvényesek. További információk: <http://creativecommons.org/licenses/by-sa/4.0/deed.hu>

Elektronikus változat:
Budapest : Magyar Elektronikus Könyvtárért Egyesület, 2017
Készült az Internet Szolgáltatók Tanácsa támogatásával.
Készítette az Országos Széchényi Könyvtár E-könyvtári Szolgáltatások Osztálya
ISBN 978-963-417-143-0 (online)
MEK-17308

TARTALOM

IFJ. HONVÉD JÁNOS KARÁCSONYFÁJA.
MIÉRT HAZUDNAK AZ EMBEREK?
KÁLMÁN VÉGZETES SZENVEDÉLYE
KÁRTYÁSOK KALANDJA
JELLEMTANULMÁNY MÓRICRÓL ÉS JELENTÉS ELMÚLÁSÁRÓL
NÁSZÉJ
CSIPKE RÓZA SIRKÖVE
A POFON
NEM FÉL A HALÁLTÓL
ÉHES KUTYA KARÁCSONYA
IGY NŐ A DICSŐSÉG
AZ ARCKÉP
SZONÁTA GORDONKÁRA
ÉJFÉL.
EGY ARCKÉPRENDELÉS REGÉNYE.
GAZDAG EMBER BARÁTJA.
OLKOVSZKY IVÁN GYILKOSSÁGA.
PEPI BÁCSI KIDOBATÁSA.
»TE IS ÉRZED, HOGY ÖREGSZEL?«
SAPHIRO PALOTÁJA.
SZERGIUSZ HERCEG RUBINCSATTJA.
EGY SZÁL GYUFA
VÉLETLEN MESE.
KARPEREC.
GRAND HOTEL „??”
CSOKOR MATYI RAVATALÁN.
AZ UTÓD.
AZ ÉKSZERÉSZ.
ÉLETBIZTOSÍTÁS.
AZ ÖZVEGY HATALMÁBAN
ALTATÓ

IFJ. HONVÉD JÁNOS KARÁCSONYFÁJA.

A fenyőfák már vastag vattaruhájukat viselték, élesre köszörült pengéjű hideg szél vagdalkozott fönn a Kárpátokon. Egy napon tompa ütések zaja hallatszott alulról és a fiatal fenyőágak megremegtek. Tudták, hogy jön a veszedelem. Nagyhajú, vad tekintetű emberek közelednek baltákkal, fejszékkel, fűrészekkel és vagdossák az aranyos fiatalságukat élő ágakat, a leg-egészségesebb, legszebb formájú ifjú fákat. Reszketett, félt a sok fenyőfa, valamennyi szerette az életet, egyik sem akart meghalni. Különösen rémüldözött egy fiatal csemete, aki százados apja tövében növekedett és formára, színre legszebb volt az egész vidéken. Minden tűje külön reszketett, vak félelmében összecsapdosta ágait, apja erős derekát szorongatta, mint a kis gyerek átnyalábolja anyja nyakát, ha a dajka fürdeni akarja vinni. Kétségbeesetten zizegett, sírt, sikoltozott.

- Mentsen meg apám, én élni akarok, nem akarok meghalni, ne engedjen megölni, édes, drága apám.

És ez így tartott napokig Az öreg fenyő gögösen és némán állt helyén, a magasba és a messzeségbe nézett s csak éppen drótkötélnél erősebb gyökereivel markolta meg jobban a hegy húsát, mint mikor az erős ember ökölbe szorítja a kezét, mert büszke felháborodása nem talál méltó szót és méltó hangot. A fiatal pedig szörnyű halálfélelmében megállás nélkül nyivákkolt. Egyszerre, mintha a földből jönne a hang, megszólal valaki:

- Ugyan ne bögj már annyit, te rongyos! Feküdj bele az én ágyamba, majd én addig odaállok a te helyedre, amíg elmúlik a veszedelem.

Azzal lehányta magáról földből, avarból és hóból ráterült vastag takaróját Honvéd János egykori magyar közvitéz, aki itt esett el orosz golyótól találva, a kárpáti csaták idejében. Izgatottan, sürgetve ismételte:

- No, feküdj hamar a vackomba.

A fiatal fenyőfa gyorsan belebujt a katona sírjába, a katona pedig elfoglalta a fácska helyét. Másnap már oda is értek a baltás emberek, akik a karácsonyi vásárra gyűjtötték a fenyőket.

- Milyen furcsa formája van ennek a fának, - mondta az egyik és nézegette Honvéd Jánost, aki mindent visszaadott már a földnek, ami csontjait földte, csak egy kurtaszárú pipát szorongattak fogai s valami piros fészek himbálózott még a bordái között. De az emberek nem sokat tanakodtak, egykettőre kivágták és odadozták a szánkóra a többi karácsonyfa közé.

Honvéd János csak most kezdett gondolkozni, hogy mi történt vele. Őt most vásárra viszik valamilyen nagy városba. Ki tudja, talán Budapestre kerül. Ott volt ő díszítő, világosító és vidámkedvű ezermester a Fővárosi Orfeum színpadján. De most nem tudta tréfásan méltányolni a furcsa kalandot, sápadt volt s csontjainak üres útjain különös izgalom futkosott keresztül.

Mit csinálhat most özvegy Honvéd Jánosné és ifjú Honvéd János, akitől csak szemével búcsúzott el azon a hajnalon, mert csókjával sajnálta felébreszteni a bölcsőben alvó gyermeket. Hat esztendeje már ennek, ezalatt hűségesen átadta a földnek azt, ami a földé, táplálta a füveket, a fenyőfákat a rövid életű gombákat s a magas hegyek néhány ritka virágát. Arra a világra, amelyet itt hagyott, nem gondolt egyszer sem. De most egyszerre minden ott fáj a csontjaiban.

Nem is tudta, mi történt vele és hogy mennyi idő telt el különös kalandja óta, egyszerre csak azon vette észre magát, hogy sok más fával együtt a Duna partján fekszik a karácsonyfa-vásáron. Tolongott itt a nép és alkudozott a fákra. Két asszony érkezett egyszerre autón, az egyik észrevette.

- Milyen különös karácsonyfa ez, milyen szokatlan az a piros fészek az ágai között. Olyan formája van, mint egy szívnek. Ezt megvesszük.

Szép márványházba, fényes lakásba került. De ő jóformán azt sem tudta, mit csinálnak vele, folyton a feleségére és a fiára gondolt. Itt van, ebben a városban, amelyben ők élnek és nem láthatja őket.

Mit kéne tenni, mit lehetne csinálni? Közben hárman is dolgoztak rajta, díszítették.

Rengeteg gyertyát, fényes és tarka cifráságot akasztottak ágaira. Aztán megrakták cukorral, játékkal, százféle drága ajándékkal. Csomagokban finom fehérnemű, kisfiúnak való szép ruhácska, prémés bekecs, aranyláncon csöpp aranyóra, képeskönyv és mindenfajta mesés holmi, került a karácsonyfára. Csupa gazdag gyereknek való ajándék. Izgatottan és boldogan díszítették a fát. Honvéd János tűrte és csak az járt az eszében, hogy mit csinál most az ő kislánya, van-e annak karácsonyfája? Ahogy erre gondolt, úgy reszketett az ágai között a piros madárfészkek, hogy az urak nem győzték csodálni.

Milyen érdekes karácsonyfa, mondogatták egyre, hogy örül majd ennek az ő kis fiuk. Honvéd János pedig szenvedett kegyetlenül és ezerszer megbánta már, hogy helyet cserélt a kis gyáva fenyőfával.

Eljött a szent este s a titokzatos szobában a karácsonyfa várta a nyolc órát, amikor gyertyáit meggyújtják s a boldog család átadja boldog gyermekének kényes, fényes ajándékait.

Honvéd János kétségbeesetten gondolt erre a pillanatra. De egyszerre huncut ötlete támadt, hamisan kacintott és elégedetten mosolygott.

Amikor a nagy óra elszavalta a hetet, óvatosan lelépett az asztalról, kinyitotta az ablakot és az uccára lépett.

Aztán lélekszakadva, megrakottan rohant a külváros felé, ahol egykor a feleségével lakott. Loholt, menekült kifelé a városból. Ágain az ajándékok összeütődtek, zörögtek. Így zörrentek össze valaha katonakorában mellén a kitüntetések. Egyszerre ott volt előtte a hosszú egyemeletes ócska ház. Egykettőre ott állt a földszinten a kis lakás ajtaja előtt. A szoba ablaka sötétlen vakoskodott, csak a konyhában volt világosság.

Bekukucskált.

Az asztalnál ott ült a felesége és a kislánya. Éppen vacsoráztak. Honvéd János nem zavarta őket, hanem izgatottan benyomta a szoba ablakát s belépett. Aztán felállt az asztalra s meggyújtotta az ágain elhelyezett gyertyácskákat. Egyszerre csupa ragyogás volt a szegény kis szoba. A házmeister a karácsonyi borlevestől fölhevülten kidugta fejét az ajtón:

- Valahol mintha betörték volna az ablakot.

Körülnézett és látta a nagy fényességet az özvegy szobájában. Úgy áradt onnan a ragyogás, hogy az egész udvar világos volt tőle.

- Tyü a mindenit, ég a Honvédné lakása!

Odaszaladt és a rémült asszonnyal együtt bement a szobába. A csodálatosan megrakott karácsonyfa ott tündökölt, világított az asztalon, szórta a csillagokat és mutatta száz, meg száz drága ajándékát. A szoba ablaka ki volt törve, besüvöltött rajta a szél, de azért édes meleg maradt a szagos levegő. Az egész háznép odagyülekezett. Mindenki csodálkozott és bámult.

Hercegeknek sem lehet ennél szebb fájuk. Egyik a drága játékokat nézte, másik a szép ruhákat, a cukrokat, a kis aranyórát, az özvegy és a fiacskája azonban le nem vette szemét a piros madárfészekről, amely úgy kalimpált most, mint egy kis harang.

Mindenki ámult, csapkodta a kezét, de senki sem értette, hogy mi történhetett.

MIÉRT HAZUDNAK AZ EMBEREK?

Abban a vegyes társaságban, amely egy nyári vendéglő nagy kerek asztalát ülte körül, a hazugságról s a hazug emberekről vitatkoztak. Mindenki eltörte pálcáját a hazug férfi feje fölött. A hazugságot, mint a jellem salakját, mindenki utálattal említette. Valamennyien megtalálták a polgári felháborodás kemény szavait, s csunya szokásnak, a lélek betegségének, hitványságnak nevezték a hazugságot, mindenki temperamentumának megfelelően válogatva ki a megbélyegző jelzőt a magyar nyelv kincsesházából. Egyhangúan helyeselték, mikor a száraz ügyvéd nagyot szíva rossz cigarettájából, - mintha annak füstjéből párolná le ezt az igazságot - így szólt:

- Boldogult atyám mondotta, hogy aki hazudik, az lop is, aki pedig lop, az gyilkolni is képes.

Az ügyvéd úgy tette az asztalra ezt a mondást, mint valami családi kincset, jobbkeztét ünnepelesen helyezve az asztal közepére. Mindenki odanézett, s a mondás igazságától megbüvölve bólogatta a fejét. Többen irigykedtek, hogy nem az ő apjuk találta ki ezt a bölcsességet. Egy Eszenczy nevű színész nem is tudta elviselni a sikert.

- Mindez, - mondotta - csak részben igaz, tudniillik a férfiakra vonatkozóan. Az asszony hazudhat, a nőnél nem bűn ha nem mond igazat, sőt én megkövetelem, hogy hazudjon. A női száj megszépül a hazugságtól. A szerelmi élet ízét és izgalmát a nők hazugsága adja meg.

Félszemét lehúnyva, ajkát gúnyosan elhúzva, megszólalt a társaság terroristája.

- Furcsa elvei vannak a művész úrnak. Tudja meg, hogy hazudni senkinek sem szabad, se nőnek, se férfinak, se gyereknek, se öregnek. A hazugságtól rossz szaga lesz az emberi szájnak. És csodálatos, hogy mégis milyen sok hazug ember van a világon. Ezen a téren is rengeteg szomorú tapasztalatom volt az életben. Olyan embereket kaptam már hazugságon, akiket valóságos szenteknek tartottam. El fogom mondani a legszomorúbb csalódásomat.

- Tíz évvel ezelőtt történt nyáron. Szabadságomat Margate angol fürdőhelyen töltöttem. Egy reggel, mikor a tengerparton sétáltam, valaki hátulról a vállamra ütött s jókedvűen, de igen hetykén és fölényesen rámkialtott:

- Szervusz, vörös Rosenberg!

- Hátranéztem, X. államtitkár, a híres puritán férfi állt mögöttem, akivel együtt jártam a gimnáziumba. Nagyon bosszantott a dolog, mert hiszen X. tudta, hogy már régen Rézaira változtattam a nevemet, ezen a néven levelet is írt nekem, természetesen szívességgkérő levelet, hát miért vörösös és miért Rosenbergez most, bár egyiket sem szégyellem. Sem azt, hogy vörös vagyok, sem azt, hogy Rosenberg voltam. Hidegen végig néztem, mint aki nem érti ezt az egész dolgot és angolul mondtam: pardon uram, én önt nem ismerem, mit akar tőlem? X. elnevette magát és magyarul válaszolt: ugyan, ne okoskodjál beszélj magyarul, mert nem értem a te kutya ángilusodat. Ne bolondozz no, hiszen te vagy a vörös Rosenberg. Én fokozva arcom csodálkozó kifejezését, rosszalóan ingatva fejemet, megismételtem az előbbi mondatot, aztán tovább mentem. Meg sem hallgattam dadogó, mentegetőző szavait.

- X. hetyke, lekicsinylő viselkedése sokáig bosszantott és mikor ősszel idehaza megláttam egy felvonásközben az Operában, még mindig belepirultam, a szégyenbe. X. is meglátott a nézőtéren és az első sorból sietve hátrajött hozzám. Kedvesen, barátságosan mosolygott és már messziről nyújtotta a kezét.

- Szervusz Rézai, jó, hogy látlak, mert egy mulatságos furcsa dolgot kell neked elbeszélnem. A nyáron Margateban voltam Angliában és a tengerparton sétálva egyszer szembe jött velem egy úr, aki a megszólamlásig hasonlított reád. Örültem, hogy magyar baráttra akadtam,

odamentem hozzá és elkaptam a kezét, s jó magyarosan megráztam: szervusz, kedves Rézai barátom. Az úr rám nézett, nem értette a dolgot, aztán angolul megkérdezte, hogy mit akarok tőle? Csakhamar kiderült, hogy tévedtem, csak egy csodálatos hasonlatosságról van szó. Az angollal azonban - aki igen gazdag, előkelő főúr volt - nagyon megbarátkoztam, meg is hívott a birtokára Skóciába, ahol két nagyszerű hetet töltöttem az ősi kastélyban. Ilyen furcsa, érdekes véletlenek történnek az életben.

- Én velem - folytatta Rézai - forgott a színház. Mekkora csalódás! X, akit én is, mint mindenki az országban, a férfias jellem és tökéletesség mintaképének tartottam, ime közönséges hazug fráter. Hát akkor hol van itt még igaz férfi? Miért hazudott nekem ez az ember, hiszen semmi haszna nem volt belőle? Hazudott, mert vérében van ez a betegség, mert a hazugság férge rágja a jellemét.

Itt az elbeszélő hosszabb szünetet tartott. Aztán olyan hangon, amely a részvétől és szájalomtól volt dallamos, s amelyben benne volt az emberiség javíthatatlanságán érzett fájdalom, felsóhajtott:

- Hogy miért hazudnak az emberek?... Titokzatos és csodálatos erő kényszeríti őket. Úgy látszik, hogy ezt az erőt nem lehet leküzdeni.

- Fájdalom, nem lehet leküzdeni, mert kénytelen vagyok bevallani, hogy ez a történet is, amelyet itt most elmondtam, első szótól az utolsó szóig hazugság volt.

Az őszinteségnek ilyen hőstette előtt a társaság percekig tartó hallgatással tisztelgett.

KÁLMÁN VÉGZETES SZENVEDÉLYE

- Hogy hívják ezt a szép kis lovat?

- Sárinak.

Minden reggel ez a sárga lovacska hozta a kávéházba a friss süteményt. Kálmán, aki megkérdezte a ló nevét mától fogva minden szolga a kávéházban. Vidéki ember volt, hamarabb megakadt a szeme valami szép állaton, mint a városi látnivalókon.

Lassú léptekkel odament a lóhoz és megveregette a csinos állat farát. Jól táplált, szorgalmasan kefélt gömbölyű ló volt a Sári. Kurtára nyírt, mozgékony farkát fitos kedvességgel csapkodta jobbra, balra. Kálmán csak lapogatta a ló combját, farát és tenyere megtelt a ló húsos formáinak meleg gömbölyűségével.

Erre hirtelen eszébe jutott sovány, sápadt felesége, akit ha megfog, csontja megnyomja a tenyerét. Milyen üres, milyen hideg fogás esik azon az asszonyon és még a szavával is hogy szurkál, a hangjával is hogy sebez. Ime egy oktalán állat is több örömet tud adni az embernek, mint az ember saját felesége. És elkeseredve, mint mindig, ha az asszony eszébe jutott, símogatta a Sári síma, meleg, ruganyos húsát.

Másnap már várta a lovacskát Kálmán. Mikor elkényeztetett hengegő apró lépéseivel megérkezett, odament hozzá és egy cukrot adott neki. Öröm volt fogni a ló bársonyos száját, s az állat meleg lehelle, amint a tenyerébe fújt s amely onnan felszakadt a kabátujjába, megint csak a felesége hideg morcos csúfságát juttatta eszébe Kálmánnak.

Egész nap csak cukorra vadászott a kávéházban, ami igen nehezen ment, mert ő a konyhában dolgozott, edényeket tisztogatott és semmi keresnivalója nem volt a kassza körül, vagy a raktárban. De azért addig ügyeskedett, ravaszkodott, míg megszerezte a mindennapi kockacukrot Sárinak. A hengegő járású kényes lovacska a kávéház ajtaja felé fordított fejjel, intim, halk nyerítéssel érkezett meg reggelenként.

Kálmán mindig fültől patáig megvizsgálta a lovat. Jól meg van-e keféelve, sörénye ki van-e fésülve, patkója nem lötyög-e, patáját megmosta, megszírozta-e a kocsis, ragyog-e a szerszámja s jól megkente-e a kereket, hogy könnyű legyen húzni a kocsit? Egyik reggel aztán rosszalóan rázta a fejét.

- Hallja-e sógor, - mondta a kocsisnak - micsoda durva bivalyhajtó ostora van magának?

- Csak olyan, amilyent a gazdám adott.

- Ehhez a finom lóhoz az nem való. Hiszen ha rásuhint, kipattan a bőre.

Másnap Kálmán egy bőrfogantyús, gyönyörű, sallangos ostort adott át a kocsisnak, valóságos ostor-arisztokratát. És ettől kezdve átvette a gondviselő szerepét Sári sorsa fölött. Hogy a szerszám fényesebb, szebb legyen, lakkfestéket vett a kocsisnak. A szemellenzőbe két acél S betűt rakatott, fölötte ötágú koronával, Sári monogramját.

De aztán is minden napra kitalált valamit, valami kis ajándékot, amivel csinosította és becézte a szép állatot.

Szegény ember volt Kálmán, gyakran küzdött pénzzavarral, de azért egy idő óta azon törte a fejét, hogyan takaríthatna meg annyit, hogy a lónak új szerszámot vegyen.

A nyergesektől árjegyzéket szerzett és szabad idejében azokat bujta, tanulmányozta. Annyira szerette a lovat, hogy kínos izgalommal várakozott rá egyik reggeltől a másikig. Mikor eszébe jutott, hogy a kocsis talán rosszul bánik a lóval, azt is kezdte tömni ajándékkal.

Néha egy marokra való szivarcsutkát adott neki. Egyszer fejébe vette, hogy ezentúl napközben is látnia kell a lovat. De szegény Kálmán rabszolga volt, este tízig nem mozdulhatott ki a kávéház konyhájából, csak délben volt egy órai ebéd ideje. Arra gondolni sem mert, hogy ezt az időt használja fel Sári látogatására. Mit mondana a feleségének? Azon a kiállhatatlan csontváz asszonyon egyszerre száz tövissel több nőne, hogy jobban szurkálhassa, kínozhassa. Így is elég baja van vele a pénz miatt, Kálmán már nem győzi ügyes hazugsággal takargatni, hogy hová teszi a fizetését.

- Biztosan szeretőd van, gazember, - kiabálja az asszony minden nap - de vitriolba főzlek meg benneteket, ha megtudom.

Kálmán ravaszul úgy védekezett, hogy az asszony gyanuját kissé mindig ébren tartsa. Inkább higgye, hogy szeretője van, mint hogy Sári titkát megtudja. Pedig egyre nehezebb lett a helyzete.

A lovacska - az idegen pék lova - egyre több pénzébe került. A ravasz kocsis is folyton jobban zsarolta s anyagi gondjain kívül még azt a kérdést sem tudta megoldani Kálmán, hogyan láthatná a lovat délután? Végre kieszelte, hogy fogfájás ürügye alatt elkéredzkedik. Ez olyan jól sikerült, hogy többször megismételte. A kávé, aki kövér, lusta ember volt, végre meg-sokalta a dolgot.

- Nézze Kálmán, ha még egyszer megfájdul a foga, én magát úgy kidobom, hogy a lába sem éri a földet.

A bajok, a gondok, a kellemetlenségek egészen beszöttek. Otthon pokol volt az élete az asszonnyal. A kávéházban reszketni kellett, hogy el ne küldjék és mindenek tetejébe az örökös aggodalom, hogy nem történik-e valami baj Sárral a sikos aszfalton, az autók, a villamosok és a biciklik nagy forgatagában?

Tíz kényes szobalány szeretőt bolondítva, vidámabban élhetett, nyugodtabban alhatott volna, mint evvel a furcsa szenvedéllyel, amely egy csámpás pékmester kövér lovacskája-hoz láncolta.

Sóhajtozott, sápadozott, fogyott szegény Kálmán s minden nap súlyosabb lett életének terhe. Mindig nehezebben jutott pénzhez. Titokban már a télikabátját is eladta: jaj, mi lesz a télen? A becsületes, szorgalmas, derék, vidéki ember jobban és jobban belezavarodott az életbe. Valamelyik délután, amikor különösen elborították a bajok hullámai, rajta csipte magát, hogy nagyon csodálkozik, jó Istenem, milyen semmi kis zár csukja a kávéház pénzes fiókját. Mikor rajtakapta magát, hogy mire gondolt, becsületessége olyan erővel borzadt meg, hogy Kálmán arra gondolt, most rögtön öngyilkos lesz. De aztán mégis csak lecsendesedett s egyszerű, vallásos igazságok jutottak eszébe az emberi sorsról.

Mindnyájan a pokol házának tetején járunk, az ördög néha megcsiklandozza a talpunkat.

KÁRTYÁSOK KALANDJA

Négy sor játékos állta körül a bakk-asztalt és a tizenkét ülő játékost. Majdnem mindenki dohányzott. A sok ember elfogyasztotta a levegőnek minden oxigénjét, s a megsanyargatott városi tüdők csak füstöt, rossz szagot és minden tápláléktól megfosztott, elhasznált levegőt szívtak magukba. Egy vidéki kereskedő adta a bankot. Sovány, gyűrött ember volt, féloldalt ült a széken, balkeze a nadrágzsebében görcsösen szorított egy kulcsot, jobb karja mozdulatlanul feküdt az asztalon, csak kezefeje végzett csukló-mozdulatokat, amint a kártyát osztotta. Már hatszor nyert egymásután. Nem mert megmozdulni, fejét leengedte, állával támasztotta a melléhez s csak szemének két ugráló szarkamadara kísérte a krupéi mozdulatait.

Azt hitte, ha fejét, vagy testét megmozdítja, megszűnik a varázs és mindent elveszít. Úgy ült ott, mint egy viaszfigura. Arca sápadt volt, a szeme tüzelt, a lába fázott. A szobában tűrhetetlen volt a meleg, a játékosok vörösre főtt fejfel, égő fülekkel álltak a helyükön. A bankár tovább nyert. Az összes játékosbabonák kiszabadultak. Valaki meg akarta gyújtani a cigarettáját, a szomszédja kiütötte a kezéből a gyufát: elégeti a szerencsését. Amaz komolyan erősítette, hogy csak akkor tud nyerni, ha ég a cigarettája. Egyik visszatartotta lélegzését, míg a lapokat osztották, a másik féllábon állt, emez félszemmel a szoba egy bizonyos pontját nézte, amaz imádkozott. Némelyik káromkodott, s voltak olyanok, akik zsebben hordott kis tárgyakhoz, mint bálványokhoz fohászkodtak, de hiába.

A bankár szerencséje nem hagyta el a gazdáját. Egyre kevesebb és kevesebb pénz került az asztalra. Mindenki elvesztette már mindenét. Kölcsönt senki sem kapott senkitől. Elvéreztek az előbbi nap vesztese, akik mára hihetetlen fufanggal és munkával szereztek pénzt, hogy visszanyerjék veszteségüket, s tönkrementek azok is, akik előző napon nyertek. Elfogyott a kereskedő pénze, aki holnap nem tud majd fizetni a gyárosnak s a gyáros is elvesztette munkásainak hetibérét. Az ügyvéd otthagya a zöld asztalon utolsó vasát is, azután meg a perlekedők pénzét. Akik mindenüket elveszítették, szinte örültek, hogy már túl vannak a rettenetes küzdelmen, mert a bankár még mindig nyert. Már tizenegyet ütött. Gyűrött, izzadt kis bankók ájultak még néha az asztalra, borraaló pénzek, házmesternek szánt összegek, villamoson visszakapott piszkos, züllött külsejű garasok.

Mindenki konokul forgatott valamilyen gondolatot a fejében. Többen öngyilkosságra gondoltak. De a legtöbb azon törte a fejét, hol szerezzen, hol raboljon, hol sikkasszon új pénzt a másnapi játékra. Egy fukar férj hangtalanul, de szörnyű szavakkal gyalázta magát, mert beteg feleségének nem küldött narancsot, s most egész havi keresetét elvesztette.

- Háromszázat vesztettem, - hörögte egy kopott, borotvátalan, piszkoskezü ember a szomszédjának. - Haljon meg a kisleányom, ha még egyszer ötven koronánál többel jövök ide.

- Mind ostobák vagyunk, akik ebbe a barlangba pénzt hozunk. Sajátunkat nem szabad kockáztatni, a nyert pénzből kell vakmerően játszani.

- Dehogy kérem, bankot kell adni. Csak a bankár nyerhet, a tömeg az áldozat.

- Valami biztos rendszert kellene kitalálni.

És a kifosztott emberek elmondták a nemzetközi kártyás-bölcsességeket, azokat a vigasztalásokat, terveket, fogadalmakat, esküket és átkokat, azokat a megfigyeléseket, hazugságokat és őszinteségeket, amelyeket a világ minden táján, a világ minden nyelvén elmondanak a letört játékosok.

A bankár még mindig osztotta a lapokat és még mindig nyert. Ilyesmire még nem volt példa. A játékosok egyik része megbűvölten, másik része megborzadva nézte, hogy mi történik.

Kétszer ment körül a kártya az asztalon, anélkül, hogy a bankár egyszer is vesztett volna. Huszonnégyszer nyert egymásután. Olyan csoda ez, amilyent még nem jegyzett fel a világtörténelem. Valaki már írta is a cikket egy bécsi lapnak.

Ekkor egy magas, frakkos, monoklis, remekül megfésült, nagyszerűen megberetvált úr jelent meg a kártyaszoba ajtajában. Odaállt az asztalhoz s mikor a bankár a kártyára tette a kezét, nyugodtan odaszólt neki:

- Az összes zsetonokat tartom.

Mindenki odanézett, halálos csönd lett. A bankár keze önkénytelenül megrándult, mintha az okos kéz el akart volna szaladni, meg akart volna futamodni, de aztán urának akaratát teljesítve, leosztotta a kártyákat. A játékosok nyertek. A frakkos úr elé odatolták a zsetonok óriási tarka tömegét.

- Ez - mondotta - addig játszik a bank ellen, amíg visszajövök.

Átsétált az étterembe, kényelmesen megivott egy teát, elszívott egy cigarettát, aztán visszalépegetett a játéktérbe. Ott eközben megfordult a szerencse. A frakkos úr utolsó krajcárig elnyerte a bankár pénzét. Óriási lármával tárgyalták a kifosztott játékosok a nagy eseményt. Mindenki örült a bankár bukásának, nem gondolták meg, hogy hiszen az ő pénzüket nyerte el az idegen, akiről senki sem tudta, hogy kicsoda. Csak bámulták s azon törték a fejüket, hogyan lehetne a közelébe férközni és kölcsönt szerezni tőle. Tizen is segédkeztek neki, amikor a pénzt megolvasta és a bankókat rendezte. Az előkelő idegen nyugodtan, előkelő mosollyal rakta meg zsebeit a rengeteg nyereséggel. Éppen az utolsó pénzcsomót süllyesztette el, amikor két hatalmas termetű, izgatott ember lépett a szobába.

- Na, megfogtuk végre!

Ezzel karonfogták a frakkos urat és vitték magukkal. Útközben elmondták, hogy egyik elmegyógyintézet betege, aki már harmadszor ismétli meg ezt a különös kalandot. Mikor az ápolók megtudták, hogy az örült mennyi pénzt nyert, szemrehányóan és sajnálkozva mondták:

- De hát hogyan ülhettek le az urak kártyázni ezzel a szegénnyel, hiszen ennek egy krajcárja sem volt, amikor idejött.

A vaskarú ápolók ezzel elvitték a megszökött örültet és rengeteg nyereségét.

Fülsiketítő lármával tárgyalta a kifosztott tömeg a példátlan eseményt. Erkölcsileg, orvosilag, a kártyatudomány szempontjából, sőt a klub házszabályai alapján is megtárgyalták az eseményt, mert rendkívüli mulasztás terhel valakit azért, hogy egy idegen bemehetett a klubba és ottan kártyázhatott.

Egy csúnya kövér úr köré sereglett a hallgatók többsége. A klub ügyésze önhittén, balkezével tanáros, oktató mozdulatokat téve, kezdte magyarázni:

- Jogilag kérem, úgy áll a dolog...

JELLEMTANULMÁNY MÓRICRÓL ÉS JELENTÉS ELMÚLÁSÁRÓL

Már négy napja, hogy megtörtént, de még ma sem tudom elhinni.

Este kilenckor megérkeztem homályos, falusias uccánkba. A kis drótkapu sarkáig ki volt tárva. Fehérkötényes szobaleány hadonászott és kiabált a gyalogjárón, egy idegen aktatáskás úr izgatottan magyarázott valamit s a mindenesfiú konok kifejezésű arccal hallgatta az összevissza beszédet. Egy félvak lámpájú taxi lassú, sunyi tempóban haladt el mellettünk. És a gyalogjáró sarában kinyúlva, mint egy leterített nyúl, élettelenül feküdt Móric. A levegőben egy épp most történt dráma izgalma reszketett. Éreztem, hogy arcom fehérre vált. A helyzet világos volt, kedves kutyámat, akivel tíz éve lakom egy fedél alatt, agyongázolta az autó.

A szomorú eset percek előtt történhetett, mert csak most rohan ki a házból a szakácsnő, zokogva és átkozódva és mint a másik leány, ő is szitkokkal és halálos fenyegetésekkel árasztja el a mindenesfiút. Az előszoba ajtaja félig nyitva van, belülről hallom feleségem hangos sírását. A három nő bosszút és elégtételt vár tőlem. Emberi ösztönük s igazságérzetük megtorlást követel, de engem megbénít a szomorúság, szólni sem tudok. Nincs bennem bosszúvágy, csak tehetetlenségemnek ólomérzése. Tudom jól, hogy nincsen imádság és nincsen átok, amely ebbe a kis, fekete-fehér állati testbe visszaadja az életet. Lakásunkból egy élőlény végérvényesen és örökre elköltözött.

Próbálom lekicsinyelni az eseményt. Rá akarok pirítani magamra.

- Szégyeld magad! Egy kutyáért így elszomorodni.

De ez a hang nem őszinte. Szomorúságom egyre mélyebb, a fejből, a szívemből sülyed lefelé a térdembe, a lábamszárába, a talpamba. Nehezemre esik a járás.

A nők közben beszállították Móric tetemét az udvarba, csomagolópapírosba göngyölték és elhelyezték a lépcső alján.

Jajgatva és a gyilkosokat átkozva végezték munkájukat, mert a női természet egyik fő alkotórésze a gyakorlatiasság és az otthonosan működik olyan új és nehéz helyzetekben is, melyek előtt egy férfi tehetetlenül ácsorog. Móric tehát becsomagolva, élettelenül várja a hűvös éjszakában a másnapot, amikor el fogják helyezni a földbe. Ez lesz első éjszakája, amelyet házon kívül fog eltölteni. Egy félórával ezelőtt még gondolni sem lehetett volna rá, hogy ne otthon aludjon a szakácsnő ágya lábánál, rendes kosarában.

- Ide több kutya be nem teheti a lábát, mert ilyent úgysem találunk - hallom a fogadkozást.

Én is úgy érzem, hogy a kis állat pótolhatatlan. Ki tudná visszaadni az együtt eltöltött tíz esztendőt? Nagyon is megszoktuk egymást. Életünket élőlények és élettelen tárgyak között töltjük el s ki nem fogyunk a csodálkozásból, ha a körülöttünk élő állatokban felfedezzük az értelem és a lélek fellobbanását. Talán az állatok is így csodálkoznak a mi okosságunkon és célszerű cselekedeteinken. Csak azt nem érthetik, hogy miért van szükségünk annyi eszközre, míg nekik semmi sem kell életük folytatásához, ami tárgy, ami eszköz és szerszám. Az ember olyan tökéletlen lény, hogy csak a műveltség és a civilizáció berendezkedésével tud élni a földön. Mentegetőzve sokszor magyaráztam ezt Móricnak és ő kedves gyengeséggel mindig megbocsátotta tökéletlenségemet. Jó volt hozzám és tapintatos volt velem.

Gondosan őrködött a lakás rendjére. Naponta többször végigjárta a szobákat és ellenőrizte, hogy minden rendben van-e? Úgy járt, hogy finoman emelgette a lábát, mert nem akarta összehúzni a szőnyeget. Lépéseit a parkettának halk recsegése jelezte s ellenőrző körútjának végén lábunkhoz hevert, jelezve, hogy semmi rendellenességet nem talált.

Ebédutáni rövid pihenésemnek kedves öröme volt, hogy Móric leheveredett mellém. Ilyenkor álmodott. Vakkantott, sóhajtozott és ugatott álmában, de olyan gyenge és távoli hangon, mint a kéthónapos kutyakölykök, amelyek jóllaktak anyjuk emlőjének tejével és melegével. Mit álmodhat egy kutya és milyen csoda az a képessége, hogy álmodni tud? Hol van a lélekvegyész, aki ezt megfejti, hiszen az emberi álom mibenléte is olyan titokzatos, mint a fogamzás vagy mint a halál. Napi izgatott gondot adott elmémnek Móric délutáni álma. Szerénységre intette emberi gőgömet a különös tünemény. Villanyos melegség öntött el és boldogított az a tudat, hogy egy elégedett élőlény szuszog mellettem és az ébredésének első pillantásával barátságot és jóindulatot fog pillantani felém.

Amíg a városban laktunk, szomorúan láttam rajta elhatalmasodni a korai öregség tüneteit. Kedvetlen és nehézkes lett. Mikor Isten megengedte, hogy a gyönyörű Budára költözhattünk, felfrissült, megfiatalodott. Nem kamaszkodott, vásott kölyökkutyák vad szokásait nem utánozta, de egészsége megjavult, szőre, testének formája gyönyörű lett s valahonnan mélyről előtört házőrző ösztöne is. Hasznos tevékenységgel akarta meghálálni, hogy magunkkal hoztuk erre a szép vidékre. Üldözte a tolvaj verebeket, hogy ki ne lopják az elvetett fűmagot a földből s vadászott a darazsakra, amelyek beszemtelenkedtek a szobába. A mosókonyhában ellenőrizte a mosónő munkáját és ha mesterember dolgozott nálunk, segíteni kész figyelemmel követte minden egyes mozdulatát.

Nem voltak igényei és szeszélyei. Finom és tapintatos kis élet volt, nem emlékszem, hogy egy pillanatilag is haragudtam volna rá. Nem volt artista és nem bohóckodott. Nem tűrte a gügyögő dédelgetést. Komolyságában valami megrendítően emberit éreztem, vagyis inkább egy léleknek, egy öntudatnak titokzatos sugárzását. Semmi sem figyelmeztetett olyan erősen a természet szélsőséges titkaira, mint ez a kis állat.

Tudom, sokan gyűlölik az elkényeztetett ölebeket és gazdáikat. Azt mondják ezek a gyűlölködők, hogy olyan sok embertársunk szorul segítségre, hogy embernek csak emberrel volna szabad törődnie. Ez a kutya egyetlen háziszegényünk elől sem evett el egyetlen falatot. Aki mindnyájunk ura és parancsolója, az emberek gondjaira bízta a háziállatokat. Valamilyen magasabb törvénynek engedelmeskedünk, mikor fedelet és kenyeret adunk az állatoknak. Velünk születik ez a tulajdonság, nincs rá erőnk és nincs hozzá jogunk, hogy kiirtsuk magunkból. Úgy érzem, hogy az állatszeretet hozzátartozik az emberi erkölchöz, komoly és szép kötelesség.

Nem szégyenlem, hogy Móric pusztulása megrendített. Azt hittem, hogy az a családias együttlét, melybe kutyám is tartozott, örökké megmarad. Eszembe sem jutott, hogy valaha széthullhatunk, hogy eljöhet egy nap, amikor egyikünk vagy másikunk élettelenül fog kiesni a sorból. Kutyám pusztulása alaposan kiábrándított. Az idő rohan velünk a biztos vég felé.

Komoly gondolataim népes csapatával kísértem a kihült állati tetemet, mikor elindultunk, hogy nyugvóhelyet keressünk Móricnak. Egy domb oldalában ástuk meg a gödröt. Egyszerre csak ott termett egy fiatal fehér komondor és izgatottan, nyöszörögve figyelte munkánkat. Sztétvetett lábai remegtek az idegességtől, fekete szeme parázslott a felindulástól, szőre felborzolódt a félelemtől, fülét hegyezte, orra szimatolt, tátvamaradt szájában lebegett a nyelve, valósággal feldúlta és megbabonázta az a nagy esemény, amelynek tanuja volt. Próbáltam elkergetni, meg sem mozdult. Szűkölt és fojtott, tompított hangon vonított. Úgy látszott, hogy küldetésben van ott és valamilyen szertartást végez. Utolsó percig kitartott velünk. Mikor munkánkat elvégeztük, anélkül hogy barátkozásra a legkisebb kedvet mutatta volna, elügetett a legközelebbi ucca irányába. Kötelességet teljesített és utána hazament.

Mi is hazafelé indultunk. Kis kutyánk szép és csendes nyugvóhelyet kapott. Valamikor az a domboldal telek lesz. Házat építenek rá, virágokat és fákat ültetnek földjébe. Ha majd felássák, megtalálják Móric csontjait, meg fogják bolygatni porrá vált testének ágyában. Az ő számára kimért örök nyugalom akkor véget ér.

NÁSZÉJ

- Milyen szép ez a szoba! Milyen puha, milyen szagos és milyen sejtelmes. Mintha azok a piros rózsák szűrnék ki magukból a homályos világosságot, s mintha a tompítottfényű rózsaszín lámpa lehelne tele a levegőt nehéz illattal. Mintha tündérek szótték volna félhomályát. Az ágy milyen hűs és milyen fehér, a párnák a boldogság madarának pelyhétől duzzadnak. A hímpor nem fekszik könnyebben és édesebben a virág szirmán, mint hálóínged csipkés selyme omol el a lila paplanon. És láttad a kecses papucsot? Mintha két pillangó szállt volna az ágy elé. Ezt mind az anyai szeretet és gyöngédség művelte. Néhány esztendővel ezelőtt álmodni sem mertem ennyi szépségről és ekkora boldogságról. Milyen poklon mentem én végig, míg ebbe a mennyországba jutottam! Négy évig a fronton és háromig hadifogságban. Ifjúságom legszebb hét esztendejével fizettem a sorsnak előre ezért a mai boldogságért. Az összes férfierények próbája volt az a keserves idő, - nem dicsekszem - de ha egy is akadt volna, amelyik nem működik tökéletesen, százszor elpusztultam volna. Mit tudja a mai fiatalság, amely rángatózó néger nóták ritmusára táncol a mi komoly boldogságunk körül, mit tudja ez a fiatalság, hogy mi a háború? Ezek csak ahhoz értenek, hogy milyen a jólszabott ruha, milyen a divatos cipő, melyik a szezon kedvenc illata. Ezeknek legnagyobb gondja, hogy milyen színű legyen a harisnya, hogy kellemes színhullámot vessen a ruha, az ing, a nyakkendő és kalap színével. Gyáva, nyálkás csigatestek ezek, szegény nők, akiket az Isten megver velük.

- Mi tizennégyes férfiak, mi megmutattuk! Én a legelsővel mentem a háborúba. A vonatomb jóformán meg sem állt még, már benne voltam az ütközetben. Egy kis házat kellett rögtön elfoglalnunk. Megtettük. Az ellenséget részint megöltük, részint elkergettük. A ház a miénk volt, de mikor negyedmagammal az udvarra léptem, észrevettem az ajtó mögé lapulva egy vadtekintetű asszonyt, aki hosszúcsövű puskával célzott, hogy az első belépőt lelője. Nem haboztam. Kívülről, az ablak sarkából rácéloztam. Az asszonyt az orra és a szája között találtam. Nagy kémszervezet feje volt ez a némbér.

- Mások még puskaport sem szagoltak, én már a legsúlyosabb kézitusába kerültem. Kis csapatommal éjszaka földerítésen jártam. Rettentő sötét volt, s egyszerre idegen katonákba ütköztünk. Lövöldözni nem lehetett, mert nem tudtuk, nincs-e a közelben nagyobb ellenséges erő! Szuronnyal mentem neki a legelső idegen katonának, a sötétben nagyot döftem feléje, de félrelendültem, a szurony egy fa derekába szaladt és kettépattant. Na, - gondolom - majd a puskatussal! Már zúgott is egy szörnyű ütés egyik támadó fejére. Mint a rossz dinnye, úgy loccsant széjjel a tatár kobak. Ebben a pillanatban egy vaskéz megfogta a torkomat. Elvesztettem, gondoltam, mert egy revolver csöve szorult a torkomra. De hirtelen eszembe jutott jó svéd bicskám. Eldobtam a puskát, elővettem a kést, kinyitottam és vad erővel hátrafelé szúrtam vele. Irtózatos ordítás, a tarkómra forrón spriccel a támadó vére és végigcsurog a gerincemen. Az ellenség pedig háttal elvágódik mögöttem. A kés a szemén át markolatig szaladt előre.

- Nekem mindig irtózatosan kellett küzdenem az életemért. Néha hónapokig nem tudtam megmosdani. A fehérenemű lemállott rólam. Sokszor elnéztem a kezemet és úgy éreztem, hogy rozsdás a vértől. Oroszországban egyszer bekerítettek bennünket s mindenkit megöltek körülöttem. Én úgy menekültem meg, hogy egy döglött ló hasát felvágtam s belebújtam. Volt úgy, hogy a lövészárokból két hétig sem tudtuk kidugni a fejünket, olyan borzasztóan lövöldöztek ránk éjjel-nappal. Temetni sem tudtunk és mintha a feloszló testek bűze tovább folytatta volna a küzdelmet, amint a szél tőlük hozzánk vagy tőlünk hozzájuk fújta. De mi volt mindez a fogsághoz! A hideg, a férgek, a tifusz, a kolera, az éhség borzalmaikat nem lehet elfelejteni. Akik ezt túléltek, mi megérdemlünk titeket, a ti szerelmeteket és örök hűségteket.

Az ifjú férj a nászágyn elhallgatott.

Odahajolt a sápadt, reszkető leányhoz. Arca érintette a szűz arcát és a szája a leány ajka felé közeledett. Az szegény kimeresztett szemmel nézett maga elé, úgy érezte, mintha a viharos tengeren vinné a hajó. A szoba falai táncoltak, minden mozgott vele és körülötte. Abban a pillanatban, amelyben a férfi szája hozzáért, örült erővel felugrott, verejtékes homlokára szorította kezét s kétségbeesve és halálraszántan tűrte a természet vad kitörését. Csak sokára nyugodott meg. Akkor forró szégyennel kuporodott egy nagy karosszékbe és sírni kezdett. A férfi sokáig nézte és nem tudta megérteni, hogy mi baja lehet a virágszálnak?

CSIPKE RÓZA SÍRKÖVE

Tizennégy hónapja már, hogy Csipke Rózát, a nagyszerű komikát eltemették, de még mindig nem volt sírköve. Végre akadt valaki a színháznál, aki megbotráncozott, s ekkor egy januári délutánon fényes előadást rendeztek Róza sírkövének javára. Másnap estefelé, gyászposztóval bevont cylinderben, kisfiát, Hamletet kézenvezetve, megjelent az igazgató irodájában Csipke Róza férje, Pemeti Elek minisztériumi segédhivatalnok, hogy az előadás jövedelmét átvegye s a sírkövet azonnal megrendelje. Az özvegy férj szeméből ömlöttek a könnyek, mikor a négy százast átvette. Dús, fekete szemöldöke, amely olyan volt, mint egy láthatatlan holló kiterjesztett szárnya, fekete szemöldöke repülő mozdulatot tett, mint mindig, ha hazudni készült.

- Az Isten áldja meg igazgató urat, én és a haza örök hálával tartozunk azért, amit tett. Én, a nyomorgó köztisztviselő, soha sem tudtam volna méltó emlékkal megjelölni drága nőmnek, a felejthetetlen művésznőnek sírhalmát, én csak szeretni és gyászolni tudom emlékezetét. Tulajdonképpen még ma sem tudom elhinni, hogy Róza, szent Rózám meghalt. Az a ragyogó művésznő, az a példás feleség és anya, az a páratlan gazdaasszony! Az első hónapban mindennap kimentem a sírhoz, elhanyagoltam testemet, telkemet, hivatalomat, de aztán fiamra gondoltam, összeszedtem minden erőmet és ismét a régi szorgalmas tisztviselő lettem. De Rózát egy percre sem tudtam elfelejteni. Mindennap hosszú szerelmes levelet írtam neki, s elküldtem a temetőbe, huszadik parcella, harmadik sor, száztizedik sír.

A láthatatlan holló újra megmozdította szárnyát, Pemeti előretolta kisfiát.

- Hamlet, hajolj meg gyermekem, te kis árva, s köszönd meg szépen az igazgató bácsi jószágát.

A kisfiú egészen más irányba nézve meghajolt és azt mondta, köszönöm. Illetőleg azt mondta, hogy nőm, az ő-t háromszorosan nyujtva, azzal elmentek. A négyszáz pengő hallatlan erővel mozgatta Elek fantáziáját. Elképzelte magát, amint válogat a legszebb sírkövek között. Megszövegezte a felírást, látta a csillogó aranybetűket a márvány feketéjén, képzeletben kertészekkel tárgyalt, akik virággal és örökzölddel díszítik a sírhalmot s képzeletében végigélte a sírkő ünnepélyes felavatását.

Négyszáz pengő nagy pénz, mindenre telik belőle, sőt tán még marad is valami. A kis Hamletnek nincs tavaszi ruhája. Egy kicsit el van hanyagolva, mióta nem él az anyja.

Na igen, négy darab százaz igen sok pénz, a legszebb sírkő sem kerül többé háromnál és Róza, amilyen jó anya volt, megfordulna a sírjában, ha az egész négyszázat sírkőre költené s nem venne Hamletnek egy kis ruhácskát, cipőt, szalmakalapot meg egy képeskönyvet. Úgy van, a megboldogult síri nyugalma érdekében így kell tennie. Aztán a maga kopott cipőjére gondolt, de ezt a gondolatot hamar kikergette a fejéből, ámbár, Istenem, Róza nem túrne ilyen elhanyagolt külsőt.

Ezt egy férfidivatüzlet fényes kirakata előtt gondolta. Gyorsan továbbment, mert még valaki meglátja ott a színészek közül s ellesi a gondolatát.

A színház közelében cukrászda volt. Hamlet megállt.

- Papi, vegyél süteményt.

Bementek. A kis helyiség tele volt a színésziskola növendékeivel és udvarlóiikkal. Amíg Hamlet a süteményt tömte magába, Pemeti Elek körülnézett. Egy magas leány ült a szomszéd asztalnál egyedül. Könnyű kosztüm volt rajta, szerény boa a vállára vetve. Szép nyakán olyan hencegő tartással ült a fej, mint a hegedűk feje. Elek, aki közlékeny, könnyű kedély volt, odaszólt:

- Nem fázik a kisasszony ebben a könnyű ruhában?

A leány nevetett.

- Vehet egy bundát, megengedem.

- Milyen szerencsém van, én meg már attól félttem, hogy nem fogadná el. Pedig már egy házat meg egy autót is kinéztem.

A leány meg sem mozdította a fejét, csak úgy nézte végig szeme sarkából Eleket, gúnyosan, megvetve, sajnálkozva. Olyan volt ez a nézés, mintha lúggal öntötte volna végig a férfit. Elek érezte, hogy a belseje egészen elsápad. Mert minden vére arcába ömlött.

Kinek nézi őt ez a leány? Hát olyan koldus ő, olyan senki?

Mi az a rongyos bunda? Négy ropogós százás dagad a bugyellárisában. Aztán ravaszul elmosolyodott, úgy érezte magát, mint egy király, aki inkognitóban betér egy kocsmába, s akivel gorombáskodik a rossz szimatú pincér. Fizetett és Hamlettel hazament. Másnap délután türelmetlen és izgatott volt. Korán elment hazulról, hogy megvegye a sírkövet. Négy kirakatot is megnézett, vizsgálta, válogatta, kritizálta a sírköveket, leszólta valamennyit. Tüzesen forgott az agya. De szórakozottan mozogtak a lábai és amikor észrevette magát, megint ott ült a cukrászdában. A tegnapi leány az egészséges fogak egész tömegét mutatta, mikor odaszólt neki:

- No, elhozta a bundámat?

Elek azzal a mélyhanggal válaszolt, amellyel egykor Róza fülébe duruzsolt.

- Sok szép bundát árulnak Budapesten.

Másnap Ida asztalához ült és együtt mentek el. Járkáltak a városban és ekkor tűnt fel Eleknek, hogy milyen sok szűcsüzlet nyílt mostanában. Az egyikbe tréfából bementek. A leány tíz kabátot is felpróbált, de a férfinak egyik sem tetszett.

- A völegényem nagyon válogatós - mentegetődzött Ida és kiszaladt a boltból, mert az egészséges nevetés valósággal kirobbant belőle. Ez kitűnő szórakozás volt, folytatni kell. Egyik üzletben fényes alkalmi vétel kínálkozott. Bokáig érő, fekete bunda, itt-ott fölbukkanó fehér érezésű prémből. A nagyszerű darab csak háromszáz pengő. Ajándék.

- Oh, mi szegény emberek vagyunk, férjem minisztériumi díjnok, - mondta Ida, a visszatartott nevetéstől fuldokolva - hol vegyük mi a háromszázat.

- A bunda nem drága, fiacskám, megvesszük.

Mintha álom volna az egész, fizetett s már künn is voltak az uccán. Elek a leányt két lépéssel maga elé engedte s lába talpáig megtelt nézésének gyönyörűségével. Ida, szépségének és ifjú egészségének rengő göggyével lépegetett a bundában. Pemeti Eleknek könnyes lett a szeme, amikor így hátulról, gyönyörködve nézte. És a fekete prém fehér csíkjai egyszerre mozogni kezdtek, összefutottak, betűkké változtak, sorokba sorakoztak. A bunda hátán ezt a felírást olvasta Elek:

†

Itt nyugszik

CSIPKE RÓZA

élt 44 évet,

Örökké siratja vigasztalhatatlan hű férje.

A POFON

Igen hosszú rábeszélés és könyörgés után a nagyságos asszony végre elment a csábító lakására. Tavasszal kezdődtek a titkos séták. A kószálás a Dob ucca piszkában, a tolongó bolyongás a keleti nyüzsgésben, a kéz kezét szorongató üldögélés a Klauzál tér nyomorult kórói alatt. Ezek előzték meg a csábítás első eredményét. A földszint alatt nyüzsgő gettó vidékén kis bulgár cukrászdában találkoztak, ahová nyalánk kofák, torkos libásasszonyok s rekedthangú, mezítlábas, mosdatlan gyermekek léptek be, a járda alá süppedt küszöbön. A mosogatólének, a tejnek s a pótkávéból főzött kávénak összekeveredett erőszakos szagától émelyítő tejsarnokba húzódtak meg gyakran.

A barátságtalan és gusztustalan helyeken órákhosszat ostromolta a férfi az asszonyt, s mint a háború hosszúságával egyre silányodik a katonának való ember, a férfi csábító, rábeszélő okoskodásai is folyton gyengültek, koptak, amint a hosszú, eredménytelen és reménytelen ostrom egyre tovább és tovább tartott. De konok szívóssága nem tört meg, erőszakossága nem lankadott. Rendületlenül folytatta a harcot egy céltalan, ellenállás egy konok szeszély ellen, amíg végleg meggyőződött róla, hogy eddigi módszere rossz volt, mert ennek az asszonynak a szelíd, a jó, a gyengéd férfilélek tetszik.

Megállapította a csábító, hogy ez a kitűnő gazdasszony aki finom ízléssel és változatosan öltözködött, mindennap örömmel veszi tudomásul, hogy a férfi is ért az öltözködés művészetéhez, de a csinos külsőségeknél sokkal többre becsüli a szavak, a gondolatok s a cselekedetek szépségét. A csábító ezt még jókor észrevette és olyan tökéletesen alakította azt a figurát, amelyről az asszony képzelődött, hogy a nő már régen elhatározta: ez, vagy senki. De mert nagyon óvatos nő volt és semmi esetre sem akart csalódní, húzta-húzta a döntést, hogy közben egészen kitanulmányozza s a maga ízléséhez idomítsa, alakítsa, csiszolja és kedvére kiművelje.

Végre egy novembervégi délután, amikor már semmi ürügyet nem talált, s amikor már csak a rosszság tudta volna visszatartani, - ami pedig az ő lelkéből hiányzott - a nagyságos asszony egy nedves, ködös, kellemetlen délután, négy óra után, abban az órában, amelyben a nagyváros száz és száz izgatott bűnöző asszonya indult el titkos útjára, ő is bezörgetett a végzetes ajtón. Tisztában volt magával, bízott erejében, tudta, hogy ebből a látogatásból semmi baj nem lesz. Csak mosolygott a csinos csendéleten, amely a kis uzsonnázóasztalról kancsalított reá. Tudta, hogy nem szédíti meg a szoba négy, rejtett színes lámpája, érezte, hogy a veszedelem atómját sem jelenti ránézve, hogy csöngetésének pillanatában a férfi szétfújta a lakásában az ő kedvenc parfümjét.

Ilyen erős boszorkány volt ez az asszony. Pedig tetszett neki a szegény erőlködő férfi. Kívülről, belülről tetszett neki. De mielőtt végleg döntött volna ez a jó gazdasszony, ez az előrelátó óvatos boszorkányivadék, meg akarta vizsgálni otthon, mint asszony és mint gazdasszony, szét akart nézni a megkínzott férfi lakásán. A nagyságos asszony azt hitte, hogy józan, óvatos gondosságával minden csalódást ki lehet zárni az életből. Kicsinyes műgonddal, szívósan intézte élete minden dolgát és nem emlékszik, hogy vásárlásnál becsapták volna. Életében mindig jó vásárt csinált, most sem akart ráfizetni.

Körüljárta a szobákat s egy-egy pillantással tisztába jött ebben a lakásban az ízlés, a rend, a tisztaság minden titkával, megállapította, hogy rendes ember lakik itten és tetszett neki a sok alig látható alkalmi intézkedés, amit csak az ő éles tekintete tudott felfedezni. A szekrényekbe is bepillantott. Aztán teljesen nyugodtan, mint aki bizonyos benne, hogy soha sem tehet majd szemrehányást magának, hogy könnyelműen elhamarkodta a dolgot, beleereszkedett egy karosszékbe. Még egyszer átvesszem vele az anyagot, gondolta, s ettől az iskolás mondattól

eszébe jutottak kék papírba csomagolt irkái, amelyeket ma is őriz még, s amelyek mindig tiszták és rendesek voltak, amelyekben soha javítani valót nem találtak a tanárok. A külalak és belső tartalom tanár-álma volt minden egyes irkája.

Beszélgetni kezdtek s a férfi mondta mindazt, amit az asszony hallani akart, ami őt megnyugtatta s ami gyönyörködtette. Beszélt az utazásairól, könyveiről, ismerőseiről, szüleiről, szórakozásairól, vágyairól, szokásairól, álmairól, az őt kiszolgáló kereskedőkről és iparosokról, azoknak csalafinta fogásairól, ravaszságairól. Mesélt gyermekségének kalandjairól, barátairól, katonai életéről, betegségeiről, beszélt színházakról, színészekről, hangversenyekről, zeneművekről, lóversenyekről, sportokról, Olaszországról és Amerikáról. Érezte, hogy a mai délutánnak döntő fontossága van, azt mondta, amit az asszony hallani akart és úgy mondta, ahogy hallani szeretne. Előre elhatározott szándékkal, pontos terv szerint beszélt, mint egy gyilkos, aki bűnét készíti elő. Az asszony azt látta benne, akit akart, jellemes, egyenes, bátor férfit, gyengéd és érzelmes embert, aki hű, állhatatos, s akinek teste és lelke képtelen a nyers erőszakra.

A csábító élvezettel beszélt, az asszony gyönyörűséggel hallgatott.

Künn hirtelen erőszakosak, hosszút csengettek. Ideges villám szaladt végig rajtuk, a gyönyörű hangulatot darabokra törte az ijedség. A férfi - ő a tökéletes ideál, gondolta az asszony - felugrott és kiment. Kinyitotta az előszoba ajtaját. Egy kopottan öltözött, átázott, didergő, szánalmas úri koldus állt az ajtó előtt.

- Bocsánat, uram, a pusztuló középosztály...

Ebben a pillanatban a lakás ura durranó, hatalmas pofont adott neki s dühöngve vágta be az ajtót. Csak akkor rémült meg, amikor ráeszmélt, hogy azt, amit tett, jóvátenni nem lehet. Ha az asszony megtudja ezt a nyers gonoszságot; rögtön elrohan ez az átkozott gyengéd lélek s vége mindennek. Tragikus, feldúlt arccal támoalgott be a szobába.

- Mi történt, az Istenért?

- Képzelve csak, egy szörnyű arcú koldus csengetett... adtam neki... de keveselte az alamizsnát... és felpofozott.

Az asszony szeme megtelt könnyel. Megsimogatta az ütés helyét s most már lángoló szerelemmel szolgáltatva ki az orvosságot: csókjainak forró borogatását a megalázott arcra. Egyszerre lett orvos, gyógyszerész és ápolónő és amit igazán megérdemelt, házasságtörésének már első pillanatában, becsapott szerető.

NEM FÉL A HALÁLTÓL

- Higgye el, hogy az emberhez éppolyan méltatlan hogy a halál előtt haptákban álljon, mint az, hogy rémülettel porba omoljon előtte. Néhány ezer esztendeje él már az ember a földön és még mindig nem szokta meg, hogy meghalni csak olyan természetes és mindennapi, mint születni. Meghalni nem nagy dolog, ha a halált olyan egyszerűnek látjuk, mint amilyen. Az élet egy csomó fizikai és kémiai törvény harmonikus működése. A halál az, mikor ezek a törvények megszűnnek működni. Az emberek ebbe már igazán belenyugodhatnak. Az öregségbe, látja, már sokkal nehezebb beletörődni. A kopásba, a fakulásba, a töredezésbe, a gyengülésbe, a csunyulásba, a megrogyásba, az elhomályosodásba, az elnehezedésbe: a megöregedés folyton romló állapotába nehéz megnyugodni. A természet érzi is, hogy figyelmünket el kell vonnia ettől a bénító szomorúságtól s egy bizonyos korban frissen támasztja fel a régi emlékeket, a gyermekkor, az ifjúság s a férfiévek szép napjait.

- Az öregedő emberek mindig fiatalságuk korszakát dícsérik. Akkor minden szép volt, jó volt, nem úgy, mint most. Nem gondolja-e, hogy a természet így szoktatja lassan az embert, hogy majd ne nagyon fájjon itthagyni ezt a rosszat? De persze, ez sem használ, nehezen hal meg mindenki. Fáj itthagyni a rosszat, az öregséget, a betegséget s az utolsó percek küzdelmében a félelem rettenetesen eltorzítja a haldoklók arcát. Azt hiszem, ha a test megsemmisülésének más módja lenne és nem az a csúnya ott a föld alatt, ha hirtelen elpárolognánk, mikor az élet elszáll belőlünk, ha pillanat alatt valami szép fa válna belőlünk gyümölcscsel vagy virággal megrakodva, ha madár lenne belőlünk, vagy drágakövé, nemes fémmé változnánk, akkor megszűnne az a rettegés, amelytől most minden ember mindennap legalább egyszer elsápad.

- Nézze, én 25 éves korom óta arra edzem magamat, hogy ettől a szenvedéstől megszabaduljak. Bennem nincs meg az embereknek nagyzóló hóbortja, hogy a halál valami példátlan igazságtalanság. Tudom, hogy a természetben minden tönkre megy és elpusztul. Ha Isten már kreált volna örökéletű teremtményeket, akkor fellázadhatna bennünk a kérdés, hogy miért éppen mi vagyunk halandók? De eddig Ádámától kezdve mindenki meghalt, aki erre a világra született. A kérlelhetetlen egyenlőségben egyek vagyunk mi a földön valamennyien, emberek, állatok, növények, hegyek, tengerek és minden emberi alkotás. Jöjjön el hozzám, mutatok valami érdekeset.

Fizettünk a kávéházban, ahol eddig ültünk és elindultunk ismerősöm lakása felé. Különös néma éjszaka volt, a hold óriási tányérjáról csurgott a fényesség a világra. Titokzatosan foszforeszkált a házak fala és minden élettelen. Az árnyékok vastagon, feketén feküdtek, olyan puhán, mint a fekete bársony. Nyugtalankodva sejtettük, hogy a levegő tele van tökéletlen érzékeinknek felfoghatatlan hangokkal, látványokkal, szagokkal és nekünk meg nem tapintható életekkel. Végtelenül közel éreztük magunkat létezésünk egész értelméhez és ugyanakkor iszonyúan távol éreztük magunkat tőle, de nem volt rá mód, hogy útközben csak egy szót is ki tudjunk mondani. Nem tudom hogyan történt, egyszerre csak egy idegen lakásban találtam magamat.

- Üljön le egy pillanatra itt, aztán jöjjön be a hálósobába. Csak felcsavarom a villanyt. Tessék! - szólt egy perc múlva és én beléptem.

Jó ízléssel berendezett egyszerű, kicsiny hálósoba volt, falát sötétbordó kárpit fődte. A szoba falai gipszmaszkokkal voltak teleaggatva.

- Látja, - és a maszkokra mutatott - ez mind én vagyok, holtan. A legkülönbözőbb kifejezésű halotti maszkokat öntettem az arcomról. Egyiken mintha csak nyugodtan aludnék. A másikon félelem, a harmadikon rémület, a negyediken szenvedés, az ötödiken iszonyú kínok, a

hatodikon a kétségbeesett küzdelem eltorzult vonásai. De ez mind én vagyok. Nem tudhatom, hogyan fogom befejezni életemet, de ma nyugodtan tudok gondolni reá s ezeknek az eshetőségeknek egyike sem tölt el rémülettel. Az ember valahogyan befejezi. Fő, hogy hinni kell a halálban, mert a legtöbb ember agya legmélyén menedékhelyet ad annak a gondolatnak, hogy talán ővele kezdődik a csoda: az örökké élő ember csodája.

Mikor a nyári virradatban kiléptem a különös lakásból, éreztem, hogy a kerek világon senki sincs, se ember, se állat, se féreg, aki úgy félne a haláltól, mint ez az ember, akinek most vendége voltam.

ÉHES KUTYA KARÁCSONYA

Ezt a karácsonyi történetet egy igen komoly és szavahihető úr mesélte. Különös és meglepő történet, én feltétlenül hitelesnek tartom. A finnyásabb olvasóktól előre bocsánatot kérek, de a közlés vágyát nem tudom leküzdeni. A mesében kényszerítő erő működik, kényszerít, hogy tovább mondjam. Úgylátszik, hogy a mese el akar indulni szájról-szájra s nincs rá hatalmam, hogy ebben megakadályozzam. Elmondom tehát úgy, ahogy én hallottam.

- Szentestén egy gazdag barátom vendége voltam. Résztvettem a fagyujtás tündéri szertartásán s osztottam házigazdám három édes gyermekének örömeiben, az ajándékok átadásakor. Rengeteg játékot és hasznos holmit kaptak a gyerekek, akik olyan csodálatos selyemhangon énekelték a karácsonyi dalokat, hogy azt kellett hinnem, angyalok szálltak közibénk. Amikor a csillagszórók már mind eldobálták csillagaikat, s a színes gyertyácskák félig elégték, amikor már mindenki megkapta Jézuska ajándékát, mikor már minden éneket eldaloltak s minden verset elszavaltak, az izzóarcú és csillogószemű szőke gyermekek szobájukba vonultak. Mi, a szülők s én, az intím barát, még a fa előtt álltunk néhány percig, köszörültük a torkunkat, hogy megatottságunkat legyőzzük, aztán átmentünk a szalónba a lassan gyülekező ünnepesti vendégek közé.

- Kitűnő vacsorát kaptunk. Ennek a nagyszerű háztartásnak legremekebb fogásai vonultak fel. Az illatos, forró borleves után, melynek szeszes, forró gőze mindenkit megköhögtetett, hatalmas ezüstedényben jéghegybe ágyazott kaviárt hordtak körül. Mint hóhér a fekete elítéltet, bíborpáncéljában művészien díszített homár követte a kaviárt, aztán sült szárnyasok, karácsonyi diós és mákos sütemények, torták, gyümölcsök vonultak el az asztal damasztján, hogy végül a parfé jegével csillapítsuk gyomrunk dühös emésztési tüzet.

- A magyar föld legzamatosabb nemes borairól nem is beszélek, nem sorolom fel a francia likőröket, szükségtelen megemlítenem a francia pezsgő márkáját, a havannák és cigaretták arisztokrata névsorát. A mesés lakoma után táncoltunk, gyönyörű asszonyokat, remek kis-asszonyokat mulattattunk, ezen az éjszakán ebben a házban senkinek nem volt gondja, baja. Egészséges, szép, jómódú, jókedvű emberek voltak együtt és amikor két óra után kisurrantam a fényes lakásból s az uccára léptem, olyan harmóniában működött testem, lelkem és tevékeny agyam anyaga, amit túlzás nélkül boldogságnak nevezhettem. Jólesett az uccán a friss téli levegő, gondoltam, egy jó nagyot sétálok, úgy sem tudnék még lefeküdni. Elindultam a liget felé.

- Mentem, mentem, kószáltam terv nélkül, szinte öntudatlanul, s olyan szerencsém volt, hogy csupa szellemes gondolat foglalkoztatott, szinte láttam arcomon a jóérzés mosolyát. Mentem, mentem, csatangoltam, nem gondolva arra, hogy hol is járok én, amikor hirtelen fájdalmas nyöszörgést hallottam. Megtorpantam és körülnéztem. Valami sötét csikágói uccában voltam. Egy kis bolt vasrollója előtt álltam meg, onnan hallatszott a fájdalmas nyöszörgés. Itt - gondoltam - valami emberi teremtés szenved, kínlódik az éhségtől vagy a hidegtől. Vagy talán egy áldozat, akit leszúrtak vagy leütöttek. Talán egy anya, akit leterített a szülési fájdalom.

- Közelebb léptem és a sötétben erőltetett nézéssel próbáltam meglátni, hogy mi van ott, a kis bolt vasredője előtt? Egy fekete kis tömeg mozgolódott és abból két zöld pont villogott felém. Lehajoltam és láttam, hogy a feketeség egy fekete kutya. Gyufát gyújtottam. Csakugyan egy borzas, sáros, sovány kóbor kutya kuporgott a sarokban és fájdalmasan nyöszörgött. Megsimogattam s éreztem a csontjait. Az állat hálásan csapkodott a farkával, felém nyujtogatta a fejét, de olyan fáradt és olyan éhes volt, hogy nem tudott felállani. Mellé guggoltam, veregettem sovány hátát, de éreztem, hogy a részvét itt semmit sem jelent, szegény állat teljesen ki van merülve a fáradságtól és a végletektől el van gyötörve az éhségtől.

- Körülnéztem, de a szomorú külvárosi ucca egészen sötét volt. Sehol egy vendéglő, egy kávéház, ahol valamit vásárolhattam volna a hajléktalan, éhes állatnak. Mit tegyek, mit tegyek? Nálam semmi ehető nincsen, még egy kockacukor sincs a zsebemben. Az uccán egy élő lelket nem látok, rendőr sincs sehol, kocsí sem jön, nem tudok könnyíteni a kutya szomorú sorsán. Isten meg fogja nekem bocsájtani, ha hazamegyek. Itt én használni úgy sem tudok, az idő is későre jár, haza kell mennem. Elindultam. A kutya ezt látva, olyat vonított, hogy gyökeret vert a lábam. Aztán elkezdett rángatózni, fejét hozzáverte az üzlet vasajtájához, szenvedése és nyomorúsága annyira feldúlt, hogy nem tudtam megmozdulni. Világos, hogy ezt az állatot nem hagyhatom cserben ilyen állapotban. Be fogok csengetni a házba, adok a házmesternek öt koronát, hogy etesse meg a szerencsétlen teremtményt. Már a kapunál voltam és a csengőt kerestem, amikor eszembe jutott, hogy nincsen nálam aprópénz, csak százas bankjegyem van. Ha most én ennek a házmesternek az ünnepi éjszakáját megzavarom és hitelbe egy ilyen furcsa szolgáltatást kérek tőle, esetleg igen pórul járhatok itt a kihalt külvárosban. Ezek a kültelki házmesterek nem érzelmű emberek. Ha ez itt megharagszik, mert elrontottam az ünnepi éjszakáját, még meg is támad, leüt vagy megszúrkal. Barátságtalan vidék ez, legyünk óvatosak. Vigye el az ördög, miért kellett nekem idejönnöm, én ugyan alaposan elrontottam a szép estémet!

- Nagyon sajnálak, szegény csavargó kutya, te, aki bizonyára érzel és gondolkodol, most tovább fogsz kínlódní, mert nem tudok rajtad segíteni. Isten megáldjon. Reggelig majd csak kibírod, árva pára, akkor aztán megszán valaki és megetet. Vagy kimúlsz reggelig, akkor pedig úgyis mindegy. És erélyesen elindultam. A kutya utolsó reményét látta elveszni. Szemét becsukta s olyan vérfagyasztóan szomorú, jajgató hörgős szakadt ki a torkán, hogy valósággal megbénított. Eszembe jutott a ma esti fényes mulatság, a nagyszerű lakoma és Istennek ezt az elgyötört, döglődő, nyomorult teremtményét látva, kibírhatatlanul rohant meg a lelkiismeret-furdalás. Nem, én innen nem mozdulhatok el addig, ameddig nem segítettem!

- És ekkor hirtelen átvillámlott agyamon a mentőgondolat. Odamentem megint a kutyához, lehúztam jobbkezemről a kesztyűt s mutatóujjamat mélyen ledugtam a torkomba...

- Aztán hazamentem, s szívemben olyan nyugodt, jó érzést vittem, amilyenre nem emlékeztem. Tudtam, hogy egy szép karácsonyi mese hőse voltam ott künn a külvárosi uccán és meg voltam róla győződve, hogy maga a jó Isten súgta a fülembe, hogy mit kell tennem.

IGY NŐ A DICSŐSÉG

- Szóval, ha intelligenciám nem csal és jól megértettem szavait, költő úrnak sürgősen pénzre van szüksége.

A kiadó hangjának fölénye és arcának gúnyos kifejezése összevegyült s úgy loccsant a költőre, mintha szennyes vízzel öntötték volna nyakon. De azért mégis hálásan nézett a másikra, mert kimondotta azt a szót, amit ő félve és szemérmesen kerülgetett s most már azt gondolta, hogy túlesett ennek a látogatásnak legkínosabb részén.

- Igen, pénzre van szükségem, - mondta bátrabban - édes feleségem beteg, a tüdeje nincs rendben és ha nem tudom a hegyek közé küldeni, akkor...

Nem bírta folytatni, nem volt rá ereje, hogy a szörnyű szót kimondja. A kiadó hatalmas tüdejét egy mély lélegzettel teleszívta levegővel, aztán kilélegzette a levegőt. Olyan volt ez, mint egy sóhaj, de azzal a gyakorlati céllal, hogyha már sóhajtani kénytelen ezért a rongyosért, egyúttal egy légzési gyakorlattal kipróbálja a maga pompás tüdejét. Jól működik-e? Meg volt elégedve, az egészséges tüdő kitűnően végezte dolgát. Ez még csak fokozta elégedett nyugalmat.

- Hát igen, - folytatta aztán teljes érdeklődéssel - ez szerencsétlenség, csaknem katasztrófa. Egy olyan fiatal, szép asszonyka... Polgári értelemben ez feltétlen a legnagyobb csapás. Ha Isten ments velem, hétköznapi szürke emberrel történne hasonló szerencsétlenség, kétségbe lennék esve. Hiába küldeném én szegény feleségemet Davosba, Tátrába, Egyiptomba, csupa remegés és aggodalom lenne az életem. Az Isten nekem nem adta meg a vigasztalódás lehetőségét, a fenséges gyönyört, hogy bánatomat valamilyen művészi formában, a szent művészet eszközeivel tudjam kifejezni s műremekkel könnyítsek magamon. Most, hogy az ön helyzetébe beleélem magamat, csak most látom, milyen szomorú sors az enyém. Én, a földön kúszó nyomorult nyárspolgár, csak pénzt tudok keresni.

Olyan részvét fogta el sajátmaga iránt, hogy nagy pápaszeme mögött élénk szemgolyói egészen elbágyadtak. Mint két öreg, beteg, szegény rokon siratták a gyengélkedő gazdag atyafit.

- Ön, aki költő, ebben is mennyivel szerencsésebb nálam. Az ön bajából, gondjából, szegény kis feleségének sajnálatos betegségéből költemények születnek. Versek! Az ön fényes hírnevét és irigyelt sikereit utólérhetetlenül szomorú versei alapították meg. Büszke vagyok rá, hogy én vagyok ezeknek a halhatatlan remekműveknek a kiadója. Uram, nagy érzés látni, hogy a közönség mennyire lelkesedik azokért a könyvekért, amelyeket az én vállalatom ajándékozik a piacnak. De ez nyomorult, prózai öröm, mert az élő dicsőség és a márvány halhatatlanság mégis csak az öné. Az enyém csak a rideg, a mulandó üzleti siker. A lélek gazdagsága, fensége, nagysága az öné. Kedves költőm, ön Isten kegyelméből megint gazdagabb lett. Mert kegyednek az a gazdagsága, hogy lelke tele van szomorúsággal, a saját és az egész emberiség bánatával. A szomorúság, a bánat aranybányáját hordozza ön a keblében. És - hogy az én profán, üzleti nyelvemen szóljak - ez a kimeríthetetlen aktívum most újabb kincssel szaporodott.

Mosolyogva, jobbkezének széles gesztusával, dallamos, bókoló hangon mondta:

- A Krőzusok szerencséje! Higyje el, már alig várom az új verseket, amelyek ebből az új lelkiállapotból fognak születni. Az én költőm nagyobb és híresebb lesz, mint valaha!

- Én most családommal elutazom egy kis téli sportra Svájcba. Tudja, elrontottuk a nyarunkat. Augusztusban Lidón voltunk, de hát az rettenetes, forró fészek. Négy hétig szenvedtünk a

pokoli melegben, az a kegyetlen olasz nap egészen feldúlta nőm idegeit, s engem is nagyon kimerített. És az a fárasztó élet a szállodában! A folytonos tánc, a zajos, örökké mulató társaság! Soha ne menjen oda, nem pihenés az, hanem kálvária. Pedig én a pihenést kerestem. Az önök érdekében, az én íróim érdekében. Mert az én életem, az én munkám nem a magamé. Én az önök dicsőségét kezelem, az önök halhatatlanságát adminisztrálom. Szerény uccaseprő vagyok én azon az úton, amelyen önök, lángeszű költők, a csillagok közé sétálnak. Csillagok a csillagok közé!

- Nekem, a prózai lénynek az a kötelességem, hogy józan, hideg és pihent legyek egész évben, az alkotók, az írók érdekében. Miért kell nekem sok pénzt keresnem? Kell nekem a pénz, az egyszerű, szürke embernek? Az írók miatt van szükségem a vagyonra. Azért, hogy önök biztonságban érezzék magukat a gondolatban, hogy van egy kiadójuk, aki hatalmas vagyonnal áll a hátuk mögött. Hogy önbizalmuk erősödjön, látva, hogy nem üres, haszontalan munka a versírás és az egész irodalom, hogy lássák, hogy hasznos munka az gazdasági értelemben is. Ez a jóleső meleg tudat további alkotásra ösztönzi önöket. Milyen jó érzés lehet azt tudni, hogy van egy bolond ember, aki elvégzi önök helyett a csúnya, piszkos anyagi munkát. A sáros birkózást a ronda pénzzel. Milyen szerencse, hogy van egy ilyen rajongó, aki leveszi az írók válláról ezt a megalázó szerepet. Milyen úri érzés a finnyás művésznak, hogy nem kell bepiszkítania a kezét a pénzzel! Látja, ezért kell nekem az egészségemre vigyáznom, hogy az önök szolgálatára munkaképes erőben itt maradhassak a küzdőtéren.

- Hogy én nagy házat vezetek? Hogy autón járok? Hogy reggelenkint lovagolok? Hogy délelőtt golfozok és szenvedem az úgynevezett gazdagság - ezt lenézően és gúnyosan mondotta - többi száz robotját? Nagyon jól tudom, hogy mi ennek az ára és az eredménye. Mikor családommal megjelenek a színházi páholyban s az emberek a feleségem briliánsait, prémeit és párizsi ruháit megcsodálják: akkor az ön nevét említik. Szidnak és becsmérelnék bennünket, tudom. Azt mondják, hogy a feleségem briliánsaiban az ön zsenije ragyog s gyöngysora az ön könnyeinek a füzére. Ilyenkor szájról-szájra jár az ön dicső neve. De mikor engem gyaláznak és önt magasztalják, akkor meghallja az én nagy költőm nevét néhány szánandó, műveletlen egyén is, aki még nem ismerte ezt a nevet. Az ilyen faragatlan tuskó elszégyelli magát, kíváncsi lesz és másnap siet megvenni a nagy költő könyveit. Ime, így terjed és így nő a dicsőség.

- Én és családom, így járjuk a gazdagság kálváriáját az írók érdekében. Így van kirakva az önök hírnevének útja az én szenvedéseimmel. Mit gondol, kell énnekem a vagyon és ez az irígyelt - megvető hangsúllyal mondta a szót - fényűzés? Szürke, falusi ember vagyok s be merem vallani, irigylem a művészek szegénységét. Szívesen cserélnék önnel, kedves barátom, higgye el. De hogyan felelnék én az irodalomtörténet ítélőszéke előtt azért a nagy bűnért, hogy tőkepénzessé züllesztettem egy isteni szavú költőt? Joggal döröghetné a fülemben a legfelsőbb bíró, hogy rosszul sáfárokodtam az ön lelkének verstermő szomorúságával. Evvel a mennyei televénnyel.

- Hát inkább türelemmel viselem a keresztet, amelyet Isten a vállamra rakott. Járom a kálváriát az irodalom érdekében. Költő úr se próbáljon fellázadni a sors ellen s ne próbálja megghiúsítani a végzet rendelkezését most, mikor új szomorúsággal akarja önt megajándékozni. Mennyi tündöklő költemény lesz abból! Az ön gazdagsága a szomorú lélek. Mennél több benne a bánat, annál nagyobb a gazdagsága.

Ez a beszélgetés sok év múlva a pokolban folytatódott, ahová azért jutott a kiadó, mert így beszélt és így cselekedett, a költő pedig azért, mert ezt tűrte.

AZ ARCKÉP

Hiába remélte szegény művész, ma már huszonkilencedszer, hogy egy villamos majd csak elüti az autót, amelyik a portrét hozza. Hiába könyörgött Istenhez, hogy zuhanjon le a lift az ötödik emeletről, de úgy, hogy a liftes leánykának hajaszála se görbüljön meg, hanem a méltóságos asszony legalább egyik kezét és egyik lábát törje el.

A szegény művész ma újra hiába reménykedett, megint elmaradt a csoda, amelyik megszabadította volna az iszonyúan utált munkától: a méltóságos asszony arcképének festésétől. Pontosan tíz órakor megszólalt a csengő és a gazdag asszony szuszogva belépett a műterembe. Negyvenhat esztendejének összegyülemlett hájkincsét hiába akarta emberi formákba kényszeríteni fűzőjének acélvértézete. Gyomrának és hasának izmai kétségbeesett vad erővel feszültek neki a páncélnak, mint égő börtön bezárt ajtajának a rab. Mellének földgömbjeit majdnem álláig lökte az izmok ösztönszerű erő kifejtése, s a lógó, erős toka rózsaszín retikülje, mintha az asszony elmúlt ifjúságának aranypénzeit rejtegette volna.

Az erek országútján, száz dűlőútján és számtalan ösvényén a közlekedésében megzavart vér rémülten mind a fejbe rohant, a nyak vastagra dagadt erein keresztül.

Lilaszínű selyemruhája meztelenül hagyta karjának combjait, amelyek puffadt, lágy kezekben végződtek s drágakövekkel felékesítve, tunyán heverték gazdájuk ölében. Mindenféle drága, illatos szesszel megmosott, titokzatos festékekkel megfestett, furcsa műszerekkel bodrozott, hullámosított és különleges építészeti stílusban felépített hajában egy csodálatos rózsza-mártír haldokolt, mert a legtöbb rózsának az a sorsa, hogy utálatos és méltatlan emberek rabságában kell élnie és elpusztulnia.

Mandula kormával húzott szélhámos vonal akarta elhitetni, hogy az szemöldök és alatta a mesterségesen tágitott pupillák lobogtatták patikában készített tűzüket. A szájon vörös, az arcon fehér meg piros festék és egy kényeskedő szépségflastrom a jobboldalon.

Igy ült az emelvényen, idegen és hátborzongató mosolyával, hogy a szerencsétlen művész egy karcsú, fiatal és szép asszony bájos arcképét fesse róla, rendelés és alku szerint.

Émelygő undorral és keserű gyűlölettel nézett vele farkasszemet a festő. Olyan nehéz volt kezében az ecset, hogy alig tudta elcipelni a palettáig s onnan a vászonig emelni. Meg volt szegényítve, meg volt alázva, meg volt gyalázva ettől a munkától. Tíz percnél tovább soha sem bírta, az utálat kiütötte a kezéből az ecsetet.

Tekintete a harag bicskáit dobálta most is az asszony felé, s míg nézte cukrozott mosolyát, ezerszer ismételte magában: dögölj meg! Éppen hátrapillantott, hogy az órára tekintsen, amikor az asszony rövidet sikoltott s a következő percben kezével a levegőben kapkodva, dörömbölve lezuhant a székről. Úgy maradt ott elterülve, félig az emelvényen, félig a padlón. Egyik karja kinyújtva, másik keze a szívére tapadva. Két lába a cipők törékeny magas sarkával örülten nekifeszült a padlónak, mintha ellentállna egy hatalmas erőnek, amely ezt a testet el akarja vonszolni.

Valami pokoli rémület irtózatossá ökölcsapása érte az arcot, s az ütés az arc vonásait és minden formáját összerombolta. Az alsó ajak ferdén lelefedt, a felső pedig vérfagyasztó komikummal felhúzódott. Így kilátszottak a sárgult fogak, a berakottak és az igaziak.

Az egyik szem egészen nyitva maradt s mutatta a kocsonyájába fagyott rémületet, a másik félig lecsukódott s az összeomlott frizura egy részlete fedte.

Öreg, csúf és szörnyű volt a felcicomázott szegény halott asszony, amilyennek lennie kellett.

Az első pillanat ijedtsége után kegyetlen, kopó-kíváncsisággal nézte a művész. Most, őszinteségében, borzalmasságában és festőiségében, művészszemének gyönyörű volt ez az arc. Hol van az a modell, akit így lehet beállítani, aki ilyen nagyszerű, drámai kifejezésbe tudja erőszakolni vonásait, s aki ennyire fellelkesítse a művészt.

Ez aztán a téma, ezt jól lefesteni! Az állványáról messze hajította a kínosan megmunkált félig kész arcképet, üres vásznat vett elő és olyan izgalommal, kedvvel és becsvággal kezdte festeni a halott asszonyt, mint aki érzi, hogy itt most vérben, verejtékben, kínok tengerében, műremek születik.

A munka mámorában semmire sem gondolt, úgy dolgozott, hogy szakadt róla az izzadság. Szinte habzsolta a rémesen szép témát. A nyál összefutott a szájában, úgy örült és úgy ízlett neki a munka. Amikor elkészült, sokáig nézte a gyönyörű művet s büszke volt a szerencséjére. Mikor palettáját letette, a magából kidobott izgalom után szinte súlytalanra könnyebbülve, s munkájával szíve mélyéig megelégedve, odalépett a halott nőhöz. Szívében őszinte hálát érzett a szerencsétlen iránt, mélyen meghajolt és kezet csókolt neki.

- Köszönöm szépen, nagyon szépen köszönöm - mondotta lány, gyengéd hangon.

SZONÁTA GORDONKÁRA

Tűrhetetlen forró augusztusi délután volt. Tüzes volt Arató Pál alatt a plüsdívány s érzékeny, túldeges bőrét a ruhán át is szurkálták a szövet finom kis tüskéi. A kínok egészen elkábították. Utálta az augusztus hónapot tűrhetetlen sárga melegéért és a vasárnap délutánok mindig mélyen, egészen a megrendülésig elszomorították. Feküdt a díványon a hőségtől megkínzott, elernyedte teste s a negyedik emeleti szoba ablakán nagy megaludt darabokban zuhant be a harangszó. Órákig, órákig szünet nélkül szóltak a harangok a különböző tornyokban. Mintha ezek a hangok mind halálosan meg lettek volna sebesítve s utolsó erejükkel az ő szobájába menekültek, ott egyenesen belezuhantak az agyvelejébe s ő fizikailag érezte, hogy a távoli harangok kongó, bongó, golombongó hangjai az ő szegény, meggyötört fejében halnak meg. Kínos tusák után, nehezen. Mint próféták és apostolok basszusa, baritonja és tenórja, szállt, szállt hozzá a harangok kinyilatkoztatása és prédikációja. Egész csontszerkezetén kínos fájdalom térképezett át s míg mozdulatlanul feküdt, úgy érezte, hogy nem is más ő, mint egy élő és szenvedő csontváz. Most is kegyetlenül megkínózva feküdt a tüzes plüszön, s éppen abban a pillanatban, mikor félálomból egyszerre a halállal egyenlő megsemmisítő mély álomba akart belezuhanni, hirtelen felrémült, s hangosan, de egészen idegen fahangon így szólott magához:

- Meg kellett volna fordulnom.

Hol kellett volna megfordulnia? Miért kellett volna megfordulnia? Ilyen kérdésekre nem tudott megfelelni. Nem is sejtette, hogy mire vonatkozhat ez a különös mondat, de belsejében egy világos meggyőződés élt tovább is és szentül hitte, hogy meg kellett volna fordulnia.

- Miért kellett volna megfordulnom? Hol kellett volna megfordulnom? Hová kellett volna megfordulnom? Valaki előtt, vagy valaki után kellett volna megfordulnom?

Ezer ilyen kérdéssel iparkodott megfejteni a rejtélyt, de teljesen eredménytelenül.

És vivódása közben, egyszerre, minden látható ok nélkül eszébe jutott a gyermekkora. Először, mintegy madártávlatból, az egész kis Érsás község, aztán az apja hosszú háza és az átellenes kastély az Enetzkyek kastélya. Hároméves korától hatéves koráig élt itten és ezt a távol három évet most - húsz év múlva - csodálatos tisztán látta s úgy érezte, hogy a három év minden napjának történetét pontosan, percre meg tudná írni.

Egészen frissen érezte gyermekkorának ezt az idejét és most például csalhatatlanul visszajött orrába éppen az a tavaszi földszag, amit egy nagy zápor után érzett, mikor azon a bizonyos napon kiment az udvarra délután fél hat órakor, tizenkilenc esztendővel ezelőtt. Minden aprólékosságával feltámadt benne az a jelenet is, mikor egy szép reggel felébredve, nem a rendes ruháit adták rá, hanem apró csikós gúnyába bujtatták, kicsiny fokost nyomtak a kezébe s felállították a halvány rózsaszínnel leterített reggelizőasztal közepére a porcellán cukortartó mellé, a nagy sokkarú lámpa alá és a nagyanyja tapsolva járta körül az asztalt. Egyszerre kinyílt a folyosó nagy üvegajtaja és fehér lovaglónadrágban, fekete zsakettben megjelent az apja, a szeme ragyogott, nevetett, mikor reá nézett és most nagyszerűen emlékszik rá, hogy az egész komédiából az apja szép fekete fényes szakálla tetszett neki legjobban.

Ezután egy másik jelenet ugrott elébe. Látta, amint - a neki akkor oly óriási - piactéren siet keresztül a nagy magtárba, ahol búzát rostáltak. A rosta elfogta az ajtót, messze fujta magából a finom fullasztó port és vadul lármázott. Ezen a süketítő zakatoláson át kiabálta be az apjának vékony gyermekhangján.

- Apuska, meghalt anyuska!

Sejtelve sem volt a közölt hír fontosságáról, sem pedig az értelméről. Az a tény, hogy az anyja nincs többé, mindössze annyiban érintette, hogy ezentúl kiabálhatott a lakásban amennyit akart, senki nem követelte tőle, hogy csöndben legyen. Attól fogva, hogy az anyja meghalt, mindenütt fokozott szeretet fogadta. Ha szóltak hozzá, ellágyultak a hangok és eleinte nedvesek voltak a tekintetek. A házban semmi nem változott, csak annyi, hogy az utolsó szoba ajtaját is kinyitották. Ameddig az anyja benne feküdt, annak az ajtaja mindig csukva volt. A verandára nyíló ebédlő asztalán tél kivételével nagy virágcsokor állott sötétkék üvegvázában, de a többi szobákban is mindig mindenütt volt néhány szál virág. Mindez igen egyszerű és természetes volt. Rejtelmesnek és csodálatosnak csak az Enetzkyék kastélyát találta. És Arató Pál most is, hosszú idő múlva, bizonyos szorongó érzéssel gondolt erre a kastélyra és gazdáira.

Nagy kert közepén feküdt a kastély. Egyemeletes volt. Az épület középső része kiugrott s kétoldalt hosszú szárnyai voltak. Előtte szökőkutas nagy szabályos gyepkarika zöldelt, középen piros, sárga, fehér és kék virágokkal. A vaskerítés kis rácsos ajtajától kettévágó sárga kavicsos út szaladt a kastélyhoz s a kavics ropogott a lépések alatt. Mindenfelé ribizlibokrok szegélyezték az utat. Ezek a bokrok gyönyörűek voltak sárga virágzásukban és gazdag piros termésük rubinpompájának idején. Férfi a kastélyban nem lakott, csak a cselédség között volt három. Enetzky Sándorné már régen özvegy volt, egyik fia elzüllött, a másik huszártiszt volt Bécsben, csak a két leány élt még az anyja mellett.

Az idősebbet Sárinak hívták. Magas, telt idomú leány, dús fekete hajjal. A másik, Ida, karcsú volt, fél fejjel alacsonyabb a néniénél. Arcán a gyermekkori himlő nyomot hagyott, hosszukás száját keskeny ajkak piros pántlikája szegte. Haja olyan finom, olyan barna és olyan ragyogó volt, mint az épp most tisztított és még egészen meg nem érett vadgesztenye. A szeme kékje meghatón különös színű kék volt s belenézte magát a lélekbe. Jó, nemes, okos, földöntúli volt ez a szem, Arató Pál ellágyulva érezte, hogy hosszú esztendőik temérdek esője, viharja, könnye és pora nem tudta benne megfakítani ezt a drága kék színt, mint ahogy a nemes porcellán színei sem kopnak meg soha. Haját középpüzt kettéválasztotta s a választék vakítóan ragyogott amikor a kisfiú rá nézett. Különös: ha beszélt, mély és telt volt a hangja, de ha énekelt, vékony és fényes, mint a kicsiny leányoké; olyan volt ez, mintha egy meghalt kis leánynak, aki sokat szenvedett, énekelni kezdene a szíve.

Arató Pál négyéves volt, mikor az anyja meghalt. Ettől kezdve minden délelőtt tisztán felöltözve megjelent a kastélyban és délig járkált a kertben Idával. Imádta ezt a leányt és még most is, hogy eszébe jutott, könnyek futottak a szemébe. Ősszel, mikor már érni kezdett a szőlő, bementek a tőkék közé és a leány kikereste neki a legszebb érett fürtöt. Mikor odanyúlt a hamvas, csöppet sárgás nemes gyümölcshez, látni lehetett, hogy a keze éppen olyan színű, anyaga is oly finom, mint a gyümölcs húsa.

A kert után a szalónba vezette fel Ida. A fiú ezt tartotta a világ legszebb, legcsodálatosabb helyének. A platón faragott barna keményfából készült, ilyen színűek voltak a bútorok is. Nagy karos ezüstgyertyatartók álltak a szekrényen, kovácsolt vasból készült csillár lógott a mennyezet közepéről és a csillárban rengeteg sok sárga viaszgyertya. Mindennél érdekesebb, izgatóbb és rejtelmesebb volt azonban egy kis üvegszekrény, amely tele volt ezüst-, arany- és porcellántárgyakkal. Mindenféle bábuk, állatok és virágok sorakoztak ebben a szekrényben. Ó, csodálatos volt ez a szekrény.

Mindig hűvös volt a szalónban nyáron és langyos télen. A kisfiú egy sötétzöld selyemfotelbe ülve nézte a csodálatos szekrényt és közben Enetzky Ida a gyermek haját simogatta. A leány minden alkalommal járni kezdte a másik csudát a zenélő órát, amelynek titokzatos gépezete egy nagy csataképpel volt összeköttetésben. Finoman pengette az óra az akkor divatos kerिंगőket. Négyet egymás után. Mikor az óramű dolgozni kezdett, a csatakép várkapuja kipattant

és állig felfegyverzett török katonák sora forgott ki rajta lassan és elvonult a rémült ellenség előtt, aztán a menet ismét beforgott a vár másik kapuján. Mindennapi csodatétel volt ez.

Az apja igen jó szomszédi viszonyban élt Enetzkyyékkal, de mióta felesége meghalt, soha sem ment át hozzájuk. Az idősebb Arató délben az asztalnál mindig megkérdezte a fiát:

- Mit csinál Ida néni? Kezet csókoltál-e neki?

De a leánnyal soha sem látta beszélni apját és mikor az udvarukból átköszönt Enetzkyy Idának, még üdvözlő szavakat sem mondott, csak kalapját emelte meg mélyen.

Március volt ekkor, a gyászév letelte előtt három hónappal. Nagy tél után hirtelen nagy tavasz jött. A ház mögött a kertben kövéren ugrottak elő a jácintok és a csupasz rózsabokrok tövében szorgalmas fakó ibolyák nyílottak. A termékenység illatával telített nedves szellők a megmosott kék égre hajtották a báránnyal nyáját. A parasztleányok tarka ruháin égtek a színek a napsütésben, az utakon fényes bogarak szaladgáltak és a jégverem barna nádtetején csodálatosan finom mohák bukkantak elő. Az ablakokat egész nap nyitva tartották, a napsütötte fehér csipkefüggönyök vakították a szemet.

Az egész faluban kijavították a házak tetejét és frissen meszelték a falakat. Náluk kirakták a kárpitozott bútorokat az udvarra. Az anyja kis szalóját is, egy törekeny kis díványt és négy fotelt. Ezek a bútorok napraforgósárga selyemmel voltak bevonva s nagy világos zöld virágok a sárga alapba szöve. Apja ebben az időben igen hallgatag volt és szomorúnak látszott. Kora reggel kiment a határba és csak este tért haza. Ez így tartott, amíg a tavaszi földmunkákkal végzett. Akkor azután megint odahaza maradt sokat szivarozott és sokat olvasott.

Valamelyik napon kézenfogta a fiát és sétált vele az udvaron. A fehér orgonák dühösen virágoztak és apja letört egy ágat. Alig látszott rajta egy-két levél, annyira tele volt virággal.

- Add oda Ida néninek.

A kisfiú elment, de az uccáról visszahívta az apja és elvette tőle a virágot.

- Odaát szebbek vannak...

A gyerek virág nélkül ment át Enetzkyy Idához, de abban a pillanatban, mikor a kis vaskaput kinyitotta, hallotta az apja szavát.

- Gyere csak a kerítéshez Palika.

Odament és a lécek között apa megint átadta neki az orgonaágot.

- Csak add oda mégis. Ida néninek küldöm.

Ezen a napon igen szomorú volt Enetzkyy Ida. Hosszan megcsókolta a gyermek szemét, úgyhogy szikrákat szórt a kisfiú tekintete, mikor ismét felnézhetett. Mikor az öreg Enetzkyné bement a szobába; Ida különös hangon mondta anyjának.

- Ennek a fiúnak épp olyan szeme van, mint az apjának.

Másnap egy igen kövér, szuszogós, izzadós vendégük érkezett Enetzkyyéknek. Valami vármegyei ügyész volt, sok előnévvel és nagy vagyonnal. Ez a vendég is ott sétált aztán a kertben, ott szuszogott a légies Ida mellett, s ha tehetett, zömök, szőrös kezébe fogta a leány finom hosszú kezét. Ez borzasztóan furcsa és kegyetlenül szomorú látvány volt és foglalkoztatta és nyugtalanította a kisfiút.

Az idősebb Arató ettől fogva különös életet élt. Hetekig mindig csak kártyázott. Éjjel-nappal. Üldözte a balszerencse, mindig veszített. Kártyás társai nem győzték dicsérni, hogy milyen szépen veszíti a pénzét.

Ez így tartott három hétig. Azután a dorbézolások jöttek. Egész nap barátoktól volt hangos a ház. Ittak és éjjel cigány mellett mulattak. A pincében kétszáz üveg mádi bor feküdt hat éve már. A nemes sárga italt most szorgalmasan hordogatták föl, s míg az asszony életében kisebb, metszett poharakat adtak hozzá, most vizes pohárból itták. A kisfiú éjjel gyakran riadt föl a részeg vendégek kiabálására. A faluban azt beszéltek, hogy Arató úr nem tudja elfelejteni a feleségét.

E közben Enetzky Ida megbetegedett. Az orvos azt mondta, hogy nagyon vérszegény. Mikor Arató Ádám ezt megtudta, lement a pincébe, felhozta a híres mádi boros üvegeket - tizenkettő volt még - és átküldte a betegnek. A fiával küldte és ezt üzenté:

- Kívánom, hogy gyógyuljon meg tőle.

A ház most ismét elcsendesedett. Az apja az egész májust fák között töltötte. Rózsafák és gyümölcsfák között. Méhest is csináltatott, sok könyvet olvasott a méhekről és ismeretlen mézvirágokat vetett. Június elején apró, zöld gyümölcsök nevelődtek már a fákön, mikor Ida megint kijárhatott. Összeszedte magát, megerősödött, csodálatos szeme mélyén több ametiszt kéklött és több jószág sugárzott, mint valaha. A gyerekekkel nem sétált annyit, mint azelőtt, egy nagy diófa alatt üldögéltek és szomorúan beszélt arról, hogy nemsokára el kell mennie, asszony lesz és a városban fog lakni. Sírdogálva mondogatta ezt és a kisfiú fejét erősen a kebléhez szorította. Így jött el a nyár.

Forró napokon éjszakára nyitva hagyták az ablakokat. Mivel nem volt rajtuk rács, a gyerek félt egyedül aludni, az apja hát maga mellé fektette. Magához ölelve tartotta és részint csendes csókjai altatták el a fiát, részint szívének szabályos verése. A fiú egy éjjel nem tudott elaludni. Késő volt pedig, az apja már régen aludt és a gyermek még mindig csak félálomban feküdt az apja karján. Mozdulatlanul feküdt.

Künn erősen világított a hold és a virágzó sáfrány nehéz illatot lehelt be az ablakon. A szobában egy nagy dongólégy zúgott. A középső ablak csipkefüggönyét egészen elöntötte a holdvilág és a tündéri világításban olyan volt, mintha ezüstből, vagy harmatos pókhálóból készült volna. Kimondhatatlan csend volt a faluban.

Egyszerre az utolsó ablaknál valami halk nesz támadt. Az ablak alatt sorakozó bokrok zörögtek. A gyermek rémületében mozdulni sem tudott, kicsiny szíve hallhatóan verte a mellét. Szemét félig merte csak kinyitni. Így látta, hogy egy nő áll az ágyuk előtt. Hosszú bordó selyemkendő fedte testét, a kendőt a keblén kezével tartott össze. A gyermek megismerte a hosszúkás finom kezét.

A nő néhány pillanatig mozdulatlanul állt egy helyben, aztán reszketve lehajolt és megcsókolta Arató Ádám lecsukott szemét. Majd két kezébe fogta a fejét és ismét ráhajolt. Kibontott haja ráomlott az alvó férfi fejére és egy fürt a gyermek arcát érte. A kisfiú megdermedve tapadt apjához.

Arató felébredt mély álmából. Első percben nem tudta, hogy kicsoda, hol van s mi történik vele, de ösztönszerűen először a gyermeket nézte meg, aki jobb karjába zárva aludt. Aztán feltekintett és akkor már mindent tudott. A leány két kézzel simogatta a férfi haját és arcát, s az egész testében reszketett.

- Nem lehetett tovább kitartani... és a hét végén már megyek.

Ida szinte felolvadt egy mély és forró érzésben, halálos bánattal nézett a mozdulatlanul fekvő férjára. Két szeméből, két patak folyt végig drága arcán. Nem szepegett, nem fuldokolt, néma volt, később már nem is reszketett, de úgy látszott, hogy egész földöntúli lénye menthetetlenül felolvad könnyeiben.

Arató szabadon lévő balkezevel megfogta Enetzky Ida egyik kezét, ajkához vonta és hosszan csókolta.

- Annyiszor temettem bele a fejemet, hogy nem is tenyér ez már, hanem temető.

A férfi sokáig nem tudott szólni; jó idő múlva mondta csak:

- Férjhez megy úgy-e?

Hangja mély volt, teli és fényes. Ida válaszolt.

- Sok mindent akarok mondani. Jöjjön át a másik szobába Ádám.

A férfi hirtelen mozdulatot tett, mintha fel akarna kelni. De a gyerek, - aki még mindig alvást színlelt - mintha álmában tenné, görcsösen belekapaszkodott apja karjába. Az apa ránézett.

- A fiam... erősen fogja a karomat, felébredne.

Ennél a szónál: a fiam, különösen zengett a hangja.

Valahogy annyira teljes volt ez a hang, hogy úgy érzett tőle, mintha az egész ház fehér márványból lenne, igazi aranyozással. Mindent legyőző, mindennél távolabb sugárzó, mindennél dallamosabb és büszkébb volt ez a hang... de ezt csak most tudta Arató Pál. De miért nem eresztette el akkor az apja karját s miért nem fordult meg, hogy felkelhessen, s Idával a szomszéd szobába átmehessen?

Talán már akkor is fáradt volt, talán már akkor sem tudott határozni és cselekedni? Talán mélyebb és titokzatosabb okok bénították meg, semhogy meg tudná magyarázni annak a végzetes éjszakának a titkát.

Nem tudja megmagyarázni ma sem, hogy miért tette, annyi bizonyos, hogy nem eresztette el az apja karját.

Arató Ádám és Enetzky Ida még egyszer erősen megcsókolta egymást. Aztán a leány elment, eltűnt. A férfi az ágyban most már szívtepően zokogott. És mert ezalatt a hold tovább ballagott, sötétebb lett a szobában.

ÉJFÉL.

Az óra legnehezebb munkája. Már huszonnégy órája dolgozik pillanatnyi szünet nélkül és most még tizenkét nehéz szöveget kell beleverni az elmúlt nap koporsójába. Fáradtan végzi az óra ezt a munkát, mindig nehezebben emeli a karját, az ütések hangja folyton halványodik, tíznél már úgy érzem, mintha nem bírná tovább, de jön még két utolsó ütés is, az utolsónál hallani az erőlködését, nyögését. A gyengült hang úgy rezeg a levegőben, mint egy nehéz sóhajtás, aztán kigyűrűzik a szobából. Az óraszekrény még egyet roppan, mint az emberi csukló kötése nagy megerőltetés után, aztán csönd lesz, s az éjfél babonája ránk mereszti fekete szemét.

Furcsa reccsenések, pattogások, kis zörejek, rezzenések, ablakon, kályhaajtón. Rosszul csukódó ajtók résén beszivárgó hangok töltik meg a szobát. Pattog a parkett, mintha járnának rajta. Nyekken az ágy, mintha nekiment volna valaki. Csörren, cirren a csillár, mintha valaki beleütötte volna a fejét lógó üvegkristályaiba. Az üvegfalu szekrényben összeütődnek a porcellántárgyak, talán elzsibbadtak az egész napi feszes állásban, s megváltoztatják helyüket.

A könyvespolcok is nagyot nyögnek, mintha egyik vállukról másikra tennék át nehéz terhüket. A házat tartó vasoszlopokon hang pendül végig, az érc hangját átveszik a téglák és átalakítják téglahanggá. A tapéta az elszakított papiros recsegését hallatja, mintha valaki letépné a falról. Az íróasztalon megzizzen az ujságok lepedője, valaki lapozza őket? Vagy a betűk mozdultak meg a papiroson? Kísértetekkel, szellemekkel, láthatatlan teremtményekkel van tele a lakás? Villamos töltöttséggel van telítve a levegő, meghúzódik a bőr a testen, s a feszült idegeken csiklandozva fut végig az élettelen tárgyak mozgása, lármája, nyugtalansága. Talán az atomok, az elektronok és a protonok bolygórendszere ad hangjeleket s a végtelen parányok keringése, vonzása és taszítása, ez a csodálatos villamosság és mágnesesség áruja el magát fülöntüli zsivajával, amit nappal elnyom az élet erőszakos lármája?

Nem lenne meglepő és nem volna ijesztő, ha most megszólalna a levegő és valakinek a hangja, aki valaha élt és életünkhöz tartozott, valami szépet, vagy valami borzasztót mondana. Talán mond is, de a fülünk nem hallja, talán itt is áll az ágy lábánál, de szemünk nem látja. Lehet, hogy most megsimogatott, s érintésétől borzolódtak fel az idegeink.

Mi más oka lehet a hirtelen szívdobogásnak vagy az erek ok nélküli esztelen kalapálásának a halánték üllőjén. Hirtelen ki akarod nyitni a szemedet, de a könnyű járású szemhéjak nem engedelmessé válnak, úgy érzed valaki lefogta, hogy ne láthassad őt, mert annak még nem jött el az ideje. Hánykolódsz az ágyban, erőszakolod az alvást. Baloldalra fordulsz, de a szíved úgy öklözi a bordákat, hogy rémülten fekszel jobbfeledre. Akkor meg úgy érzed, mintha az a rabszolga izomcsomó le akarna szakadni és te sietve hátadra fordulsz. Most aztán nem érzed semmit, mintha a nyugtalan szív elveszett volna.

Halálfélelem, halálvágy, ezerféle képzelődés, újra átélt emlékek, gondolatban megvalósított tervek, képzeletben véghezvitt bosszúk, rímek és mesék, utazások és nagyszerű üzletek, programok, jóvátett szerelmi mulasztások: mindez átmegy most az agyadon nomád vonulással, teljes élethű elképzelésben, a lélek százféle rétegét felferve, s feliasztja ott az ösztönök, az erények, a titkos vágyak, az ismeretlen szándékok nyüzsgő ösvádon világát.

Eszedbe jut valami, ami hároméves korodban történt, s elképzelsz egy helyzetet, amelybe negyven év múlva kerülsz talán. Látod magadat gazdagnak és megjelenik képzeletedben egy öreg, szakállas gesztenyesütő, aki te vagy, akivé te lettél.

Most, látható fényes pályát hasítva, mint mikor csillag hullik, egy szó fut át agyadon. Mily régen vársz már erre a szóra. Ez old meg minden titkot, ez fordít jóra minden bajt, ezt vártad,

kerested, hajsoltad, ez a szó az útmutatás, az út és az eszköz, gyorsan fel kell kelni, s felírni, hogy el ne felejtsd holnapra. Átszellemült megkönnyebbülés boldog zsibbadtsága térdedben, könyöködben, gerincdben. Oda minden nyugtalanság, feszültség, aggodalom, minden szorongás és rémület, a testedet, lelkedet, agyadat meggyötrő éjféle hosszú-hosszú kaland minden fáradsága, szomorúsága feloldódik egy édes, boldog érzésben, érzed, hogy arcod mosolya elterül egész testeden, az ágyon, a szobán, a házon, az egész világon s e csillagos sátor alatt, mint az egész világ atyja, vagy édes testvére mindennek és mindenkinek, elalszol szegénykém, mint egy csecsemő, vagy mint egy virág.

Amikor az óra frissen üti az új nap első negyedóráját, azt te már nem hallod.

EGY ARCKÉPRENDELÉS REGÉNYE.

A jónevű festő és a rossznevű kartelvezér egy kéteshírű dúsgazdag üzletes politikus pazar nagy vacsorájának vendége. A művész nem is tudja, hogyan került a pénzemberek, iparfejedelmek, trösztmágnások és élénk közgazdasági érzékkel megáldott politikusok társaságába. Csak sejti, hogy ügyes feleségének egyik remekműve, hogy meghívták. Talán akad a társaságban egy-két arcképmegrendelés. Mindenesetre egy tank zömök és konok erőszakosságával ette a véget nem érő nagyszerű ételsort, s itta a nemes, valódi italokat. Vacsora után derült hangulatban vonult be a szalónba. Nyakig süllyedt a divatos aukciós intézetben vásárolt, garantált mágnáshagyatékból származó fotelbe. (Kikiáltási ár 250 pengő.) A világ legfinomabb cigarettáját szívta, hogy annak ízes páca kvártélyt csináljon szájában a világ legjobb havannája fűszeres, kábító füstjének. Éppen azon töprengett, hogy a világ legjobb konyakjából, vagy a világ legnemesebb likőrjéből töltsön-e a világ legszebb kristályüvegéből csiszolt svéd pohárba, amikor megállt előtte a hirhedt Nagy Kereső.

- Maguknak művészeknek csak jól megy! Csak odaállnak a vászon elé, három-négy színnel lemázolnak valamit a természetből és mi drága pénzért megvásároljuk a képet. Mennyi rezsijük, rizikójuk van maguknak? Hej, mit kell nekem dolgoznom, küzdenem, amíg egy rongy üzletem sikerül? És mennyi provízió, méreg, ha már készen van! Könnyen és jól keresni csak maguk tudnak.

A festőnek ettől a szemtelenségtől torkán akadt a levegő. Arra gondolt, hogy ha most tengeren utaznának, tengeri betegség ürügye alatt milyen jól megadhatná a méltó választ öméltóságának. De így csak finomkodva, erőszakolt udvariassággal mosolygott.

- Ne vegye tiszteletlenségnek méltóságos uram, de tévedni kegyeskedik. Nem olyan könnyű mesterség a mienk. A szellemi, a művészi részéről nem is beszélek, - belső válságainkról sem - csak az üzleti oldalát nézzük, a mi pályánknak. Hogy mindent megérthessen méltóságod; el fogom mondani legutóbbi arcképrendelésem regényét.

- Még a nyáron történt, hogy egy barátom lélekszakadva beállított hozzám. »Te Feri, - lihegte - éppen most hallom, hogy a gazdag X-né le akarja festetni magát. Karácsonyra ajándékozza a képet az urának. A feleségem tegnap a fodrásznál hallotta, amikor a szomszéd fülkében X-né részletesen megbeszélte a dolgot Brunóval, a híres festőművésszel. Hát rajta öregem, szerezz összeköttetést X-ékhez és próbáld megelőzni Brunót.« Én azonban fájdalom sem X-eket, sem társaságukat nem ismerem. Haditanácsot tartottam hát a feleségemmel. Elkezdtünk telefonon vadászni X-ék egyik ismerőseire, s három órai munka után - mutatóujjamba tárcsagörccsel - végre nyomra leltem. A nyomon haladva, feleségem délután bement a Gerbeaudba. Ott valami kevéssel megint előbbre jutott a kutatás. Este otthon új telefonozások sorozata. Éjszaka nem tudtunk aludni, hajnalig tartottunk haditanácsot. Délelőtt tizenegyig új telefonnyomozás következett. Akkor rohanás le a városba taxin, vágatás egy összekötő hölgy után, s annak üldözése a csemegeüzleten, a selymesbolton, a ruhaszalónon, a kalaposbolton, a Gerbeaud-n, a Váci uccán, a Dunaparton és a bástya sétányon keresztül s végre némi eredménnyel baktatás haza. Minden üzletben valami fogyasztás, valami kis vásárlás, taxi-, sikló-, liftköltség. De kétségtelen, hogy X-néhez közelebb jutottunk. Egy hétig tartó izgalmas, éjjelnappal nem lankadó, kimerítő és lealázó munka után végre kezét csókolhattam X-nének. Ismertem!

- Most jött aztán a ravaszságoknak, a hízelgéseknek, az udvarlásoknak, a helyesléseknek, a gyenge oldalak kitapasztalásának, a hiúságok ápolásának, a síma diplomáciai munkának, a taktikai és stratégiai remekműveknek a meghívásoknak és a társaságok összeállításának hosszú sorozata. Nekem és feleségemnek, kényes orchidea módjára ápolni kellett X-nét,

dícsérni jelenlegi udvarlóját, tapintatosan rágalmazni a hűtlen régít, ártatlan arccal gyalázni annak jelenlegi kedvesét, a kedvesnek férjét, gyermekeit és egész családját. Mennyi idegkoptatás mennyi időpocsékolás, mennyi pénzkidobás, amíg végre! az asszonynak mindig éber és a védekezésre állandóan kész gyanakvását úgy leszereltük, hogy egy bőlés vacsorán a nyári vendéglőben ezt mondhattam X-né szomszédjának, de úgy, hogy szavaimat neki is meg kellett hallani:

- Milyen remek portré-arca van a méltóságos asszonynak!

- A szomszéd büntársam, cinkosom volt. Ragyogó arccal fordult X-néhez: »Hallod Iduskám, mit mondott a művész úr? Ez nagy kitüntetés.« A döntő szó tehát elhangzott. Feleségem elérkezettnek látta az időt, hogy rohamra induljon. »Milyen kár, hogy az uram most Z. grófnőt és leányait festi és hogy utána J. bárók részére készít majd négy életnagyságú arcképet díszmagyarban. Ha a mágnásvilág nem venné annyira igénybe... ejnye de kár...« A mérget befecskendeztük. X-né elárulta karácsonyi tervét. A portréről most már gyakran beszélgettünk. De jött a nyaralás ideje, s ők elutaztak. A feleségem levelekkel folytatta az ostromot.

- Hetenkint három levelet küldött a Lidóra, teleírva a levélpapírt a legfinomabb pletykákkal. Egész nap pletykákat gyűjtött és költött, hogy X-nének kedvébe járjon. Amikor szeptemberben megérkeztek, a lakásukra virágot küldtünk s a vonathoz vártuk őket. Az asszonyra dézsaszám öntöttük a hízélgést: hogyan lefogyott, milyen karcsú lett, mennyire megszépült. De fáradozásunknak volt eredménye, mert egy hét múlva megjelent a műteremben a komornájával és két hordárral. A hordárok egy nagy koffert cipeltek. Az tele volt toalettekkel. Négy óra hosszat próbálta a ruhákat, hogy melyikben örökítse meg a szegény vászon, a nyomorult festék a rabszolga ecset és a boldogtalan művész. Közben megjelent a szeretője, az is részt vett a vitában. Végre megállapodtunk. Másnap megkezdődött a robot, hat heti gályarabságom.

- Az asszony pontatlan, hiú és ostoba. Majdnem mindig órákig késett és váratott. Mindennap változtatni akarta a beállítást. Mert neki tegnap azt mondták, hogy bár a profilja is csodaszép, de szemben még annál is gyönyörűbb. Aztán azt hallotta, hogy a jobb háromnegyed profil előnyösebb, mint a bal arcél. Aztán avval gyilkolt, hogy a kép szeme mindenhová követni fogja e a nézőt, mert ő egy olyant látott Velencében és az olyan érdekes. Ilyen szörnyűséggel gyötört naponta, naponta. De minden akadályon keresztül, elkeseredve, elgyötörve testemet, lelkemet, elgyötörve, s szívemben halálos gyűlölettel, végre mégis csak elkészült a kép.

- Akkor következett egy piszkos, lealázó küzdelem: az alku. Ez az asszony, aki könnyelműen dobálta ki az ezreket ruháért, kalapért, cipőért és fehérszépért, a piszkosságnak egyéni, körmönfont fajtájával alkudott, úgy tett, mintha a pénzkérdés nem érdekelt volna. Azt mutatta, hogy nemcsak nem akarja lenyomni az árat, de éppen ellenkezőleg, neki kell leküzdenie az én gyámoltalanságomat, mert én olyan keveset kérek hogy őt ez sérti. Szóval azzal a látszattal akart becsapni, hogy ő nem lefelé, hanem felfelé alkuszik. Végre megegyeztünk, s a vámpir elment. De a második emeletről visszajött. Édes mosollyal szólt be a műterembe: »De úgy-e az árban a ráma is benne van?« Akár a koporsód ára is, gondoltam és amikor elment, szembeköptem az arcképet. Néhány hétig nem láttam az asszonyt, volt időm kiheverni a szörnyű kalandot.

- Egy héttel karácsony előtt értesített, hogy az ura néhány napra elutazott, a képet hazaszállíthatom. Másnap délután ez megtörtént. Kikerestük a helyét a szalón egyik falán és én magam akasztottam a helyére. Amikor a létráról lelépek, egy öreg és egy kevésbé öreg asszonyt látok a szoba közepén. Nézik a képet. Az öreg megszólal: »Ez az én Idám?« A másik: »Igen ez ő legyen.« »No nézzétek meg jól és kritizáljatok« - szólalt meg X-né, aztán bemutató mozdulattal - igaz, a művész úr, a mamám, a nagynéném. A két nő sokáig nézte a képet.

Közben két unokanővér, egy nagybácsi, egy sógor, egy sógorné és egy fivér is odaérkezett. A szobalány zsurasztalkákat tolt be, éreztem, hogy csapdába estem. Itt egy nagy családi bíráló vésztörvényszék fog ítélkezni fölöttem és munkám fölött. Közeledtek a képhez, távolodtak tőle, kezüket ellenzőnek tették a szemük fölé, félszemmel nézték, az öregasszony levette a szemüvegét és elkérte a fivére cvikkerét, hogy avval tán jobban lát. Idájukat, Iduskájukat, Iducijukat a kép elé állították, hogy az eredetit összehasonlítsák a festettel. Magyarázták, hogy milyen szép az eredeti és milyen ronda a festett. Részletezték a hajától a cipője csücskéig. A sógor félrehívott egy sarokba és szerénykedő elbizakodottsággal vagdosta hozzám mondani-valóját. Hát kéröm, ő csak egy egyszerű paraszt, - kétezer holdon gazdálkodik - de járt egy-két városban, ne haragudjak hát, ha olyan szömtelen, hogy hozzászól a vitához és megmondja őszintén. Igen, megmondja, ő úgy festette volna ezt a képet hogy... de azt el kell ismerni, meg kell adni, ami igaz, az igaz a ráma kitűnő. Passzent, szolid munka és igen szép fényes.

- Órákig ment ez így, s a végén úgy döntött X-né, hogy a képet visszaküldi, de tavasszal újra ül és kijavítjuk a hibákat. Pénzt természetesen nem kaptam. Sohase is fogok kapni. Pedig mondhatom - bár mindig szigorú bírāja vagyok magamnak - a kép igazán jó, közérthető, hasonlít és mégis művészi.

A festő elhallgatott. A Nagy Kereső ragyogott az elégedettségtől.

- Nem is tudtam, hogy művész úr ilyen jó előadó. Igazán kitűnően mondta el. Mondom én, hogy maguk bohémek irígylésre méltó emberek. És akinek ilyen szép felesége van...

Mert az elbeszélés vége felé már a festő felesége is odament, egy kis portrészagot orrolt. Nagy Kereső azonban ösztönös meneküléssel, gyorsan ellépett. Az asszony utána nézett.

- A hóhér harapja az autogramját a pofádba, - mondta jóízűen, miközben a konyakos poharat az asztalról a szájához emelte.

GAZDAG EMBER BARÁTJA.

Persze az anyagi és önző emberek azt hiszik, csak az a fontos, hogy nekik legyen, s ők éljenek nyugodtan. Ezek a taplószívű és smirglilelkű teremtetek csak azért dolgoznak és küszködnek, hogy a maguk megélhetését biztosítsák, sőt sokan olyan anyagiak, hogy még félre is akarnak rakni. Ezek nem is rejtegetik a csunya szándékot, hogy öregségükre gyűjtenek. Ez az út nem vezet a boldogsághoz és a nyugodt élethez. Az igazi bölcs, aki azt akarja, hogy jó embernek tartsák, csak barátainak és ismerőseinek sorsával törődik. Az ilyen ember úgy helyezkedik el az életben, hogy csak gazdag emberekkel barátkozik. Így aztán rengeteg örömmel ajándékozza meg az élet.

Nem hall panaszt és sírákozást, nem kell barátaiért jótállani, nem szipolyozzák nyomorgó ismerősök, az ilyen embernek élete tele van élvezettel, mert részt vehet gazdag barátainak minden örömeiben. Az ilyen ravasz bölcs nem érzi saját szegénységének súlyát, mert mindig elcsen valamit a gazdag barátok boldogságából. Bizalmas tanácsadó és elfogadott szakértő az ilyen ember. Az egész család megbízik benne.

Ha nagy vacsorát adnak, a méltóságos asszony vele beszél meg a menüt, s ő állapítja meg a különleges italok sorát. Ő dönti el, hogy karácsonyra briliáns nyakéket, vagy smaragd fülbevalót vegyen-e feleségének a férj. Tőle kérnek tanácsot, hogy húsvétkor hova utazzanak? Az agyafúrt bölcs hetekig kéjeleghet a térkép fölött, szimatolva és kóstolgatva a Riviera illatos édes levegőjét, igazi kéjenc módjára részletezve Cannes előnyeit, Cap d'Ail báját, Monte Carlo nyüzsgését, Nizza szép egét, Biarritz előkelőségét, Le Touquet divatos örömeit, Juanles-Pins kedves szelídségét. Mindezt kiélvezheti térképek és színes prospektusok fölé hajolva, anélkül, hogy egy fillérjébe is kerülne. Nem töri magát vonaton, hajón, nem kínlódik fináncokkal, s nem terheli meg a gyomrát Hotel Cap Fleuri fantasztikus ételeivel. A húsvéti utazásnak minden elméleti gyönyörűsége az övé, s minden tényleges fáradsága, költsége, esetleges osztrigamérgezése és csalódása szegény gazdag barátaié.

Amíg azokat szegényeket osszerázza a bűdös, kormos expressz, s amíg azok gusztus nélkül rágják az étkezőkocsik ízetlen ételeit, addig ő itthon kényelmes hónaposszobájában olvassa André Maurois legújabb regényét s polituros ágyban dícséri és áldja a modern féregirtó eljárásokat. De közben már előkészül a másnapi öröme, mert autóvásárra indul egy kedves baráttal, akit hetek óta kínozt már a gond, hogy Buickot, Renaultot-t, Peugeotot-t, Delahayot-t, Panhardot-t, spanyol, német vagy olasz kocsit vegyen-e? Nem vagyok rossz ember, - gondolja a gazdag ember barátja - de hálát adok a sorsnak, hogy nincsenek ilyen gyötrelmes gondjaim. És mennyi baj van a sofőrökkel. Éjjel-nappal aggodalom gyötri az ilyen kényes, drága jószág gazdáját! Czczczczc! Szívéből sajnálja a jövő autótulajdonost. Szinte szemrehányást tesz magának, hogy mégis örülni tud a másnapi autóvásárnak, amely neki élvezetet hoz, de annak a szegénynek, aki a kocsit megveszi, csak kiadást jelent és gondokat okoz. De hát ilyen az élet: egyik embernek gyötrelmeket ad, a másiknak örömeket ajándékozik.

Bölcs beosztása a gondviselésnek, hogy az egyik ember baja megtermi a másik ember hasznát, örömeit. Persze a szegények baja nem terem ilyen ízes gyümölcsöt. Vigyázni is kell nagyon, mert a ravasz sors csapdát állít, s gyakran ad alkalmat arra, hogy szegényekkel essünk barátságba. Óvatosan el kell kerülni az ilyen farkasvermeket. Okossággal, ravaszsággal, vagy erőszakkal. A szegénynek az a gondja, hogy honnan szerezzen pénzt, a gazdagé, hogy hova tegye a pénzét. Az egyik gond ólomból van, a másik aranyból. Ki olyan bolond, hogy ólmot válasszon arany helyett.

A hivatások és az életcélok különbözők. És a sorsok is. Az egyiket azzal veri a végzet, hogy gazdag legyen, a másikat avval ajándékozza meg, hogy gazdag ember barátja lehessen. Az

ilyen lelkeknek is főalkotórésze az idealizmus és az emberszeretet, mint az apostolok lelkének. De a gazdag ember barátja nem azért él, hogy a szegényeket és a nyomorultakat istápolja és vigasztalja, hanem azért, hogy a gazdagokért aggódjon és azokat gyámolítsa.

A gazdag ember barátja tele van gonddal, aggodalommal, nemes emberi részvétellel. Fáj neki a gazdag barát minden sérelme, kellemetlensége, kára. Mit tudja azt egy filantrop, aki az egész világból csak a szegénységet és nyomorúságot látja, hogy milyen feneketlen a gazdag emberek szenvedésének tengere. Az együgyű apostoli jóság kétségbeesetten szaladgál, ha egy nyomorgó család baján akar segíteni egy pohár tejjel, vagy egy karéj kenyérrel. Nem is sejti az ilyen egyoldalú jószív, hogy mekkora részvétet érdemel a gazdag, ha kétszáz tehene közül a legjobb tejelő megbetegszik, vagy ezer hold vetésének egy részét elveri a jég.

Könnyű a szegénynek viselni a gondokat, cipelni a bajokat, bölcsőjétől a koporsójáig megszokhatta a rosszat. De a gyenge gazdagot nem edzette az élet, az ő bőrén a sors minden suhintása véres csíkot hasít. Az ilyennek van csak szüksége igazi barátira, aki átvegye tőle az élet terhének egy részét, hogy vigasztalást adjon helyette. Nehéz hivatás a gazdag ember barátjáé. De a természet, amikor elhatározta, hogy az egyensúly törvényére alapítja a világ fentartásának és berendezésének csodáját, arról is gondoskodott, hogy a gazdag emberek mellé elegendő barátot állítson.

Igy aztán akármilyen sok veszedelem leselkedik is rájuk, nem kell félni, hogy a gazdagok barát nélkül maradnak. Az önfeláldozó lelkek nem pusztulnak ki sem a pinceodukban, sem a palotákban. Mindig lesznek nemes szívek, akik a maguk szegénységét feláldozzák azért, hogy részt vegyenek a gazdag barátok sorvasztó gondjaiban. Mindig akadnak önfeláldozó lelkek, akik hónapos szobájuk költészetét nem sajnálják felcserélni a fényes szalónok életével. Nem fogynak el azok, akik szegénységük édes poézisét - ezt a nagy lelki kincset - habozás nélkül feláldozzák azért, hogy a gazdaságok hideg tűzhelyén az ő baráti lelkük és szívük melegével fűtsenek.

Terített asztaluknál helyet foglaljanak. Autójukba beüljenek. Páholyukba kiüljenek. És a gazdagoknak mindezzel alkalmat adjanak arra a képzelődésre, hogy ők jók és jótékonyak, s engedelmesen teljesítik a vagyon kötelességét a szűkölködő emberiséggel szemben, amikor barátjukat, a derék éhenkórászt olcsón potyáztatják.

OLKOVSZKY IVÁN GYILKOSSÁGA.

Érzékeny és képzelődő lélek volt. Egész ifjúsága azzal telt el, hogy különféle regényes történetekbe élte bele magát, mindig az éppen aktuális olvasmányának hatása alatt. Személye, nemzetisége, külseje, kora, foglalkozása és neve mindig változott, de legjobban szerette az Olkovszky nevet, mert így hívták őt a cserkesz hercegnővel elviharzott gyönyörű kaukázusi kalandjában, amelyet szegény kis hónapos szobájában s a rossz levegőjű terézvárosi kávéházban álmodott végig Olkovszky Iván.

És míg egy műszer pontosságával és gépiességével végezte munkáját a hivatalban, képzelete termelte és szőtte a különös kalandokat s valósággal ontotta a képzelt regény alakjait, s a változatos tájakat. Ebben az álméletben oly lelkiismeretes volt, hogy egyszer napokig kutatta a könyvekben, hogy skóciai kertjében nyílhatnak-e árvácska virágok? Egy hang, egy szó, egy uccai alak elég volt neki, hogy hosszú regényt költsön hozzá és szó szerint igaz, hogy az ébrenlét egyetlen percében sem szűnt meg álmait folytatni.

Akik őt példás hivatalnoknak tartották, mert csöndben, szelíden végezte dolgát, nem is sejtették, hogy mi viharzik ennek az embernek homloka mögött s kabátja alatt a szíve tájékán. Hányszor sebesült meg hajnali párbajban halálosan ő, vagy ellenfele, miközben keze egy vessző tévedés nélkül másolt egy aktát, s hányszor üldözött repülőgépe egy másik repülőgépet, míg pontosan és lelkiismeretesen adta össze egy-egy üzleti könyv számoszlopait.

Húsvét vasárnapján a ligetben ebédelt. A vendéglő udvarára langyosan sütött a nap és a szomszéd kert kaszált fűszagával töltötte meg a levegőt. A tavasz szemében mosolygott a kék szín és haján fénylett az arany.

Olkovszkyval szemben, a szomszédos asztalnál egy magas, vékony hölgy ült. Vele egyforma alakú és egyforma korú szép fiatalemberrel ült a nő. A hölgynek minden ruhadarabja fekete volt s barna arcában fokozott erővel villogott tömött fogainak hiánytalan sora. Az egészségről beszéltek, az arisztokratáknak polgárok számára érthetetlen szemérmességével.

- Igen, - mondta a férfi - a nő tartsa rendben étvágyát, álmát és emésztését. Az én egészségem csak hibátlanul működő szervezethez vonzódhat. A nő, aki nekem tetszik, egyék jó étvággyal, aludjon el gyorsan, aludjon mélyen, s ne panaszkodjon fejfájásról, mert lusták a belei.

A hölgy harsogva rágta az egészséges piros retkek kemény testét s írósvajjal megkent fehér kenyeret falatozott hozzájuk. Olkovszky, aki első pillanattól kezdve fonni kezdte a szép leány körül regényes fantáziájának pókhálóját, elhűlve hallgatta ezt a beszédet.

- Nálam ez a tündéri hölgy nárcisz tányérjából enné a rózsaméz és tulipán kelyhéből inná a harmatot.

Rögtön elhatározta, hogy megmenti a durva férfitől. Csak egy pillanatra kellett lehúnynia a szemét és már ő ült ott a leány oldalán. Szavaival megsemmisítette a férfit s a gyönyörű hölgyvel elsétált a ligetbe. A ringlispilnél megálltak. A körhintán tarka ünnepi ruhába öltözött parasztleányokkal voltak tele a hintók és az állatok. A gyors forgás összeolvasztotta a lebegő színes szoknyákat, szalagokat, a keményhangú verkli gurgulyázó hangja összevegyült a leányok sikongásával, egyetlen nagy kavargásba olvadtak a színek és a hangok s a színeknek, hangoknak és a gyors körforgás tüneményének olyan mámora volt, mint az alkoholnak.

A feketeruhás hölgy a szép férfival, Iván álma szerint azonban vele, bement a gyorsfény-képészhez. Olkovszky megvesztegette a segédet és csináltatott magának egy képet Ysabelle-ről, amint magának elnevezte. A mézeskalácsos előtt a legnagyobb, legcifrább szívet vette meg a férfi Ysabellenak, de Olkovszky boldog volt, mert a leány egy parányi, dísztelen piros

szivecskét vásárolt és Iván kezébe csúsztatta. Ujjának hegye érintette a képzelődő kezét és az érintés ezt mondta:

- Ez az én szívem!

Olkovszky szép faskatulyát vásárolt, orosz hadifogoly munkáját, megtöltötte ibolyával és belefektette a fényképet és a szívet. Éjszaka nem tudott elaludni, folyton felugrált, füléhez tette a skatulyát és hallgatta benne a szív szabályos, hű dobogását. Teljes lázzal élte ezt a kalandját. Ysabelle-ről mindent megtudott és folyton nyomába járt. Azaz folyton együtt járt vele. Vele sétált a leány a versenypálya gypén, együtt lovagoltak reggel az erdőn keresztül, együtt utaztak tengeren és levegőben, s kalapálták boldogságuk aranypénzét, melynek egyik oldalát Ysabelle, a másikat Olkovszky arca díszítette.

Egyik délelőtt, mikor minden látszat szerint a hivatalában dolgozott, de amikor Floridában hallgatták a gyapotszedő négerék gyönyörű énekét, izgatottan kiabálni kezdett a gépírókis-asszony.

- Jaj Istenem, de gyönyörű esküvői menet.

Mindenki az ablakhoz sietett. Olkovszky ott látta Ysabelle-t, mint menyasszonyt egy úr oldalán, aki nem ő volt. Az agyára rohanó vér ütésétől megszédült. Szeme vöröset és feketét váltott, azt a két színt, amely oly szépen díszíti a pompeii házak falát, a láng és a korom színét.

Árulás, csalás, szégyen! Ezt nem lehet elviselni. Mire délután hazament, elhatározta, hogy végez Ysabelle-lel. Szobája a konyha mellett volt. A cselédet valamilyen ürüggyel elküldte hazulról. A tökéletes biztonság kedvéért a szomszéd tűzfalra néző ablak függönyét leengedte. Kulcsra bezárta az ajtót. Aztán elővette a dobozt.

Az ibolyák, amelyeknek ágyán a szív és a fénykép feküdt, már megszáradtak, de még nem veszítették el színüket. Iván kivette a képet és a szívet. Az ágyhoz lépett s a dunna alá rejtette őket. Aztán elővette revolverét. Hallgatózott. Senki sincs a közelben.

Ekkor keményen, szánsalom nélkül elkövete a gyilkosságot. Ysabelle képét és a kicsiny szívet egyetlen golyóval keresztül lőtte.

Utána kimerülten rogyott a díványra. Lázas fejjel módolta ki, hogyan tüntesse el az áldozatot és minden nyomot. Órákhosszat sírt ezután. Másnap kalapjára gyászposztót varratott, fekete kesztyűt húzott és fekete nyakkendőt kötött. Kerülte a vidám helyeket, s mindennap kísétált egy friss sírhoz, s szálankint helyezte el rája a fadoboz elszáradt ibolyáit.

Ha kérdezték, hogy kit gyászol, - mert az emberek részvétnak nevezett kíváncsisága kíméletlen és tolakodó, - ha megkérdezték, hogy kiért viseli a gyászt - naponta sokszor megkérdezték - torkát megszorította a láthatatlan kéz, szemét elöntötte a könny és nem tudott felelni.

PEPI BÁCSI KIDOBATÁSA.

A felesége még nem ment haza, Elemér egyedül volt a lakásban. Jó, mély karosszékben ült, mellette alacsony asztalon zöldernyős lámpa izzott, más lámpa nem világított a szobában. A lakás csendjét nem zavarta meg semmi, csak azok a hangok, amelyeket a ház vasszerkezete közvetített a környező lakásokból s az uccáról. De ez nem volt lárma, inkább része, alkatrésze a csöndnek.

A vendégvárás kellemes izgalma bizsergett a házigazda tagjaiban, valami jóleső nyugtalanság, frissítő türelmetlenség. Két nagy kályha szorgalmasan termelte a meleget. Elemér a tisztaság könnyű szagát, amely a fehérenműs szekrény illatával keveredett, élvezettel szívta magába. Néha barátságosan pattant egy bútor, vagy a parkett s a szomszéd szobából jól lehetett hallani, amint a nagy álló óra fogaskerekei szünet nélkül rágják az idő csontjait.

Mikor nehéz kocsi ment az uccán, rezgés futott át a falakon és szinte csak sejtett finom hangon megszólaltak a csillár prizmái. Tudta, hogy a lakás másik végében ízletes, jó vacsorát főznek, italokat hűtenek, befőtteket, gyümölcsöket rendeznek üvegtálakon, tudta, hogy milyen szépségeket és milyen bölcsességeket sugározik feléje kötött könyveinek tarka glédája, értette a szőnyegeibe szőtt hieroglifák és arabeszkok titkos beszédét, tudta, hogy a felesége frissen, egészségesen korcsolyázik a jégen, s vendégeit is szívesen várta.

Semmi sem volt abban a lakásban, ami neki meglepetést, vagy nyugtalanságot hozott volna. Olyan embereket hívott, akik érdekelték és egy idősebb bácsit, aki a családi ügyek tudósa. Egészen megtelt jó érzésekkel és úgy sugározta ki a megelégedettséget, mint a kályha a meleget. Jólesett rágondolnia mennyire megszerette s milyen ügyesen megszervezte a kényelmet és a nyugalmat, de mikor ez jutott eszébe, hirtelen nehéz lett a szíve.

Kritikus korú férfi volt, azokat az esztendőket élte, amelyekben a test vegyésze, isten tudja milyen gondviselés parancsára, termelni kezdi a cukrot, hogy a halál megédesítse majd vele csontjait, s kezdi gyűjtögetni a meszet annak a kőművesnek, akinek építkezését élő ember még nem látta soha. Ebben a korban jövünk rá azokra a hibákra, amelyeket ifjúságunkban elkövettünk, ebben a korban telnek el magános óráink azzal, hogy halott ismerőseink sorát számolgatjuk, s régi kalandokon merengve, sajnálni kezdjük az elmulasztott szerelmi alkalmakat.

Az öregedés közelségének gondolata mágnesesen érzékennyé tette. A hirtelen szomorúság ütésétől valósággal elnyúlt. Szinte nem volt eszénél, mikor a felesége, az egész lakást megtöltő szépségével belépett hozzá. Az asszony felcsavarta a csillárt és ott állt szőrmebekecsben, csinos kalappal a fején, nyakán lazán megkötött fehér selyemkendővel, amelynek olyan színe volt, mint a báránnyelvény s olyan friss szaga, mint a meleg, reggeli esőnek. Arcát pirosra csípte a hideg s ruhájával behozta a hónap és jégnek üde hűvösségét s szemében a tél örömeinek vígságát.

- Még senki sincs itt. Én meg már azt hittem, hogy háziasszony létemre elkéstem. Rögtön átöltözöm.

És már ott sem volt, csak a világosságot, a kívülről hozott hideget s szavainak csengését hagyta hátra. Elemér rossz hangulata cserepekre törve hevert a padlón. Egészen víg lett, csettintett, s fürgén ugrott fel, amikor csengettek. Meglepetésre egy idős nagynénje jött, akit nem hívtak ma estére, az öreg hölgy erre járt, feljött Eleméréhez, megnézni, mit csinálnak? Új csengetés. A bonyolult rokonsági tudomány tudósa, Pepi bácsi, érkezett. Mikor a harminc év óta nem változó, gyors mozdulatú, vidám öreg meglátta az idős nénit, nagy lármával sietett feléje.

- Ááá, a Klári néni! Emlékszik még rám, úgy-e? Harminc év előtt Ischlben együtt nyaraltunk. Milyen fiatalok voltunk mind a ketten.

Ezt az utolsó mondatot valami különösen zengő hangon mondta, a fiatalok szót gúnyosan, lenézően hangsúlyozva. Azt az értelmet adva a szónak, mintha az rossz, haszontalan korszaka lenne az életnek, amely hála Isten tőle már elmúlt, s melyet ma szinte röstel.

A fiatalok szót úgy mondta, hogy az úgy hangzott, olyan tréfásan és furán, mint mikor a zenekarban egy humoros trombitahangot fúj a zenész. Mintha nyelvet öltött volna, számárfület mutatott volna ez a hang.

Nevetségessé tette, felfricskázta, szemetes ládába dobta ezt a szép szót, s azzal a hangos, szívből jött nevetéssel, amely kiterjedt egész alakjára, ruhájára és cipőjére is, szinte kifujta a szobából a megszégyenített, megsértett, megalázott fiatalok szó nyolc betűjét és lesajnált jelentőségét.

Elemér felháborodva, megmerevedve állt egy helyben. Mint mikor valakinek a gyászát meggyalázzák. Halottját kicsúfolják. Könnyeit kiröhögik. Hát oda züllik az ember, hogy vénségére így látja a fiatalságát? Hogy az rossz volt, csúnya volt, szégyen volt? Az izmoknak és az agyvelőnek kemény rugalmassága? A testnek és léleknek pompás virágzása, gondtalan gyönyörű élete? Hát úgy elaljasíthat az öregség, hogy önzésből, önmagának kései haszontalan csalására, ilyen káromlásokra képes? A rommá omlott élet oduiból ilyen alávalóságokat huhoghatnak ki az idő baglyai? Gyűlölettel nézte Pepi bácsit.

És ezzel üljek én le egy asztalhoz? Ezzel szívjak egy levegőt? Ennek adjak enni, inni?

Gyorsan odalépett hozzá.

- Pepi bácsi, elmarad a vacsora, a feleségem súlyosan megbetegedett, valami veszedelmes ragályos betegség, kérem, ne haragudjon...

Izgatottan, hadarva beszélt és tolta kifelé az öreget. Sietve tolt, majdnem lökdöste. Mikor Pepi bácsi átlépte az előszoba küszöbét, Elemér úgy bevágta az ajtót, hogy akkorát dördült, mint egy ágyú. Mintha minden izgalma, felháborodása, megbotránkodása és türelmetlen utálata ebbe az ajtó-becsapásba durrant volna bele. A lépcsőház visszhangjától még meg is dagadt a dörrenés. Nagy vasgolyó módjára gurult lefelé a lépcsőn, s a kapu aljában elenyészett.

»TE IS ÉRZED, HOGY ÖREGSZEL?«

Kemény ökle volt a kérdésnek és hatalmasan mellen talál, ha egy villámgyors hazugsággal el nem ugrok az útjából.

- Te is érzed, hogy öregszel? - kérdezte Gyuri, miközben nehézkesen begyömöszölte hatalmas testét a taxi ügyetlen szűk ajtónyílásán, s a rossz ülésre rogyva figyelte az én erőlködésemet. Ettől a kérdéstől, amely a télikabáttal, hócipővel s álmosággal megterhelt testsúlyomnál is nehezebb volt, még súlyosabb lett a lábam. Éreztem, hogy rögtön elgömbül a szám, s x-eim felszántják az arcomat. Nagyot nevettem hát, s legényes kurjantással, hogy legbelül is meghalljam, így válaszoltam:

- Én barátom, még sohasem éreztem, hogy több vagyok tizennyolc évesnél.

A knock-out-ot elkerültem és azonnal más témára csaptam át, de az éjszakám már el volt rontva. Nem tudtam elaludni, a hazugság narkotikuma csak percekig hatott. Fáradt testem nem tudott álmot szülni, mert az agy átkozott buzgalommal dolgozott. Nyüzsgött, zakatolt, sziporkázott, s hencegő hazugságom ellen százával vonultatta fel bizonyítékait.

Eszembe jutott minden, ami öregségemet bizonyítja.

Nemrég találkoztam egy eladósorban levő szép leánnyal, aki velem egykorú barátom gyermeke. Nekem is lehetne már ilyen nagy leányom, jövőre akár nagypa lehetnék.

Amíg igazán fiatal voltam, a harmincéves férfit öregnek tartottam. Ha most meghal egy hatvanéves ismerősöm, gépiesen mondom:

- Kár érte, milyen fiatal volt még.

Húszéves koromban mindig a halál járt az eszemben s nem hittem, hogy megérem a harminc esztendő, most sokszor elgondolom, hogy hátha száz évig élek? Nagy a tudomány hatalma.

De hiszek a csodákban s bízom a kuruzslókban is, akik majmok mirigyeiből s titokzatos növények párlatából akarják elővarázsolni a megduplázott emberi élet kor bűvszerét. Elolvasom és komolyan megfontolom Voronov, Steinach és a többi álmodozó öreg minden sorát, nem úgy, mint régen, lobogó hajú ifjúságomban.

A csodák idejét éljük, - biztatom magamat - ami nem sikerül az oroszoknak, vagy az osztráknak, az sikerülhet egy francia, egy angol, vagy egy amerikai tudósoknak. Amerika nagyon gazdag, az ilyesmi csak pénz és kutatóintézetek kérdése manapság. Amerikának pedig van pénze és tudományos intézete elég. Ki tudja? Nem lehetetlen, sőt bizonyos, hogy egyszer rájönnek a módjára, hogyan kell legyőzni a halált. Csak addig tartsuk magunkat. Mint a hajótöröttek a pokoli viharban a fogpiszkálóba, kapaszkodjunk bele erősen az ösztövéreménybe.

Elméletben az örök élet nem lehetetlenség, hiszen gyakran olvashatunk híreket százötvenéves török parasztokról, akik éppen tizedik esküvőjükre készülődnek, amikor az ujságíró betoppan hozzájuk s akik leszármazottjaik népgyűlése előtt kijelentik, hogy hosszú életkorukat s frissességüket annak köszönhetik, hogy naponta húsz csésze feketekávé és ötven cigarettát szívnak. És elég gyakran írnak az ujságok a százhuszesztendős montenegrói kecskepásztorról is, akit viszont a vöröshagyma és az aludttej őrzött meg ilyen szép hosszú ideig.

Gyermekeken hiszek az ilyen hírekben, s a gyermekesség az öregség tulajdonsága.

Ha régen sokat gondoltam is a halálra, ma már tudom, hogy az inkább művészi képzelődés volt, a fantázia játéka ezen a fekete fogsorú zongorán. Most pedig úgy számolok vele, mint egy nagyon is létező, nyomomban járó, olykor már rám-rámlehelő valósággal. Ha rosszul

bántam az idegeimmel, vagy a koponyámban hirtelen rosszra fordult az időjárás, ellapulva a rossz hangulat gőzhengere alatt, hányszor végiggondolom, sőt végigélem halálom történetét és temetésem egész ceremóniáját, az esemény legapróbb részletével.

Hogyan fog bekövetkezni a világtörténelem legfontosabb eseménye? Sokat kell-e majd szenvedni, hogy megtudjam a nagy titkot: mi van azután? Otthon leszek-e ágyamban, vagy kórházi vackon nyújtja ki testemet az utolsó erőfeszítés? Jönnek ezek a rossz pillanatok és nincs bátorságom, hogy gyáván megfussak előlük, szembe nézek velük s végigkövetem gyötrő fantáziájukat.

Látom halálomat, a rémületet, a gyászt falaimon belül, s az egészséges közönyt odumon túl egy lépéssel. Látom, érzem, átélem a velem foglalkozó tisztviselők gépies, hivatalos teendőit. Elszállítanak, s teljesen átérzem elárvult lakásom kihűlt, maró hangulatát. Bezárják az előszoba ajtaját, az többé nem nyílik nekem. Gyászruhát öltenek, özvegyi fátyolt szabnak, gazdátlan ruháimat elrakosgatják, látom mint lesz zsebem lomjából családi erekle, míg a test autózik a temető felé, másik testekkel együtt. De mit csinál a lélek?

Aztán átélem a temetést, minden részletét, látom minden jelenlévő arcát, hallom mit mondanak, tudom mit gondolnak.

Ilyen miniatúrt erről a témáról csak öreg fantázia fest.

És itt van az árulkodó sokféle gyengeség, az erőszakoskodó, szégyenkezve titkolt babonák.

Villamosra várok, egy csinos nő bokáit nézem unalmamban, s hirtelen ott áll a kocsim. Minden előző gondolat nélkül gyorsan leolvasom a kocsi számát: 34.215 ezeket a számokat összeadom. 15. Még tizenöt évig élek.

Vagy éjjel olvasok az ágyban. Teljes elmerüléssel tökéletes érdeklődéssel. Egyszerre elszáll az olvasmány, édes mérgének hatása, s az olvasás öröméből kijózanodva eszembe jut, hogy nemsokára éjfelet kell ütni az órának. Annyi évig élek, - tör fejembe a rögeszme - ahány sort tudok elolvasni az első óraütésig. És most pánikszerű gyors olvasás következik, de becsületesen végzett olvasás, mert egy betűt sem szabad kihagyni. Gyorsan, gyorsan, de figyelmesen, mert az életemről van szó. És mire csakugyan ütni kezd az óra, s a vad iram véget ért, szívdobogásom van, kiver a veríték, amikor teljesen kimerülve számlálom össze az elolvasott sorokat. Még annyi esztendőm van hátra. Ha narancsot vagy cseresznyét eszem, a magokat azért számlálom össze, mert azoknak összege hátralévő éveim számát jelenti.

Az öregedő lélek klinikai tünetei olyan számosak, mint az arc ráncai, az elhullott vagy megöszült hajszálak.

Nem hiszed, hogy megöregedtetél? Az a baj, hogy nem tudjuk úgy látni magunkat, mint ahogy mások látnak bennünket. Mivel bizonyítsam még, hogy öreg vagy? Megbánásaid hosszú sorával.

Útjaidon találkozol öregedő nőkkel, akiket régen a friss csikók szilajságával vágattál körül, aztán harsányat nyerítve, port rúgva feléjük, otthagytad őket, mert táguló orrlíkokkal mindig más kancák után galoppoztál. Most találkozol az otthaggyottal és azt mondod: milyen kár volt. Az is kár, hogy nem tanultál meg csellózni, vagy spanyolul beszélni. Kár volt lemondani a kalandos nagy utazásokról: milyen kár, hogy nem voltál Kínában és Kaukázusban.

Egy kis hazugságtól, egy ártatlan könnyű hengegéstől mekkora forradalom támadt az agyadban. Ez is az öregség gyengesége. Gyámoltalan, gyenge és gyáva lettél, nem mered bevallani, hogy irigyled az ifjúság rekordjait, nem mered követni az acélbokájú fiatal lányok lépéseit, nem mersz csókot koccintani vakító fogsorukkal, foghíjas ínyed az irigység ecetjétől, epéjétől nyálzik. Nem vigasztal, hogy egyszer ők is idekerülnek. De addig milyen sok jó napot, hány

szép esztendőt érnek meg ezek. Nincs íze a kárörömnek. Hiába súgja a füledbe: ugyan ne izgulj, hiszen eddig még mindenki meghalt, a legszebbek, a legokosabbak, a leggazdagabbak és a legboldogabbak éppen úgy, mint a legnyomorultabbak. Még Isten szerelmes fia sem tudta elkerülni a halált.

Semmi okoskodás nem használ. Nem tudsz aludni, szegény öreg csont, s véred lázasan gyártja a meszet, hogy maltert keverjen belőle s befalazza szemed előtt a vidám szép kilátást. Menekülnél, visszafordulnál, a bőrödből kibujnál, ó ez a gyötrelmes állati rémület!

Nyugodj meg. Cirógasd az arcod, aztán jobbkezeddel a balt, ballal a jobbot s húzzad fejedre az önsajnálát nehéz, meleg paplanát: már reggel van, talán elalszol.

SAPHIRO PALOTÁJA.

Tulajdonképpen csecsemőkorától kezdve jó gyermek volt. Pólyásbaba korában nem bőgött, mint a többi gyerek, később szeretett áttipecgni az óvodába, örömmel járt az iskolába és ha Saphiro nem is volt első tanuló, azért idejében elvégezte iskoláit és egy perccel sem kapta később az építőművészi diplomát, mint az egyetem legkiválóbb tanulói. Saphiro komolyan vette a pályáját. Már gyermekkorában is építendő palotáiról, kastélyairól, székesegyházairól és villáiról ábrándozott. Fájdalom, ezek az ábrándok sohasem váltak a téglá és malter valóságára. Abban, hogy az ifjú építész megkezdje és gyakorolja hivatását, megakadályozta a szépsége. Már kisgyermekkorában is összefutottak az emberek, ha dadája sétálni vitte és szépsége a gyermek fejlődésének változásai szerint egyre jobban tündökölt. Olyan szép ifjú lett belőle, hogy a gyengébb idegzetű nők ájultan roskadtak össze, ha ránéztek. Nem is lehetett őt szeretni, nem lehetett szerelmesnek lenni belé, szépsége annyira túl volt minden emberi fogalmon, hogy csak megsemmisülni lehetett előtte, mint a természetnek egy csodája előtt. A városban, a megyében, az országban minden nő róla álmodozott és minden férfi reá volt féltékeny.

A legszebb levélpapírokra írott legszebb mondatokat hordozta neki a posta mindennap. A legszebb virágokat, a legízletesebb gyümölcsöket, a legédesebb cukrokat küldözték neki szakadatlanul. De ő olyan szerény és egyszerű ifjú volt, hogy a vad bálványozástól sem szédült meg. Nem is értette a rajongást, amely tolakodóan vette körül. Csodálkozott és bosszankodott, mert őt csak a tanulás érdekelte. Azt sem tudta, hogy igazán szép-e, mert még soha nem nézett tükörbe. A házat, amelyben lakott, susogva, zsibongva vették körül a szerelmes nők. Létrákról, a kert fáiról lestek be, a kulcslyukon s a kéményen próbálkoztak bekukucskálni, némelyek a fakirok konok akaraterejével nézték a falat és szentül hitték, hogy szemük sugara legyőzi a téglát és a maltert s látni fogják Saphirot.

Ezalatt pedig ott bent a fiatalember rajzolt, tanult, számított s pihenés közben álmodozott édesen görbülő domboldalokról, tengerre kiugró kősziklákról, ősi fák között kerekedő tisztásokról, folyók közepén zöldelő szigetekről, gyönyörű városi terekről s arról, hogy ezeket a helyeket milyen épületekkel ékesítse. Csodálatos gondolatai voltak, kőálmok, márványábrándok, amilyenek még senkinek nem jutottak eszébe. Emberi szóval el sem lehet mondani, hogy milyen boldog volt, amikor kutyabőrre írott, nagypecsétes, díszes diplomáját megkapta.

Olyan ügyes volt, hogy mindig megtudta, ki akar építtetni. Minden társa közül ő volt az első, aki megjelent a szeplőskezü kalmárnál, aki meggazdagodott s palotával akarta megjutalmazni fahéjszagú testét a legszebb tér legszebb sarkán. Saphiro gyönyörű tervet vitt hóna alatt, de a kapuban a kalmár felesége fogadta. Ömlengő szavakkal csapott le reá, könyörgött neki, hogy kövesse rejtett kiskamrájába és esküdözött, hogy csak nézni, csak nézni akarja. Saphiro haragosan kapta ki kezét az asszony kezéből és beszaladt a kalmárhoz, hogy terveit megmutassa neki s a megbízást megkapja tőle. A kereskedő gonosz dühvel kiáltott reá:

- Tudom, miért jöttél a házamba, te alattomos kutya. A feleségemet akarod elcsábítani és volt merészséged hazug ürüggyel betolakodni családom szentélyébe!

- De uram, hiszen itt a terv, nézze...

És már göngyölte is a rajzokat. A kereskedő szeplős, nehéz kezével rácsapott a művész törékeny, finom kezére.

- Nem érdekel, takarodj, hitvány nőcsábító!

A művész megvetően nézte végig a dühöngőt s elment a miniszterhez, aki az állam részére színházat akar építtetni. Alig lépett be a kapun, már a palota minden zugából szállingóztak,

lopakodtak és surrantak Saphiro felé a nők. A szobalányok abbahagyták a takarítást, a szakácsnő otthagya a tűzhelyet, amelyen elégett a miniszter ebédje, a nevelőnő a kádban hagyta a miniszter kisfiát, s kirohant a folyosóra csodálni a szép ifjút. A kegyelmes kisasszony a zongorától ugrott fel, kegyelmes mamája pedig a fodrászt hagyta faképnél és fésülködő köpenyben, félig kócos fejjel robogott a nők csoportjába. Mikor a miniszter meglátta ezt az izgatott tülekedést és Saphiro elmondta, hogy miért jött, a kegyelmes úr nagyot nevetett.

- Hogyan képzeled azt, fiatalember, hogy ilyen léha szoknyavadászra bízunk a drámai múzsa szentelt templomának építését?

Igy járt mindenütt, mindig, mindenkinél. Üldözte a férfiak irigy gonoszsága, szemtelen féltékenysége és ez lehetetlenné tette, hogy szép álmaiból egyetlen egyet is megvalósítsa. Szándékosan elhanyagolta magát, hogy megcsunyuljon. Bozontos hajat növesztett, szakállt eresztett, de akármit is csinált, mindig csak szebb lett, a nők mindig jobban szerették s a férfiak egyre jobban gyűlölték. Végre egy este belátta, hogy ezen az állapoton nem tud segíteni. Ettől halálosan elkeseredett. Elővette revolverét s halántékához nyomta a csövet. Abban a pillanatban, amelyikben a ravaszt meg akarta nyomni, úgy érezte, mintha gyenge szellő lebbent volna mellette, de ennek a szellőnek olyan ereje volt, hogy a fegyvert kiütötte a kezéből. Méltatlankodva kapta hátra a fejét. Csodálkozva látta, hogy fényből, rózsaszínből, halványkékből és kimondhatatlan fehérből egy fenséges nőalak áll mögötte.

- Ki vagy te - kérdezte tőle dühösen és meglepetve. - Ki vagy és hogyan jöttél be, mikor lakásom minden ajtaját dupla zár védi?

- Az én nevem Rosestar és a te védőangyalod vagyok. Az a kötelességem, hogy vigyázzak reád.

- Tolakodó vagy, mert nem hívtalak. Azonnal távozz innen és hagyd meghalni.

Gyorsan a revolvere után kapott, de csak levegőt markolt. A fegyver ott feküdt, de ő nem tudta fölvenni. Erre egészen megszéldült. Végignézett a csodálatos jelenségen.

- Rosestar... különös neved van s különös szemed van. Mint a tó vizében, látom benne arcomat. Még sohasem néztem tükörbe, nem is ismerem magamat.

- Én sem láttam még, hogy milyen vagyok, mert, ahol én lakom, ott olyan nagy a fényesség, hogy minden tükör megvakul. De a szemed híven tükrözi arcomat.

Elmélyült hangon, vontatottan mondta ezt Rosestar, miközben mélyen az ifjú szemébe nézett.

- Különös... Milyen szép vagy, akár csak az én fivéreim. De hogy is tudtál így elkeseredni... Persze, művész vagy.

Saphiro, aki már egészen megnyugodott, szép, szelíd hangon panaszkodni kezdett. Az angyal türelmesen, komolyan hallgatta, s mikor az ifjú már mindent elmondott, megfogta a kezét és az ablakhoz vezette. Szép karját felemelte és az égre mutatott. A telehold körül álomszerű felhők hegyei és mezői sorakoztak.

Ezeknek a felhőknek a márványából tervezz abba az aranyrózsaszín völgybe egy kis palotát kettőnk számára. Látod, ott a holdtól jobbra, abba a szívalakú völgybe.

Az ifjú egy percre megbűvölve nézett az égre, aztán dolgozóasztalához sietett és rajzolni kezdett. Rosestar ott állt mögötte és nézte, hogyan válnak vonalakká az ifjú átszellemült lelkének álmái.

SZERGIUSZ HERCEG RUBINCSATTJA.

Olyan gyorsan jött az elhatározás és olyan viharosan valósította meg, olyan menekülésszerű gyorsasággal hagyta ott a moszkvai mulatót, s utazott haza szülőfalujába, hogy otthon a kis fehérmegyei faluban a bolond csomagolás, a lihegő hurcolkodás, s a hosszú utazás úgy tűnt fel neki, mint mikor valaki egy lépéssel egyik szobából átmegy a másik szobába. Este, mikor elment moszkvai szállásáról, még csak nem is gondolt ilyesmire. Egyetlen gondja csak az volt, hogy szép legyen, hogy ajkának kármin íja mögött vakítson harminckét fogának kincse. Hogy orcáin a fehér és rózsaszín festék, szeme alatt, s szemének héján a sötétkék húzott árnyék, szeme pilláján s szemöldökén a gyertyán égetett mandula korma; hogy gőzölt, sült, bodorított hajának szabálytalanul rakott bolond boglyája: szóval, hogy mindez a sok titkos és titokzatos mesterkedés együttvéve, összehatásában elkábítsa a mulatóhely gazdag vendégeit. Előző este még azért izgult, hogy kényeztetett testének legalsó selyemburkát, aztán estélyi öltözetét s préda hanyagsággal viselt prémjeit szinte percenkint változó szeszélye szerint váltogassa és másnap éjszaka már az erősen fűtött, párnázott orosz kupében aludt, izgatott álmoktól nyugtalanítva. Olyan megvadult és érthetetlen türelmetlenség hajszolta hazafelé, hogy sehol meg nem állott, úgy rohant haza, mintha meghalni sietne. Még ki sem fújta magát a nagy út után, már házat vett másnap. A község végén megvett egy nagy sárga házat, amelyet kócos nagy kert vett körül.

Nem volt még negyven esztendő, mikor ez történt. Szekrényeit, fiókjait, ládáit, a padlást megtöltötte rengeteg holmijával. Selyemruhák bársonyköpenyek, prémbundák, hosszú szőrmegallérok, különös formájú s ritka tollakkal felékesített kalapok, hűvös lenből, tapadó selyemből készült fehérneműek, cipők ménese és selyemharisnyáknak soktucat tucatja került a polcokra, fiókokba s fogasokra. Fényképek levelek tömege, apróságok, semmiségek, százféle emlék töltötte meg a házat. Egyik rejtett sarokban pedig a padlóhoz csavart nagy vasláda kapott helyet, amely tele volt Dóra ékszereinek, aranyainak és ezüstpénzének tömegével.

Ettől fogva csak kútvíz érte arcát s kalap nem került a fejére. Fehérbabos sötétkék kendőt kötött símán fésült hajára. Nyáron karton öltözetet, télen barketruhát viselt. Szigorú, dolgos asszony volt, gyümölccsel, főzelékkel, baromfival kofálkodott. Így élt, ismerősök és barátok nélkül, egészen egyedül, magában hordva egy csodálatos elsüllyedt világot, amelynek kéjei, szenvedélyei, szenvedései, dalai és illatai mozdulatlanul pihentek idegeinek s agyának temetőjében. Ezek az emlékek egyre vékonyodtak, ritkultak, s bizonyos volt, hogy egyszer teljesen elenyésznek, mint a köd. Évek multak, évtizedek is és ez az asszony élt a földön, mindig kevesebb céllal és gondolattal, egyre satnyuló érzelmekkel, lassankint elérkezve a tisztán állati létezés állapotába. Egyre fukarabb, fösvényebb és furcsább lett. Rágcsáló és kaparó állatok szokásait vette föl, piszkos, száraz, fogatlan kis boszorkánnyá vált, két almát ebédelt, egyet vacsorázott, mert félt, hogy éhen hal öregségére. A ház is kopott, mállott, vedlett, elhagyogatta a teteje, falából kifelé hulldogáltak a téglák, vonaglott mint valami vén döglődő állat, pusztult kínok között szenvedve. Az ablaka mind kitörött, régi ujságpapírokat ragasztott a helyükbe, de már azt is sajnálta s már semmi sem akadályozta a szelet, amely most port, szikkadt levelet s letördelt száraz ágakat csapkodott be a haldokló kertből a kísérteties szobákba.

Egyszer olyan kegyetlen tél jött, amilyenre senki nem emlékezett. Először rengeteg hó esett, aztán olyan hideg lett, hogy a hóhegyek jéghegyekké fagytak, az éhségtől őrjöngő farkasok a parasztházak ajtajaihoz verték húsért fájó fogukat. Dóra futkosott szobájában, várta, hogy engedjen az idő, de nem volt szíve, hogy tüzet rakjon a kályhában. Csakhogy nem múlt a hideg, hanem egyre jobban erősödött, s éjszakára olyan kegyetlenné vált, hogy az öreg-

asszonyak nem volt ereje, hogy az ágyába másszon. Fűteni kéne. Kár a fáért. Fűteni kéne. Sajnálom a tüzelőt. Fűteni kéne! Azért sem fűtök!

Hirtelen a vasládához szaladt s felnyitotta. Gyors majommozdulatokkal apró és nagy tokokat dobált a kötényébe. Az asztalra tett egy nagy üvegtálat és dobálta bele a gyémánttal, briliáns-sal kirakott ékszereket. Újra meg újra ment és fordult, s minden kincsét odahordta. Az üvegtál megtelt egészen. Rejtelmes vörös tüzek, zöld lángok, lila fények, fehér és sárga villámok, kék tűzcsóvák és piros paraszak égtek, izzottak, hamvadtak, éledtek, pislákolnak, nyugtalankodtak a megfeszíthetetlen szépségű, félelmes drágakövekben. Izzott, lángolt, tüzelt ez a fantasztikus máglya, s az öregasszony fölébe tartva két lilára fagyott csontkezét, melegedett a tüzésénél. Érezte, élvezte a kövek testének melegét, s mintha emlékezetének sivatagában meglebbent volna egy fát. Ezekért az ékszerekért hullajtott könnynek, verejtéknek, szégyennek és gyönyörűségnek emléke irtózatossággal rázta meg. Újabb és újabb darabokat dobált a máglyára. Smaragdokat, amelyek a zöldek végtelen színsorának legszebb zöldjeit őrzik. Szafírokat, amelyeknek kékje oly szelíd és ártatlan, mint a nő hangja, mikor az első szerelmi hazugságot mondja. Utoljára marad egy nagy darab parázs, egy hatalmas rubin ékszer. Ez vörös volt, izzott, tüzelt, mint a gonoszság, vagy mint a szégyen. Piros volt, mint a hajnali álmában megölt hattyú vére, vörös volt, mint a szerencsés szíve, mikor féltékeny örületében megfojtja Desdemonát.

Kitágult szemmel, megbűvölve nézett a csodálatos köre. Miközben a többi közé hullatta, feszesen kihúzta magát s teljesen megfiatalodott hangon, ordítva mondotta:

- Szergiusz herceg rubincsatja!

Aztán a drágakövek máglyája fölé tartotta a kezeit. Koponya csontjára rászáradt arcán el-ömlött a melegedés gyönyörűsége. Másnap így találták megfagyva. Két merev keze alatt, az üres üvegtál fenekén, egy maroknyi hamu volt.

EGY SZÁL GYUFA

Tíz esztendő óta, vasárnap és a nagy ünnepek kivételével, pontosan fél hatkor minden nap, megjelent a kávéházban fenntartott asztalánál Boldizsár papírkereskedő. Egy pillanatra megállt az asztal előtt s megnézte, hogy helyén van-e és nincs-e túlságosan sok szemét alatta? Akkor az asztal körül felhajtott négy szék közül kettőt négy lábra állított, elővette zseb-kendőjét s ülőkéjüket csapkodva, leporolta. Egyik székre a kalapját tette, a másikra leült, de előbb még gondosan megvizsgálta az asztal lapját, nincs-e rajta kávé, vagy egyéb ételpiszok. A leülés pillanatában jobb- és balkezelével egyszerre megrántotta kabátja jobb- és balszárnnyát, hogy csúnya ráncot ne vessen, s ennek a mozdulatnak folytatásaképpen elővett mellénye bal felső zsebéből egy kis fésűt, s avval háromszor végigszántotta kefeformára nyírott haját, homloktól tarkóig. Mire készen volt, az öreg Gyula pincér már elébe is tette a félbarnát szűrve forrón, már ott állt előtte a süteményes leány, s Boldizsár jobbkezeének mutató és hüvelykujja ropogtatva válogatott a kiflik között. Mire az első kiflidarabot megmártotta a kávéban, már elébe is rakták a festékszagú délutáni ujságokat.

Amikor uzsonnáját elfogyasztotta s Gyula elvitte előle az edényeket, szabályos és mindig egyforma mozdulatokkal elővette ezüst cigarettatárcáját, egy pillanattig maga elé tartotta s elolvasta a tetejére vésett írást: »Szeretett főnökünknek ezüstitakodalmára a hálás Személyzet.« Ezután kinyitotta a tárcát, kivette a benne levő egy szál cigarettát, s miután gondosan belefűjt a tokjába, szájaiba tette. A szertartás következő része az volt, hogy kezébe vette az ujságot és olvasni kezdte a vezércikket. Alig tartott a harmadik, negyedik sornál, odalépett az öreg Gyula, s meggyújtotta Boldizsár cigarettáját. Boldizsár, folytatva élete működését, ritka és parányi szippantásokkal, hogy lehetőleg kevés nikotin kerüljön a tüdejébe, pontosan addig szívta a szivarkát, ameddig az ujságot olvasta. A kettős élvezetnek pontosan kiszámított és konokul végrehajtott ritusa, életének legnagyobb öröme volt. Olyan pontosan ismétlődött ez a folyamat minden nap, mint valami paragrafus, ami benne van a világ fizikai törvénykönyvében és nem változhat meg soha. Ezért aztán ma délután megdöbbenve nézett szét az ujság mögül, mert már a vezércikk közepén is túljárt, de Gyula még nem gyújtotta meg a cigarettáját. Az öreg pincér más asztalok tájékán szaladgált. Boldizsár mereven követte tekintetével, hogy majd észreveszi mulasztását, de a fürge öreg nem nézett arra.

A papírkereskedő csak tovább olvasott, de egyre lazuló figyelemmel, egyre szórakozottabban, mindig türelmetlenebbül és idegesebben. Folyton rajtakapta magát, hogy olvas ugyan, de nem tudja, hogy mit. Azon a szál gyufán járt az esze, amely tíz év óta minden nap pontosan meggyújtotta a cigarettáját, s amelyik ma elmaradt. Érthetetlen dolog, de ő nem szól. A szál gyufa őt szó nélkül megilleti, a tízéves szokás vas erejénél fogva. Lehetetlen, hogy Gyula észre ne vegye a mulasztását és ne siessen jóvátenni a hibát. Ugyan, ezt már nem is lehet jóvátenni, mert délutáni öröme és élvezete mára már elromlott. De hát miféle állati makacsság ez, miért nem kopog, miért nem hívja oda az öreg, vagy miért nem kér gyufát a főpincértől? A szomszéd asztalnál egy úr szivarozik, miért nem fordul ahhoz: szabad kérni egy kis tüzet? Vagy miért nem vesz egy skatulya gyufát? Mindig izgatottabban adta fel magának ezeket a kérdéseket. Mikor aztán a kérdések elhallgattak az agyában, dühösen törtek elő a feleletek.

- Naponta csak egyetlen cigarettát szívok. Micsoda nagyzó pazarlás lenne hát, ha ezért egész skatulya gyufát hordanék magamnál. Az történe, hogy folyton mások szivarját, cigarettáját kellene meggyujtanom. Tudnák, hogy gyufát hordok magamnál, némelyek már számítanának is erre és az én egyszeri rágyujtásomért naponta egy egész skatulya gyufát kellene elosztogatnom. Ezért nincs nálam gyujtó. Különben is, a kávé köteles gondoskodni róla, hogy a vendég cigarettája égjen. A kávé teljesítse kötelességét, mert mástól én nem

kérek se gyufát, se tüzet. Ez a vén mafla majd csak észretér és meggyújtja egy ilyen régi törzsvendég cigarettáját.

Feldúlva, dühösen lapozott egyet, az ujság reszketett a kezében s az is megfordult az eszében, hogy a pincért feljelenti és kidobatja.

Az öreg pincér félszemével mindig Boldizsár úrra pislogott. Tudta, látta, hogy a pontos törzsvendéget rágja a méreg.

- De én arról nem tehetek, - gondolta, Nekem nem kötelességem, hogy meggyujtsam az ő cigarettáját. Manapság egy skatulya gyufa tizenkét fillér. Ha én minden vendégnek tüzet adok, akkor három-négy skatulyát is vehetek. Az már negyvennyolc. És milyen sok a rossz szál! Hogy jön ahhoz egy szegény pincér, hogy a gazdag vendégeket gyufával ellássa. Ilyen nincs külföldön se. Ekkora drágaságban én nem ajándékozhatok. Mért ne adjak neki mingyárt cigarettát is? Vagy Havanna szivart? Aki dohányos, tartson magánál gyufát.

Gyula dühösen szaladgált az asztalokhoz, a konyhába, a kasszához és újra vissza az asztalokhoz. Közben kiszámította, hogy egy szál gyufa ára körülbelül negyed fillér, mert sok közte a fejetlen, sok a félfejű, amelyik nem gyúl meg és sokszor előfordul, hogy meggyúl ugyan, de valami baleset eloltja. Mi lenne most vele és családjával, ha minden vendéget gyufákkal traktálna? Némelyik úr ötször-hatszor is rágyujt egy délután. Ha ez mind ilyen Boldizsár-féle alak volna, akkor egy vagyont költhetne gyufára. Ezt tőle senki nem követelheti, ez ellen ő tiltakozik.

Már olyan mérges volt, hogy csapkodta az edényeket, egy kis tányért földhöz is vágott. Gonosz kárörömmel egy oszlop mögül fixírozta Boldizsárt, akinek kezében az izgalomtól zörögve reszketett az ujság.

- Igaz, - morgott magában a méltányosság hangján - tíz esztendeje szolgálom ki itten, a kétkezes világban is mindig hármat kaptam tőle, de jobban is vigyáztam rá, mint másra. És különben is én majdnem mindenkitől hármat kaptam. Nekem nem ajándékozott.

De ezeket már sokkal szelídebben gondolta, miközben szórakozottan forgatta zsebében a gyufaskatulyát. Elhatározta, hogy odamegy Boldizsár asztalához és elviszi az üres edényt. Ebben a pillanatban látta, hogy a fizető meggyújtja a kereskedő cigarettáját. Az öreg pincér elpirult. Úgy érezte, mintha valaki megleckéztette, megszégyenítette volna. Vagy mintha kitúrták volna egy pozícióból. Mintha a fizető a kenyérére tört volna. Azután csontja velejéig érzett röstelkedéssel gondolta:

- Úgy kell nekem, ha egy szál gyufából ilyen nagy esetet csinálok.

Még álldogált egy darabig, aztán Boldizsár asztalához sietett s mintha nem venné észre, hogy már nincs rá szükség, meggyújtott egy szál gyufát:

- Tessék rágyujtani.

A bűnbánat, a kiengesztelés, a gyermeki fogadkozás kedvessége duruzsolt a hangjában, de Boldizsár mindezt nem hallotta s dühösen ráfordult, hogy ne zavarja őt olvasás közben.

VÉLETLEN MESE.

Olyan erőszakosan és olyan hirtelen vetődött fel ma a fejemben egy csöpp kis mese, mint mikor egy hal pillanatokra kilendíti magát a meleg levegőre a folyó vizéből. Kivágódik, csillan egyet s már el is tűnt örökre. Anélkül, hogy csiszolnám, formálgatnám, sőt anélkül, hogy megvizsgálnám: érdemes-e, most rögtön el is mondom az együgyű kis mesét, hogy aztán örökre elfelejtsem.

- A király fia halálosan beleszeretett a szegény vályogvető tündérszép lányába. A királyfi meg is vallotta felséges apjának, hogy ő meghal, ha el nem veheti azt a leányt. A király éktelen dühös lett - lehet gondolni - és azt mondta: inkább haljon meg egyetlen fiam, minthogy kolduslány legyen a menyem. A fiú leakasztotta legszebb fegyverét és elindult az erdőbe, hogy agyonlője magát. Ettől úgy megijedt a király, hogy a sarkáig futott a hideg és gyorsan visszahívta a fenséges királyfit.

- Elveheted azt a tetűfészket, de csak akkor, ha apja elvégzi azt a munkát, amit neki megparancsolok. Hozzátok ide a vályogvetőt.

- Két apród vágatott el arab paripákon a szegény emberért. A király pedig elrendelte, hogy palotájának minden lámpáját meg kell gyújtani. Mikor a sáros, mezétlábas, rongyos vályogvetőt a trón elé állították, olyan tündöklés volt a trónteremben, hogy a szegény ember a szemét sem tudta kinyitni.

- Gonosz cselszövő vagy, - kiáltott rá a király - el akarod rabolni fiamat, hogy koldus kölyködnek megszerezzed a koronámat és országomat. Most rögtön leüthetném a fejedet, de én, szerencsétlen fenséges fiam kedvéért megkegyelmezek neked is, ravasz lányodnak is. Beleegyezek a gyászos házasságba, ha megteszed, amit kívánok. Jól fülelj hát ide, hogy mit parancsolok.

- Holnap ilyenkorra egymagadnak, két kezeddal olyan házat építs fel, amelyik fényesebb legyen, mint az én palotám. Ha pedig ezt a parancsot nem tudod teljesíteni, akkor szemed láttára üttetem le a lányod fejét és tégedet is kivégeztetlek.

- Szomorúan ment el a palotából a szegény vályogvető és úgy rázta a sírás, hogy sovány csontjai zörögtek. Miből építsen ő a felséges úr aranypalotájánál fényesebb házat? Még vályogkunyhót se tudna építeni, mert az agyagbánya nem az övé és a telek is mind a gazdagoké. Meg kell halni a leányának, aki olyan szép, hogy a király fehérrózsái is elpirultak az irígységtől, ha látták. Hogy az ő öreg fejét is lecsapják, azt nem is bánta.

- Este volt már, de nem ment haza. Leült a tenger partjára, nézte az eget és nézte a nagy vizet s amint a csillagok ellepték felette az ég boltozatát, hirtelen olyan erővel szállta meg a hit és a reménység hogy a bánat sziklája legördült lelkéről s könnyűnek érezte magát, mint a madár. Nézelődött és hallgatta a tenger locsogását, a hullámok fecsegését, amint izmosan csapkodták alatta a szikla oldalát. Figyelte ezt a hangot és mintha csak emberi beszéd lenne, kezdte megérteni. Lement a fövényes partra és látta hogy egy helyen a tenger szépen húzódik vissza és egy bársonyos szép kis telek marad szárazon.

- És mintha valaki mondaná neki, hogy mit tegyen, hirtelen kapja a vályogvető formát és szaporán elkezd vályogot vetni a tenger zöld vizéből. Nagyon nekifeküdt a munkának, egyszerre csak egy házra való tengelyvályog volt felhalmozva a kis telken. Akkor hozzáfogott az építéshez és reggelre olyan falakat rakott, mint a legügyesebb kőműves. Délre elkészült a ház, de honnan vegyen zsindelyt, hogy befödje? Fönt állt a tető gerendáin és gondolkodott.

- Egyszerre csak látta ám, hogy a ház tövéhez úszott egy óriási nagy hal és elkezdte földobálni nagy pikkelyeit a ház tetejére, ahol a szegény ember szomorkodott. A vályogvető ügyesen elkapdosta és rakta-rakta ezt a csodaszép zsindelet, míg csak a ház teteje be volt fedve egészen. Akkor, mintha valaki súgta volna neki, hogy mit tegyen, kiment az erdőbe, kilenc sudár ágat vágott és egymáshoz kötözve a sudár ágakat, égi meszelőt csinált belőlük. Akkor mint valami festékes vödörben, megmártotta ezt az égi meszelőt a napban és finoman bemeszelte a nap aranyával a külső falakat. Mire készen volt, már le is nyugodott a nap és feljött a hold. A király udvarában a hóhér már élesítette a bárdot és a cigány pecérek már elindultak, hogy a vérpadra cipeljék a vályogvető leányát. Néhány perce volt még hátra az apának, hogy a munkát befejezhesse. Mert a házat belül is ki kell pingálni. Akkor már ott kínálta magát a fényes telihold. Mint valami festékes pitlibe, belemártotta a szegény ember az égimeszelőt és egykettőre kipingálta a hold fényes ezüstjével a ház belsejét, míg a kis háznak a külseje a nap tüzes aranyától ragyogott.

- Hát hogy így elkészült, rohant a királyi palotába. A lánya már ott állt a vérpadon és a kényes cifra udvari népség nevetve várta, hogy a hóhér lecsapja az ország legszebb lányának fejét. De a vályogvető az utolsó pillanatban a király elé vetette magát és megmondta, hogy elvégezte a munkát. Felséges királyom - mondta - nézz csak a tengerpartra, ott áll a ház. A király gögösen és hitetlenül arra fordult, de úgy el kellett kapnia a tekintetét, mintha csak a napba nézett volna bele. A ház földöntúli fénnel tündökölt. Körülötte nem volt éjszaka, belülről pedig olyan szelíd, de szemkápráztató fény sugárzott, mint a telihold közepéből. Nohát itt nem volt mit tenni, a vályogvető lányából a királyfi felesége lett. A nászlakomához pedig világító halak emelkednek fel a víz színére és korállból faragott hangszereiken olyan szépen muzsikáltak, hogy a tenger is édesen énekelni kezdett, s azok a fényes vendégek, mind úgy érezték magukat, mintha mindez mese volna, vagy mintha valami igen szép álmot álmodnának.

KARPEREC.

Az érdemtelenül meggazdagodott ember, aki egyik tünete volt kora szörnyű betegségének s akinek a mumiáját érdemes lenne eltenni késő koroknak és ráírni - az árvízi emléktáblák mintájára - »eddig süllyedt az erkölcs 19..-ban«, hódolattal hajtotta meg rossz lábszárakon álló pohos felső testét szép felesége előtt s egy bársonyotkot nyújtott neki. Valami ügyetlen és műveletlen, de nagyon átérzett bókot mondott az asszonynak, aki úgy állt ott előtte, mint a virággá változott hitvesi mártíromság. Átvette az embertől a kis dobozt s az asztalra tette. Már ki is akart menni a szobából, amelynek levegője megtelt boldogtalanságának nehéz tömjén-szagával, de a férj elébe állott s kényeskedve duzzogó hangon megszólalt:

- Hát nem is kíváncsi az én királynőm, hogy mivel hódoltam neki?

Az asszony kinyitotta a dobozt s szórakozottan belenézett. Egy barna aranyból kovácsolt krokodil volt, s testét különösen csiszolt briliánsok pikkelyezték. Szeme smaragdból volt s félelmesen széttátott állkapcsai nagy darab rubint szorítottak. Gyönyörű darab volt, igazi remekmű s az asszony hálának tetsző udvariassággal nyújtotta hatványakszerű karját, hogy a férje egy pillanatra kezefejére nyomhassa éhes szerelmének csókját, mint a bíró a halálos ítéletre a pecsétet. Mikor kituszkolta az embert, akit sem nem utált, sem nem gyűlölt, de aki olyan jéghidegen idegen volt neki, mintha nem is élne ezen a világon, amikor magára maradt, karjára rakta a gyönyörű ékszer. Az eleven hulló hidegségével tapadt az érzékeny bőréhez, s a félelem és utálat érzését villanyoztatta végig egész testén. A drágakövek titkos értelmükről kezdtek beszélni neki: a briliáns a verejtékről beszélt, amit hatalmas gyáruk munkásai hullatnak; a rubin az áldozatok vérére példázta, akiket férje szerencséjének vasszekere taposott el és a smaragdban a világnak ellene érzett jogos gyűlölete zöldellett.

Az utálat és a rémület érzésétől megrohanva, az asszony lerántotta a karperecét és messze elhajította. A vergődő teremtés arra gondolt, hogy elrohan innen és beáll szolgálónak, vagy ápolónő lesz, de színésznőnek is felvenné talán, mert szépen tud beszélni s jól tudná játszani a boldogtalan asszonyokat. Lelkében kitört a kétségbeesés tűzhányója, s gondolatai fejtellenül rohantak össze-vissza. Egy perc múlva megint lecsendesedett s ha lett volna rá testi ereje, hogy arcának izmait megmozdítsa, már mosolyogni tudott volna kétségbeesésén. Magtalan, haszontalan szépsége, s a szépséget vaspántokkal tartó hatalmas fizikai egészség elkergette rossz gondolatait. A nő beágyazta magát a hatalmas ölü karosszékbe s lehunyta a szemét. Egyszerre csak úgy érezte, hogy balkezének csuklója körül karperec kerekedett. Meleg, puha, de mégis erélyes szorítása volt ennek a karperecnek s belőle valami édes nyugalom, boldogság és egyszerűség áradt szét testébe. Szemét nem merte kinyitni, hogy lásson, jobbkezét nem merte megmozdítani, hogy taszítson, mert félt, hogy talán nem is lát, nem is fog semmit s szétszaggatja a varázslatot, amely ezt az édes játékot játssza vele.

A szobában egyedül van, hogyan került hát csuklójára az a karperec, amelyiktől olyan boldog lett hirtelen? Mindegy, de jó érezni a hűs, száraz ékszer-érintést. Milyen friss érzésekkel telt meg hirtelen a lelke, milyen kellemes, könnyű, világos gondolatok rédje virult ki agyában egyszerre. Leszorított szempillái mögött pedig hirtelen megjelent egy tájkép. És ebben a tájképben látott sétálni egy fiatal leányt egy fiatal férfival. Taposták a mező szerény virágait s szavak levegőtégláiból építgették jövőendő boldogságuk kastélyát. Mindig úgy mentek, hogy a fiatal férfi erős jobbkezevel átfogta a leány balkezének csuklóját. Este, mikor a leány hazament, ottmaradt ennek az erélyes, de tiszta szorításnak piros nyoma, mint egy eleven karperec. Sok évig megőrizte csuklójának saját helyi memóriája az ifjú erős kezének ajándékát s ez az emlék mindannyiszor ráadta az akkori napoknak tarka szép ruháját. Egyszer aztán elvesztette és azóta soha többé eszébe sem jutott ez a régi karperec. Most találta meg hirtelen, váratlanul.

Olyan erővel lobbant fel benne annak az időnek emléke, hogy megszédült bele. Az a mező, azok a virágok, a madarak, az illatok, a séták, az a férfi és annak a jobbkéznek a szorítása. Az asszony szép keblének halma alatt feltámadt a halott szív s kétségbeesetten dörömbölt. Szinte magánkívül volt az asszony s egyszerre csak kiabálni kezdett a végtelen boldogság rikoltó hangján, amely annyira hasonlított a végtelen boldogtalanság sikolyához:

- Férjem, férjem!

A férj pedig, akinek nevét felesége e percben a világért sem tudta volna kimondani, lihegve rontott a szobába. Az asszony érzéseinek villámlásától tündökölt és egész testében reszketett. Balkarját pedig az ura felé taszította.

- Ide nézzen, ilyen karperecet vegyen, ha tud!

A férj meg volt róla győződve, hogy a krokodil-ékszer örömétől lett mámoros a felesége s akkor ajándékozó gögös elbizakodottsága versenyre kelt az asszony boldogságának önkívületével.

GRAND HOTEL „??”

Nem tudom, hogyan kerültem ebbe a városba, a nevét sem tudtam. Mi történt velem, hajótörés-e, vagy vasúti katasztrófa, vagy repülőgéppel zuhantam le egy idegen ország idegen városába, nem tudom, s ami legérdekesebb, nem is kutattam.

Éjszaka volt s én egy furcsán világított város egy kínosan szabályos, egyenes uccáján mentem. Jobbkezemben kis utazótáskát vittem. Szaporán szedtem a lábaimat, mint aki tudja, hogy hová igyekszik. Egyszerre egy nagy épület elé értem s éreztem, hogy célnál vagyok, de nem tudtam, hogy miért. A bejárat kettősszárnyú, nagy üvegajtaja magától feltárult. A kapu jobb- és baloldalán egy-egy fekete márványtábla volt a falba csavarva, vörös betűkkel mindegyikre ez volt írva: Grand Hotel »??«. Az előcsarnokban fülemnek eddig ismeretlen csend s a csenddel egyanyagú sötétség.

Fülkéjében ott állt a portás, csak a feje volt megvilágítva, de azt nem láttam, hogy honnan esik reá a világosság. Széparcú, komoly ifjú volt s szavak helyett a szeméből kiáradó részvéttel üdvözölt. Kulcsot nyomott a kezembe s én minden útbaigazítás nélkül elindultam az óriási épületben, mint aki otthon van s minden keresés nélkül megtaláltam azt a szobát, amelynek a kulcsát kezemben szorongattam.

Alig voltam egy percre a szobában, belépett egy nő. Megjelenésével mintha a szelídség és jószág simított volna homlokon. Irgalmas, apácás mozdulattal egy cédulát tett elém, amelynek rovataiba pontos személyi adataim voltak beírva. Csak egy rovat volt üres, ebbe ezt a szót írtam: kétségbeesés.

- Milyen szobát parancsolsz?

Soha nem hallott idegen nyelven beszélt, de tökéletesen megértettem. Nem tudtam neki válaszolni, mert hangjának különös hatása foglalkoztatott. Mintha csecsemő lettem volna, aki először tapad anyja nehéz keblére, hogy az anyatej rejtelmes, illatos italával táplálja magát, hogy megmentse, fentartsa életét a szenvedésnek és a boldogtalanságnak. A jóérzéstől szájam szélén kicsordult a nyál, mint érett felhőből az áldott eső. Újra megszólalt a nő.

- Hozzá vagyunk szokva az ilyen habozó vendégekhez. Sokan megszállnak itten, akik nem tudják, hogy mit akarnak. Pedig mire való itt a válogatás? De hát válogass!

Aztán olyan hangon, mintha egy angyal az emberi bűnöket sorolná fel, de amely hangban benne van a megbocsátás és a feloldozás malasztja, így folytatta:

- Jöjj velem fiam, minden szobánkat megmutatom.

Elindultunk a folyosón és csakhamar kinyitott egy ajtót. Csak egy üvegszekrény volt a szobában, olyan, mint a patikában. Az öt sor polc edényekkel volt megrakva.

Különféle mérgek voltak az edényekben.

Az edények falán nem volt írás, de tudtam, hogy melyik milyen méreg s milyen a hatása. Vigyorogtak, mosolyogtak, biztattak és fenyegettek, rémítettek és vigasztaltak ezek a mérgek hatásuk és ama növények és ásványok jelleme szerint, amelyekből készültek.

A következő szoba közepén egy szép, öreg eperfa zöldelt, egyik vastag ágára kötél volt erősítve, a kötél szép szabályos, pontosan bogozott hurokban végződött. Szelíden lógott a kötél, valami kedves, csavargós országúti hangulat áradt belőle és mintha a kender kék virágának könnyű illatát is éreztem volna.

Tovább mentünk, másik szobába léptünk. Vörös bársonykerevet a fal mellett, előtte alacsony kis asztal, rajta revolver. Kezem hozzáért csövéhez. Az acél meleg és élő volt, mint az eleven hús és a mágneses erő szinte láthatóan sugárzott belőle.

A szomszéd szobában egy nagy, vetett ágy volt. Oldaldeszkáján fehér elefántcsontgomb. Azt meg kell nyomni és a szoba egyszerre megtelik valami irgalmas gázzal.

Egyik szobán mély folyó hömpölygött keresztül, a folyó teste fölött magas híd ívelt. Egyes szakaszain dalolgatott, másik részén bömbölt a folyó, a hullámok locsogása a vízalatti világ szépségeit dicsőítette.

Következett egy bíborszínű kis fülke, annak egyetlen bútora egy karosszék és egy beretva volt. A gonosz szerszám kárörvendő hiéna mosollyal kancsalított reám. Benyitottunk egy nagy terembe és abban hótetejű óriási szikla emelkedett, éles kőszálakkal, hegyes csúcsokkal és mély szakadékokkal összemarcangolt kőtesttel. A csúcsok gyémánttisza levegőjének s a gyönyörű kilátásnak szédítő gyönyöre csapott meg láttára. Nem is gondoltam rá, hogyan fért el a hatalmas alpesi világ a kis szobában?

A folyosók, amelyeken végimentünk, teljesen néptelenek és tökéletesen némák voltak, de éreztem, hogy levegőjük sűrítve van villamossággal. Végveszélybe jutott lelkek drótnélkül leadott segélykiáltásaival. Szédülve és tétován álltam kísérem mellett. Az én szemem is küldötte valamerre, céltalanul és címtelenül néma lelkem segélykérő szikráit.

Aztán mintha ólmot emelnék, rátettem kezemet egyik szoba kilincsére és benyitottam.

CSOKOR MATYI RAVATALÁN.

Véva - akit regényes édesanyja Genovénának kereszteltetett, s akit kicsiny korától Véva néven becézett minden ismerőse - belépett a virágüzletbe. Olyan vidám volt, hogy hangosan nevetett, mintha csiklandozták volna s olyan messze volt tőle minden baj, gond, sőt még ezeknek lehetősége is, hogy nem is embernek, hanem valami kis madárnak, vagy lepkének érezte magát, amelynek csak meg kell lebbenteni a szárnyát és arra a virágra száll, amelyikre kedve tartja.

Csokrot rendelt, de nagyon tarkát, kócos parasztcsokrot, valami igen kedveset és vidámat. Szinte énekelte, hogy hova küldjék.

- Korona Matyi, Árvácska ucca 100.

Ránézett az elárusító kisasszonyra, aztán inkább csak a hazudozás szeszélye miatt, mint óvatosságból, vagy okosságból még ezt mondta:

- Ez egy öcsikém, félnapos fiúcska, akit ma hozott a gólya a nővéremnek.

A talpától feje búbjáig telve volt boldogsággal. Egészen súlytalannak érezte magát. Napos, gyönyörű téli dél, a kirakatok telve remek holmival, a gyalogjárókon elegáns emberek, a kocsiuton finom autók és szép hintók, semmi baj nincsen a világon. Véva apró, gyors madármozdulatokkal forgatta a fejét, szeme szorgalmasan torkoskodott a kellemes látnivalókból.

Nem mulasztotta el észrevenni a szücs izgató szőrméit, az ékszerész drágaköveit, a kalaposné legújabb modelljeit, a suszter bálicipőit, a most érkezett párizsi selymeket. Belesett, a primadonna autójába, bekukucskált a híres politikus hintájába, az egészséges test vidám étvágyával gusztálta a csemegeüzlet csodálatos ennivalóit, meglátta ki kivel sétál, flörtölt, a viszonyok mind szemébe ötlöttek, mindenkit ismert, mindenkiről mindent tudott, de nem volt az az érzése mint régen, hogy piszkos kémkedés útján szerezte tudását, most úgy érezte, hogy a családba tartozóság jogán tud mindent ezekről a szép nőkről és elegáns férfiakról. Most már ő is része lett ennek a cifra rothadtságnak, mert hosszú tusa után legyőzte lelkének konok ellenállását s elhatározta, hogy szeretője lesz Matyinak.

Ma délután öt órakor elmegy hozzá az Árvácska uccába. Egy esztendő kemény munkája volt elhatározása mögött. Egy esztendeje kezdte meg Matyi a nyílt ostromot, amit a reális célokat kitűző udvarlás gondos előkészítő munkája előzött meg.

Véva egy esztendeig minden fáradság nélkül ellenállt, míg végre elhitte, hogy az ura kicsinyes és önző lélek, penészes jellem, rossz férj, lusta és hűtlen hivatalnok, csunya ember, beteg test és korlátolt agyvelő. Matyi kinyitotta Véva szemét, hogy észrevegye házastársa külsejének gyenge pontjait, kellemetlen szokásait s fáradt, korai öregségének jelenségeit. Attól kezdve minden bántotta, sértette amit tett, amit mondott, amit nem mondott, nem tűrte alvását, ébrenlétét, nem bírta el, ha otthon volt és távollétében sem tudta elviselni, hogy van. Minden rossz volt, amit az ura csinált.

Matyi szavainak mérge, kitartásának sava, türelme, konoksága végre minden akadályt legyőzött az asszony szívében, agyában, izmos becsületében s ma délután ott fogja látni őt a vidám, tarka kis csokor első kedvesének karjai között.

Két órára ért haza, az ura még nem volt otthon. Mikor néhány perccel később az is hazaért, idegesen csapott rá.

- Ejnye, hát hol marad? Így megvárakoztatni!

A türelmetlenség úgy szúrta a talpát, mintha kefén állna. Térdében ideges villamosság vibrált.

- Kicsit késtem, igaz, - mondta az ember - de ezt meg kellett beszélni. Képzelje fiam, Matyi meghalt. Hirtelen, minden előzmény nélkül, munka közben. Egyszerre csak rádőlt az íróasztalra és vége volt.

Az asszony úgy érezte, hogy minden vére kiszaladt. Egészen hideg lett. Szólni nem tudott, csak nézte az urát. Mozsárban érezte magát, minden szó egy súlyos mozsártörő, amely őt porcikáinkint töri össze.

- Na, de hát, hogyan lehet ez? Erős, egészséges, fiatal férfi - szólalt meg végre.

- Hát tudja fiam, ezeknek a mai fiataloknak az egészsége! Beteg ez mind, de a jó csomagolás eltakarja. Ez a szegény Matyi is beteg volt. Az ő korában nem hal meg ok nélkül az ember.

A hangjából meg kellett érezni, hogy olyan betegségre gondol, amelyről nem illik nyíltan beszélni.

- Minden ilyen esetnek előzménye van, ismételte olyan nyugalommal, amely szinte gögnek is beillett, mert bár nem tudott, nem sejtett semmit, de réstálló ösztöne utólag amikor már semmi veszély nem volt leadott valami titkos jelzést, amelyet azonban agya nem tudott teljesen megfejteni. Az asszonynak közben volt ideje, hogy magához térjen.

- Elmegyünk a temetésre?

- Természetesen, hiszen kollégám és barátom volt. Te is elég jól tűrhatted.

Ezeknél a szavaknál egy fél pillanatig vizsgálóbírónak érezte magát, de aztán legyintett s elment a klubjába. Az asszony kis papírszeletre ezt a szót írta: Árvácskád. Betette egy kis borítékba és rohant a virágkereskedésbe. Megnézte a csokrot, amit délelőtt rendelt és a kis borítékot, a titkos szóval, eldugta a virágok között. Aztán rendelkezett, hogy a csokrot ne vigyék el, majd holnap intézkedik, hogy mi történjék vele.

A temetésen az a különös közönség gyűlt össze, amely a magányos emberek koporsóját szokta elkísérni. Néhány rokon, néhány barát, klubtársak, kávéházi pincérek, mulatóhelyek alkalmazottai, kedvderítésre szerződött nők, táncos és énekes lányok, kocsisok és más hasonló népség, amely egy agglegény életében szerepel.

Véva a férje karján úgy jelent meg, mintha ő lenne ezen a temetésen az özvegy. Senkire nem nézett, sápadtan ment be a koporsóhoz. Hat, nyolc leány állt már ottan, valamennyinek arcán jogos, de futó gyász kifejezése. A férj rájuk mutatott.

- Látja, fiam, ezeknek a halottja és áldozata szegény Matyi.

Az asszonyban ugyanabban a pillanatban született meg a düh és a féltékenység.

- Pfúj, milyen szennyos élete lehetett! Szegénynek, - tette utána halkabban, s némi vonakodás után. Aztán a koporsóhoz tolakodott. A koszorúkat nézte. Alul, két koszorú között, ott volt az ő szép tarka csokra is. Majdnem áruló dühvel rúgta meg:

- Ezt is bizonyosan egy ilyen jómadár küldte.

AZ UTÓD.

Most már mindenki láthatta a házban, hogy János bácsi a végét járja. Hatodik napja nyomja már az ágyat és megpróbálta már minden lakó minden csodaszerét, egyik sem tudta meggyógyítani.

Ivott törkölyt fokhagyma levével, rakott a mellére vöröshagymaszeleteket, szívatva magát pióccával, borogatta torkát trágyalével, gargalizált éjfélkor főzött gombák levével, szíve fölé rakta pincei pókok hálóját, s az utolsó napon orosz teát ivott rengeteg rummal, de sem a láz nem múlt el róla, sem a köhögés nem enyhült. Szegény öreg gyakran fulladozott, nyilvánvaló volt mindenki előtt, hogy haldoklás az, ami vele történik.

Két vaslábával, háborút látott huszáruniformisával, hetyke, taréjszerű piros sipkájával soha többé nem fog megjelenni az elegáns belvárosi uccában, abban a kicsiny fülkében, amely egy ékszerüzlet kirakata végén adódott neki. Olyan volt ő ott, mint a háborús rokkantság eleven szobra: élethű, szomorú, vádoló és megható szobor. Némán állott reggel tíztől este hétig azon az erkölcsi talapzaton, amelyet harctéri szenvedései és súlyos sebesülése épített alája. Estére minden nap megtelt pénzzel a tarisznyája.

Ennél jobb posztja egyetlen koldusnak sem volt a városban. A nagy ócska külvárosi házban senki sem élt jobban, mint ők. Az esteli vendég kapott egy-két pohár jó bort, szalonna, kolbász, friss cipő mindig volt az asztalon és János bácsi szivart dugott minden látogató szájába. Így aztán érthető az izgalom és aggodalom, amely a lakókat hatalmába kerítette, amikor ilyen súlyosan megbetegedett.

Mihelyt Juliska néni, a felesége, látta hogy nem használnak az orvosságok, azon kezdett gondolkodni, hogy mit csináljon, ha meghal az öreg. Napszámba, gyárba, mosókonyhába nem akart menni, ez természetes. Mikor már nagyon sokat gondolkodott hiába, s a beteglátogatókkal is eredménytelenül tárgyalt a nagy kérdésről, azt gondolta, hogy legjobb lesz megkérdezni Jánost.

- Te ember, aztán mit csinálok én, ha te meg találsz halni?

János az orrára húzott dunyha alól ravaszul, félszemmel nézett a feleségére.

- Az ám, hogy mit csinálsz?

A beteg meg tudott volna felelni rögtön, mert ő is ezen rágódott már napok óta, de hát a férfi nem válaszolhat azonnal egy asszony kérdésére, mint valami alantas a felebbvalójának. Hallgatott hát egy sort, aztán eltűnődve kérdezte:

- Hogy mit csinálj, úgy-e?

- Éppen az, hogy mit kezdjek - ismételte most már türelmetlenül Juliska néni.

- Hát én, mint ember, azt gondolnám, hogy add el a lábamat, asszony.

Kis szünetet tartott...

- Add el a két lábamat, mert ez drága kincstári jószág, meg a posztomat is add el, mert az az én tulajdonom. Úgy add el, hogy aki megveszi, minden este leadja a keresetinek a felét. Olyan lesz az neked, mint a nyugdíj a tiszturak özvegyeinek.

Az asszony elgondolkozott a tanácson és olyan jónak tartotta, hogy nem tudott szívből ellene szólni. Érezte, hogy jó a gondolat, de nem tudott vele mit csinálni.

- Aztán ki venné meg?

- Keresni kell rá valakit. Például ott van az Alagút Kálmán.

Ezt már megértette az asszony és abban maradtak, hogy Juliska néni elmegy az alagúthoz és estére elhívja a Kálmánt.

Este nyolc órakor nagy kopogással meg is érkezett az alagúttól Kálmán. Szegénynek még gyermekkorában vágta el a villamos a két lábát, akkor mind a kettőt amputálni kellett térdben. Kapott ugyan két durva falábat, pléh véggel, hogy ne kopjon, de mert alkalmatlannak érezte magát a munkára, koldus lett belőle. Juliska néni leültette Kálmánt a beteg ágya mellé és egy nagy bögre rumos teát nyomott a vendég kezébe. János bácsi rendelkezett.

- Asszony, üssél rántottát a Kálmánnak.

Aztán, hogy fölényét megőrizze, elővett egy cigarettát, azt nyomogatta, lapitgatta s messziről kezdte a szót. Érdeklődött Kálmántól, hogy jó-e az egészsége s milyenek a viszonyok az alagútnál? Az panaszra fogta a dolgot. Rossz a helyzet, nincs pénze az embereknek.

- Persze, hogy nincsen Budán. Hiába, Pest, az csak Pest. Itt mégis csak több az ember, meg könnyebb a pénz.

- János bácsi könnyen beszél az uniformisban, a kincstári lábbal, meg avval a finom posztal.

- Hát éppen ez az - mondta nagy nyögéssel János és akármilyen beteg volt is, érezte, hogy a tárgyalásnak ennél a nehéz pontjánál meg kell vakarnia a fejét. Aztán már könnyebben folytatta:

- Ezt, amit most mondtál, én így mindenestül el akarnám adni jelenleg. Eladó a fölszerelés is, meg a poszt is.

És szépen elmagyarázta a dolgot Kálmánnak, aki közben gusztussal falta a zsíros rántottát és gondolkozott. Mikor a tányért kenyérbéllel tisztára törölte, megkérdezte:

- De jó-e nekem az a fölszerelés?

- Meg kell próbálni - nyögte János bácsi.

Juliska néni már hozta is a kincstári vaslábakat, meg a huszárbúzt. A vaslábakat hamarjában Kálmán térdéhez csatolta, ráadta a huszárbúzt és fejébe nyomta a kis piros sipkát. Kálmán mind a két kezébe botot vett és járkálni kezdett a szobában. Az asszony izgatottan nézte és meg volt elégedve.

- Mintha csak magára szabták volna.

Kálmánnak azonban hibát kellett keresni.

- Szorít ez a mundér, vág a hónom alatt.

- Nem baj az, Kálmánka, van itt egy ügyes szabó a házban, magához igazítja az egy óra alatt. De milyen csinos katona lett volna.

- Födolog a megegyezés, - nyöszörgött János bácsi - az a fő, hogy megértsük egymást.

Elmondta, hogy mit kér, mik a feltételek. Kálmán visszaült az ágy mellé.

- Sok az, János bácsi. Felezni! Én dolgozok, én szenvedek, sok az leadni a kereset felét.

János nehezen lélekzett, hosszúkat köhögött és lehúnyta a szemét.

- Nem a, nem sok az.

- Sok, - ismételte Kálmán - mert hova jövök én akkor még a kosztal, a kvártállal, a mosással?

A beteg annyira oda volt, annyira kimerült a sok beszédétől és a visszafojtott izgalomtól, hogy nem tudott felelni. Juliska néninek kellett megmenteni a helyzetet.

- Hát tudja, ha a jó Isten elveszi a szegényt, hát én olcsón kiadnám magának ezt a szobát. Jó lesz nekem a konyha is. Aztán úgyis főzök magamnak, mosnom is csak kell, mindegy már az akkor, ha eggyel többnek teszem is. Megférhetünk egymással, ha éppen akarunk.

Kálmán a szeme sarkából végignézett Juliska néni gömbölyű alakján. Egy titkos pillantást röppentett kipirult arcára, amelyen most szemérmes, leányos mosoly bujkált. Félig bajusza alatt magának mormogta, félig feleletképpen mondotta Kálmán.

- Hát nem mondom, ha éppen megvan az emberben a jóérzés, össze lehet férni... miért ne lehetne...

Juliska néni kihuzta magát, s átfuttatta arcán az önbizalom kis mosolyát; aztán a vaskályhához lépett s nagy csörömpöléssel két lapát szenet hajított a tűzbe. Ebben a cselekedetben, amelyet széles mozdulattal hajtott végre, volt női kacérság, volt biztatás és bizalom, szóval a ravasz női számításnak olyan komplikációja, amely egy ilyen egyszerű asszonynál szinte csodálatos.

AZ ÉKSZERÉSZ.

Az egész környéken senki sem tudta megmondani, hogyan került az Ispilángi ucca földbe-nyomott kis külvárosi házába a gyönyörű ékszerbolt. Húsz évig egy öreg kisasszonynak, Hervadt Rózsának a tejcsarnoka volt ebben a helyiségben. Rózsa, bár jóval túljárt már a virulás korszakán, vidám és fürgé nő volt és azon a napon is, amelyen az egész ház nagyban készült, hogy megünnepelje a házmester gyönyörű Ida lányának tizenhatodik születésnapját, két mesteri tortát sütött az ünnepi vacsorára. Mikor a feldíszített remekműveket üvegállványra rakta, leült a konyhaszékre, hogy gyönyörködjön a munkájában és pihenjen néhány percig.

Többé föl se kelt, ott halt meg ültében egy pillanat alatt és még aznap este kivitték a halottasházba, az ünneplő közönség már csak emlékével maradt egy födél alatt éjszakára.

Mindenki úgy mondja el a környéken, hogy másnap este már ott ragyogott a gyönyörű ékszerbolt, a rosszul világított, tejbűzös, vajszagú tejcsarnok helyén. Senki sem látott mesterembereket dolgozni, a hurcolkodásnak egyetlen tanuja sincsen, mégis egyszerre csak olyan ékszerüzlet volt a kicsiny külvárosi házban, amilyent azelőtt még álmában sem látott erre senki. A bolt formája egy kocka belseje volt. Falain mintha a foszfor eleven fényessége pihegett volna. Se csillár, se lámpa nem világított az üzletben, este mégis ragyogott a kis bolt. De ez a fény nem lépte túl a kirakat üvegét, az uccára egyetlen fénysugár sem vetődött ki s az ékszerbolt ragyogása nem csapta bele fénycsóvját az ucca sötétségébe, mint a többi üzletek.

Csodálatos ékszerek voltak a kirakatban. Zöld aranyból kígyók és gyíkok, az eleven életet tökéletesen utánzó zománcok. Apró krokodilok és nagy békák szemében drágakövek csillogtak. Különös formájú, sérült szívek heverték bársony tokokban, s minden percben egy vérgyöngyöt hullattak, amelyek rögtön eltűntek, de nem fogytak el soha. Soha nem látott formára csiszolt briliánsok lobogtatták kétségbeesésüket ércfoglalatuk börtönében, de mintha mindegyiket valami nehéz titokzatosság szennye borította volna be. Annak, aki a kirakat vastag üvegén benézett, a smaragdok epéjétől keserű lett a szája, s a rubin vérének émelyítő meleg gőzétől felfordult a gyomra. Millió ráncból összerakott öregasszonyok mindig csak erről a boltról beszéltek. Az ékszerész bicegő fekete ember volt, senki sem tudta hogyan hívják. A bolt felett ki volt akasztva a táblája, aranybetűk fekete alapon, de olyan furcsa formájú betűk voltak azok, hogy senki sem tudott eligazodni rajtuk.

A boltba soha senkit nem láttak bemenni. Sem vevő, sem eladó nem lépte át a küszöböt. És az ékszerész mégis egész nap úgy mozgott, ugrált és beszélt odabent, mintha vevőket szolgálna ki. És csakugyan, a kirakat kincsei is folyton változtak. Ki vitte el őket, ki hozott helyettük újat, senki sem tudta a környéken. A többi üzletekkel egyidőben az ékszerész is becsukta a boltját és egyenesen a házmesterék lakásába ment. Egy esztendőre előre kifizette a vacsoráját, de soha egy falatot nem evett, csak egy pohár tiszta vizet ivott.

Idát nézte folyton és szemének fekete felhője árnyékot vetett a leány tizenhatéves szépségének fényességére. Hajnalban felébredt virágok bájos és tiszta testvére volt Ida. Földi szagokkal be nem mocskolt illata volt ennek a leánynak. Hozzá fogható szépség nem élt a városban, az országban, az egész világon. Az ékszerész tudta, hogy nincs a földön még egy ilyen emberi alkotás és ilyen isteni teremtmény, ezért hát azt akarta, hogy a leány belésszeressen és aztán feleségül menjen hozzá.

Himlőhelyes arcán a kis húsgödrök megteltek a kín, a türelmetlenség, a féltékenység, a vágy, az irigység és a kétségbeesés verejtékcseppjeivel. Hideg ékszereket és forró szavakat ajándékozott Idának, de a leány álmainak szépségével nem tudott megbirkózni a kereskedő rút

valósága. Hanem azért Ida mégis az ékszerész felesége lett. Esküvőjük után az ura szép selyem karosszékbe ültette a boltban és onnan egy percre sem volt szabad távoznia. Mindennap más és más ékszereket rakott asszonyára, az egész környék csak azt csodálta a kirakat ablakán keresztül. Ida szépsége mindennap teljesebb lett s az ékszerész mindennap szerelmesebben és féltékenyebben ébredt. Szerette volna feleségét láthatatlanná tenni a világ számára, de földi emberek ellen, földi emberen semmiféle ilyen varázslat nem fog.

Ott ült puha selyem karosszékben az ékszerész felesége és az ékszerész tudta, hogy az asszony nem őrá gondol, s nem őt szereti. Az asszony képzelete élte meg nem zavarható életét.

Ida homloka mögött rejtelmesen forgott az a földgolyó, amelynek Paradicsomában az ő szerelmével megkoronázott Ádám volt a király. Nem volt ő itt ebben a különös boltban, nem látta ezt a denevérszerű embert itt mellette, oly erővel képzelte el álmait, oly kétségbeeséssel, hogy szinte testileg is eltávolította magát kétségbeejtő rabságából. Az volt a valóság, hogy kedvesével él egy mindenkinek hozzáférhetetlen földön és az ékszeresbolt élete volt az álom. Nem lehetett titok a himlőhelyes ékszerész előtt, hogy képzeletben megcsalja a felesége.

És egy napon, amikor a kétségbeesés úgy tépte és változtatta arcának formáit, mint a szélvész a mélyen lógó felhőket, az ékszerész mutatóujjával megérintette egy helyen az asszony koponyáját. Ebben a pillanatban Ida nem érezte ízét álmokedvese csókjának. Nem érezte ízét, de csókolta tovább. Az ékszerész most egy másik helyen érintette meg felesége fejét. Akkor az nem tudta többé elképzelni az imádott arcot. Tovább imádta, anélkül hogy fel tudta volna idézni vonásait lelki szemei előtt.

A kétségbeesett ékszerész egyenkint fosztotta meg az asszony ifjú testét minden tulajdonságától: nem tudott már látni, tapintani, ízlelni, szagolni, hallani. Álmából elveszett minden, ami a test műszereivel tapasztalható, de megtelt valami bőrét feszítő érzéssel, arról nem tudta, hogy micsoda, hogy honnan jött, miért jött, csak azt tudta, hogy ez az érzés haláláig sem hagyhatja el testét és lelkét s ennek az érzésnek az erején semmi földi, földfeletti vagy földalatti teremtménynek nincsen hatalma.

Mikor az ékszerész ezt belátta, egy tekintetével összerombolta gyönyörű boltját, magára kanyarította szárnyas köpenyegét és átkozódva elment. Kalapját a szemére akarta húzni, de homlokának két kinövése megakadályozta ezt. Egy felszarvazott férj volt-e ő vagy az ördög?

ÉLETBIZTOSÍTÁS.

Az öreg úr, akinek ügyét kedves szívességgel intézte el az adóhivatalban, hálásan szorongatta Oleánder kezét.

- Hány éves ön, kedves öcsém?

- Huszonöt leszek.

- Vigyázzon az egészségére, magáé az élet.

Mint valami dalnak egy sora, fülében maradt ez a néhány szó és mikor ebéd után leheveredett a vén díványra, a viaszos vászonnal bevont rokkant bútor is azt ropogta: magáé az élet. Szorgalmas, rendszerető, pedáns ember volt Oleánder, szerény jövedelmét ügyesen be tudta osztani, ruháit, fehérneműit s minden holmiját rendben tartotta, s a nap huszonnégy óráját épp olyan pontosan beosztotta, mint havi fizetését. Mindig tudta, hogy mije van mire van szüksége és ezt a kettőt olyan szépen egyensúlyban tartotta, hogy soha zavarba nem jött s nem érte meglepetés.

- Enyém az élet - igaz, de ez nagyon tág meghatározás, valahogy reálisabban kéne ezt kifejezni. Nagyapám hetvenöt éves volt, nagyanyám hetven, apám hatvanöt, anyám hatvan, mind a kettő ép és egészséges, családban nem pusztítottak nehéz nyavalyák, minden rokonom szép kort ért meg, szerény számítással nekem is van még legalább negyven esztendőm.

Ezt még egyszer meggondolta és úgy találta, hogy nem volt szerénytelen, emberi, józan számítás szerint s az ő okos életbeosztása mellett csakugyan lehet még negyven esztendeje. A negyven év az övé, az ő vagyona, tulajdona, azzal törődni köteles. Mint ahogy a hivatalát és a ruháit rendben tartja, gondját kell viselnie ennek a negyven esztendőnek is. Vagyona, tőkéje, raktára ez. Kamatozásáról, biztonságáról gondoskodni kell. Csak azt kell kitalálni, hogy milyen módon?

- Mindenekelőtt biztosítani fogom az életemet. Úgy csinálom a dolgot, hogy negyvenöt éves koromban annyi pénzem legyen, hogy többé dolgoznom ne kelljen. Hátralévő húsz esztendőt urasan, nyugodtan fogom eltölteni, talán a magam földjén gazdálkodom vagy jó kamatra kölcsönöket adogatok megbízható ismerősöknek.

Oleánder papírt, ceruzát vett elő és teljesen kidolgozta tervét. Pontosan megállapította a biztosítási összeg nagyságát s az ő fizetési képességét és néhány nap múlva már kezében is volt az életbiztosítási kötvény.

Könnyen mondott le néhány apró szórakozásról, hogy pontosan fizethessen a társaságnak. Később nehezebb idők következtek, beteg lett a pénz, nőtt a drágaság, akkor Oleánder úgy segített magán, hogy délutáni munkát vállalt. Kedvvel, szívesen dolgozott s mert jól keresett, duplájára emelte a biztosítási összeget.

Ebben az időben ismerkedett meg egy kedves leánnyal és szívesen játszadozott a házasság gondolatával. Kiszámította a házaselet előnyeit s rájött, hogy ha hattól nyolcig is munkát vállal, akkor az asszonyt is el tudja tartani. Büszke volt, hogy három állása van s többet keres, mint főnökei az adóhivatalban. Szombatesténként színházba, kávéházba járt a leánnyal, apró ajándékokkal is kedveskedett neki.

Egészségére nagyon vigyázott, elhatározta, hogy testének épségét megvédelmezi. Lefekvés előtt tejet ivott, nem nyúlt szeszes italhoz, nem dohányzott s kerülte azokat az ételeket, amelyek az orvosi tudomány szerint ártalmas savakat termelnek a szervezetben s a csontokra veszedelmes ásványi anyagokat raknak.

Nem is volt neki soha semmi baja s vasárnaponként könnyen járta a hegyeket, amíg a növekvő drágaság arra nem kényszerítette, hogy vasárnap is munkát vállaljon. A biztosítás sok pénzbe került, de a vasárnapi munka jó jövedelméből éppen futotta. Minden másnap borotválkozott és kevesebb ruhát csináltatott, lemondott az új télikabátáról és kaucsukgallért vásárolt, de az életbiztosítást nem engedte.

A házassági elhatározás egyre jobban gyengült benne és egy napon egészen lemondott róla. Most már semmi más célja nem volt, csak az, hogy a biztosítása bajba ne kerüljön és negyvenöt éves korában megkapja azt az összeget, amelyből élete hátralévő részét majd gondatlan nyugalomban töltheti.

Tizenkét órát ült naponta íróasztal mellett, nem volt se ünnepe, se vasárnapja, de megkereste a szükséges pénzt. Ekkor már szakállt növesztett takarékoságból, csinos tisztaságának vége volt, éjjeliszekrényéről eltűnt a pohár tej és jobbnak találta, hogy idegeit a nikotin és a szesz izgalmaival tartsa frissen, úgy jobban bírja a munkát. Olyan egészséges család fáján termett ember, mint amilyen ő volt, ne féltse szívének és idegeinek épségét néhány cigaretta s egy-két pohár bor izgalmatól. Az a fő, hogy az erős munka után éjjel jól kialudja magát.

Nyolcórai alvás mindenért kárpótol.

Az életbiztosítási kötvény nyugodt lehet, azon a néhány kritikus esztendőn, amely még hátra van, át fogja magát csatázni, a lapok is írják, a szakértők is mondják, a miniszterek is szónokolják, hogy még csak egy kis türelem, egy kis kitartás és minden jóra fordul. Csak addig, csak addig nem szabad csüggedni.

Egyik állását közben elvesztette, de az nem baj, szerez másikat. Nem kapott. Nem baj. A tőzsdén órák alatt gazdagodnak meg az emberek. Megpróbálta és egy délelőtt annyit nyert, amennyiért egy hónapig kellett robotolnia. Az életbiztosítást kifizette, még maradt is valami pénze. Úgy-e, nem szabad kétségbeesni? Eszébe jutott, hogy egyszer egy öregember azt mondta neki:

- Magáé az élet!

Igaza volt neki. Azé az élet, aki jól megmarkolja, akinek ereje és kedve marad küzdeni.

Oleánder vadul küzdött, hogy egészségét megtartsa és életbiztosítását fizetni tudja. Amikor már munkával nem tudott eleget keresni és a tőzsdén is veszteségek érték, kártyázni kezdett.

Kaszinókba járt. Előbb megfigyelte, kémlelte a játékot. Tanulmányozta, hogy miért nyer a nyerő és miért veszít a veszítő? Végre megállapította, hogy ész és idegek kérdése az egész s aki okosan és nyugodtan játszik, az csak nyerhet.

Játszani kezdett. Emésztő, kemény munkát végzett éjszakánként a játékasztalok mellett. Küzdött a szerencséért, harcolt a balszerencse ellen, reggelenként került ágyba, sokszor le sem feketett, de a hivatalába pontosan eljárt és mellékfoglalkozásait is lelkiismeretesen ellátta. Bízott benne, hogy teste kibírja ezt az életet s a pihenést és a táplálkozást, amit most megvont magától, majd bőven megkapja szervezete akkor, amikor negyvenöt esztendő korában mint jó módú férfi nyugalomba vonul. Mennél rosszabbak lettek a viszonyok, annál jobban örült a biztosításnak. Dícsérte magát, hogy előrelátó volt, mert őt csak átmeneti bajok sújthatják, a küzdelem vége csak jó lehet. Reggelenként mosdásnál mosolyogva veregette meg lesóványodott karját:

- Csak ne csüggedj öreg barátom, visszajönnek csontodra a régi kemény izmok. Negyvenöt éves korunkban nagy urak leszünk.

Gondolataival, szavaival úgy biztatta saját testét, mintha az valami gondjaira bízott barátja lenne. Fölényesen beszélt hozzá, olyanokat mondott neki: ne félj, míg engem látsz. De végre mégis eljött az a nap, amelyik után úgy érezte, hogy kiszaladt lába alól a föld.

Fizetni kellett volna a biztosítótársaságnak és egy krajcárja sem volt. Nem volt mit eladni. Feje megtelt vérrel és vad gondolatokkal. Mindent megpróbált, de lehetetlen volt előteremteni a szükséges összeget. A keserűség és elszántság szikrákat vetett szeméből s végül ernyedten esett le a kanapéra. Ekkor rájött, hogy elveszett.

Mikor a függöny zsinórját nyakára hurkolta, már egészen nyugodt volt. Összetört, sovány, petyhüdt bőrű testének volt még annyi súlya, hogy hamarosan beléfojtsa az életet.

Temetésén a pap nem sokat tudott róla mondani, de ismerősei úgy állták körül koporsóját, hogy abban mártír pihen. Ágg szüleiért áldozta fel magát, mondták, éjjel-nappal dolgozott, hogy családját támogatni tudja. Az a két szegény zokogó öreg, az apja meg az anyja. És sajnálták és dícsérték Oleándert. A halott pedig a koporsóban megkezdte méltóságos és lassú rothadását.

AZ ÖZVEGY HATALMÁBAN

Nem is tudom, hogy melyik ismerősöm ajánlotta hozzánk az özvegyet. Egy keddi napon megjelent nálunk, mert pártfogójával megbeszéltük, hogy minden kedden nálunk kap majd ebédet. Elegáns, sovány alak volt és gyászruhát viselt. Régi divatú volt a ruhája s azt a hatást tette, mintha lovaglósztűm lett volna valaha. A civilruhának átalakított uniformison marad valami olyan bélyeg, mint amilyen az özvegy kosztűmjén árulkodott gazdája multjáról.

Szerényen, kedvesen ült a hófehér hajú öregasszony a szalónban és kellemesen mesélgetett, míg az ebédre vártunk. Családjának egykori híres gazdagságáról beszélt, ha éppen ráterelődött a szó, de nem kérkedett régi fényes életével és nem hajszolt szánalmat mai nyomora miatt. Soha nem panaszkodott férjére, fiára, hogy eltékozolták pénzüket, földjüket s híres rengeteg családi ékszerüket. Azt is természetesnek tartotta, hogy mi ebédet adunk neki. Ez nem lehet másképpen, mert a jó Isten nekünk osztotta ki ezt a kötelességet. Nem volt tehát alázatos, nem hálálkodott, egyszerű nyugalommal vette tudomásul, hogy kedden a mi asztalunknál ebédel és ez most már mindig így lesz.

Soha nem gondolt rá, hogy valami formában hálás próbáljon lenni. Nem ajánlkozott apró szolgálatokra, kis szívességekre. Egyszer sokkal korábban érkezett, mint rendesen és leült a zongorához. Nagyon elmerült a játékban, észre sem vette, hogy közben én is hazajöttem s a kanapé sarkába húzódva hallgatom játékát. Ebédnél célozgatni kezdtem rá, hogy miért nem használja fel zenei tudását pénzkeresésre? Taníthatna, multságokon játszhatna, szépen megélhetne.

- De kérem, hogyan tehetném én azt?

Nem a gőgös koldusok ellenszenves nagyzolásával mondta ezt, hanem egyszerű hangon, de kezének olyan mozdulatával s arcának olyan különös kifejezésével, hogy mélyen elszégyeltem magam, mintha valami becsstelen cselekedetre bujtogattam volna. Lassacskán kiderült, hogy semmiféle munkához nem ért. Egy csésze teát nem tud megfőzni s egy gombot nem tud felvarrni. Egyszer meghallotta, hogy estére vendégeink lesznek. Ajánlkozott.

- Majd ittmaradok és segíték a terítésnél.

Az egész délutánt kártyavetéssel töltötte. A szobalány nem merte zavarni, hogy segítsen már teríteni. Megterítette hát az asztalt házunk ízlésének szabályai szerint. Mikor az ebédlőasztal díszje teljes volt, az özvegy összecsomagolta kártyáit s megállt az ebédlő ajtajában. Sápadtan lestük, mit fog mondani. Ő pedig végigfuttatta tekintetét az asztalon, a hófehér damasztra kirakott porcellánok, üvegek és ezüstök tömegén és így szólt:

- Nálunk a tánti nem így szokta.

Nem volt ez leszólás, nem volt szerény polgári viszonyainknak lebecsülése, inkább valami olyasmi, mintha megjegyzésével nagy szívességet tett volna, mintha egy nagy munkát végzett volna jószívvel a mi érdekünkben. Szeretett visszatérni erre a dologra. Gyakran kérdezte, milyen sikere volt a terítésének? Mi valami különös kényszer hatása alatt hazudtunk:

- A vendégek el voltak ragadtatva. Mindenki megkérdezte, hogy ki volt a terítőművész?

- Ó, nem olyan nagy dolog az egész - mondotta csodálatos szerényen.

A csecsemők naivitásával és gyámoltalanságával élt a világon ez az öregasszony és csak egy munkát ismert a kártyarakást. Rengeteg pasziánsz-játszmát tudott.

- Tudok én milliót: a planétát, a legyezőt, Napoleon koronáját, a szélmalmot. Ezret tudok: a vörös és feketét, a copfot, a csigát. Rengeteget tudok, fogadok, hogy legalább százat tudok. Élek, halok érte, bolondja vagyok.

Szerényen, finom tartózkodással kérdezte egyszer:

- Nem szeretne megtanulni néhányat?

Kértem, hogy tanítson meg néhány fajtára. Izgatott lett és amint lenyelte az utolsó falatot, már előszedte a kártyáit. Előjátszotta és magyarázta a leckét. Világosan és ügyesen magyarázott, mintha röstelné, hogy neki a kisujjában van a tudomány, amihez én nem is konyítok. Szerényen, kedvesen bátorított és biztatott. Szinte megvigasztalt, hogy nono nem vagyok még elveszve, mert megtanulhatok valamit az ő rengeteg tudományából. Két óra hosszat vesződött velem s utána csakugyan két játszmat hibátlanul ki tudtam rakni. Igen örült a sikernek s mielőtt távozott, meghagyta:

- Most egy óráig próbálgassa egyedül, nehogy elfelejtse.

Tanítványi zavarban, égő füllel maradtam az asztal mellett s mintha valami idegen, éles árnyalatot fedeztem volna fel az özvegy hangjában. A következő kedden ezek voltak az első szavai:

- Na, tudja-e a leckét?

A lecke szó úgy talált el, mint egy kő és egész ebéd alatt kényelmetlen zavar bántott. Mikor az asztalról leszedték az edényt, különös ügybuzgalommal szólt hozzám:

- Na, most tessék eljátszani, amit a multkor tanult.

Iskoláskorom óta nem érzett szorongással játszani kezdem. Mint mikor a tanuló felel. Zavaromban többször hibáztam. Olyankor felemelte elegáns, ápolt, csontos kezét és olyan hangon, amelyben a jóindulat mellé a tanító káröröme vegyült, rámszólt:

- Gondolkozzon, hogyan mutattam? A középen föl, a szárnyakon le, színre színt. Nem volt elég szorgalmas, ma csak egy újat mutatok, maga lassú felfogású, ezen a héten legyen lelkiismeretesebb, jól megtanulja a feladatot. Látom, hogy jó feje van, hát én magától sokat kívánok.

Úgy ment el és egy hét múlva úgy érkezett, mint egy tanító. Eddigi fecsegéseit abbahagyta, csak tananyagáról beszélt. Ebéd után rögtön orrára csapta acélkeretű cvikkerét s megkezdte a tanítást. Előbb el kellett mondanom, azután el kellett játszanom a feladott leckét. Egyszerre azt vettem észre, hogy jólesik, ha megdicsér és elszomorít, ha nincs velem meglegedve.

Ő pedig egyre jobban megváltozott. Parancsolt, szigorú volt s szinte az sem lepett volna meg, ha megbüntet hanyagságomért. Kezdem félni a keddi napoktól és azon törtem a fejemet, hogy milyen ürüggyel ehetnék egyik-másik kedden vendéglőben. De ezt a feleségem sem látta volna szívesen. Üzleti útra kéne menni néhány hétre. Vagy egy havi szabadságot kellene kérni. Milyen jó volna négyheti nyugalom. Addig történhet is valami. Talán meghal az özvegy vagy megbetegszik, vagy elszokik a háztól, vagy valami más, nem várt módon szabadulok meg tőle. Egyelőre azonban alig van rá remény, hogy elromlott, megkeseredett életem sora megjavul s otthonom elpusztult nyugalma visszatér.

ALTATÓ

Éjfél után két órakor a csecsemő nyekeregni kezdett. Még nem volt egészen ébren, de már nem aludt olyan mélyen, mint eddig. Szája elgömbült, szemhéjai mozogtak, mintha függőyei mögött a két szem arra készült volna, hogy ezt a két függőnyt felvonja. Parányi ökleit felfelé lökdöste a levegőbe, s azokat a különös, száraz, nyekergő hangokat hallatta, amelyek a csecsemők sírását szokták megelőzni.

A szobát egy kis olajmécses látta el némi világossággal s a levegő megtelt a szülők és a gyermekek kigőzölgesének szagával. Az apa az első neszre felriadt könnyű álmából s felült az ágyban, hogy az első síró hangra kiugorjon s ringatni kezdje a kocsit. Az anya folytatta egészséges, mély alvását.

A kicsike kinyitotta szemét és sírni kezdett.

Apja ott termett a kocsinál és ringatni kezdte. Az ötvenéves férfi még ott érezte térdében az előző nap fáradtságát. Aggódva nézett húszéves feleségére, nem ébredt-e fel a neszre? Az asszony önzően, egészségesen aludt.

Egyik karjával erősen magához szorította a paplant s a meztelenül maradt erős kar és a telt váll hústömege egyenletes hullámzással jelezte lélekezésének szabályos ritmusát. Az apa ráhajolt az élénken nézdelődő csecsemőre. Valami rendkívüli szomorúság rendítette meg s még soha nem érzett gyöngédséggel töltötte el minden porcikáját a részvét, amint a gyermeket nézte. Kimondhatatlan szálnalmat érzett, nem is tudta, hogy ki iránt. Mutatóujját a kicsike állára tette.

- No, mi az, kedvesem? Hát nem tud aludni a rossz kis fiú? Mi bajod van, mondd meg kedves apádnak. Úgy-e, semmid se fáj? Csak felébredt a fiúcska. Talán rosszat álmodott. Mit álmodtál, fiacskám? Mi rosszat álmodhat egy ilyen csöppség?

A gyermek belekapaszkodott az apja ujjába, s ráncigálni kezdte és mosolygott.

- Úgy-e, - suttogott az apa - úgy-e, jó megfogni a papa kezét? Hát fogjad és ne engedjed el. Akkor sem szabad elengedni, ha nagy leszel. Sok bajt és szomorúságot kerülsz el akkor. Nehéz a mi utunk ezen a földön, s mire meg tudjuk ítélni, hogy mennyi hibát csináltunk, akkor már késő van, egyet sem lehet jóvátenni. Igen nagy a világ s igen sok az ember rajta, nehéz annak a sora, aki többre vágyik, mint az egyszerű létezésre. Majd csónakot oldok neked, folyók sodrára bízlak, s ha megszoktad a hullámokat, tengerre szállunk. Végtelen vizek csapkodják a végtelen szárazföldet s átadják egymásnak létezésük feltételeit. Majd én megtanítalak rá, hogy milyen nagyon kell szeretni a természetet és megtanítalak arra is, hogyan kell szeretni. Ennek a szeretetnek, akárcsak a körnek, nem lehet kezdete és vége, délkör gyanánt fogja át szereteted a földet, jelezve testvériségedet mindennel, ami rajta él és benne van. Majd megtanulod, hogy minden szükséges és minden szép ezen a világon. Csodálatos minden teremtmény, tökéletes és nagyszerű, ha az ostobák undorodnak is némelyiktől.

- Szépek a nemes ménesek telivérei s a gulya füstösnyakú bikái, de gyönyörködni kell ám azokban a csodálatos teremtményekben is, amelyeknek nyakáról és oldaláról céltalan lebernyegek lógnak le, valami emberentúli esztétika dicsőségére. Értened kell az állatokon a púpok és aránytalanságok törvényeit, a tevék és zsiráfok álomszerű szépségeit. Meg kell döbbenned a zebra bőrének titka előtt, mert soha meg nem tudjuk fejteni, hogy ki díszítette fel ujjlenyomatával ezt az állatot, amelynek millió tagú családjában két egyforma nincsen. A levegő, a föld és a tenger élőlények megszámlálhatatlan millióival van tele, de egyetlen sincs közöttük, amely ne hiányozna, ha nem élne.

- A természet még nem végzett oktalan, felesleges vagy kontármunkát. És még soha nem ismételte meg önmagát. A teremtmények milliói között nincs két egyforma példány. Ha majd kinyílik kicsiny agyad, beszélhetek neked a természet összhangjáról, rendjéről s arról, hogy minden összefügg, minden egymásért van és arról is, hogy ezt a rendet soha semmi meg nem zavarhatja. Ez a zord és kegyetlen rend az Isten. A végtelen nagy világ az az Isten, a természet Isten ruhája, s a természet törvényei Isten tulajdonságai. Az én véges eszem így értelmezi az érthetetlen végtelent. Légy majd kíváncsi a világra, amelyben élsz, kíváncsiságnál csak szeretet legyen benned nagyobb, de ne piszkítsd be elmédet az elbizakodottsággal, ne gondold soha, hogy a rettenetes titokból valamit is megértettél. Azért élünk a földön, hogy szeressük és csodáljuk a világot s hogy titkának megfejtéséről örökre lemondjunk. Az ösztönök, az erkölcsök és a tulajdonságok ritmusa, egymásba kapcsolódása, törvényszerűsége: ez az ember élete s a mi fajtánknak előkelősége kimerül abban, hogy az ember eszközöket használ. Oh, milyen szerény, szegény dicsőség! Ha még élek, amikor te nagy leszel, mindezt megmagyarázom neked.

Ebben a pillanatban teljes nagyságában megérezte az apa a nagy távolságot a maga és a fia élete között és megérezte az egymástól való távolodás gyorsaságát, azt a gyorsaságot, amely a lefelé való zuhanás és a felfelé való repülés között keletkezik.

- Kár, hogy öreg vagyok és ezt már meg nem érem. Légy majd jó kis fiú, s engedelmesen fogjad anyád kezét, amikor a koporsómat kíséritek. Ott viszik majd szegény apádat, késő szerelmének véres sebével szíve közepén...

- De miért beszélek én neked ilyen szomorú-szomorú dolgokról. Ma este olyan szép zenét hallgattam. Egy híres karmester vezényelte a zenekart. Ennek a karmesternek - én legalább ilyennek láttam - balkeze magyaráz, agitál, könyörög, fenyeget, oktat és prédikál. Néha olyan, mintha száraz ágat rázna a novemberi szél, néha úgy tetszik, hogy virágtól terhes és levéllel tömött áldott gallyat lenget a májusi szellő. Félelmetesen hosszúra tud megnőni ez a balkéz. Ilyenkor a zenekar legtávolabbi hangszereit is megsimogatja s megérinti minden zenésznek a homlokát. A jajveszékelő hegedűket s a kétségbeesetten ordító trombitákat egyetlen vigasztaló intésével megnyugtatja s tenyerének kagylójából a vigasz friss italát nyújtja nekik.

- Úgy látszik sokszor, hogy zsákba markol, s a magvető ünnepélyes mozdulatával búzát szór a felszántott televénybe. Máskor mintha szenteltvízzel hintene meg egy újszülött csecsemőt vagy megszentelné a koporsót. Olyan érzékenyen és gyengén tud lebegni ez a kéz, mint egy haldokló lepke, mikor utoljára ereszkedik a rózsára, hogy rögtön holtan hulljon a földre. Aztán ökölbe szorul, s akkora erő száll bele, hogy öklének kalapálásával szöveget ver a sziklába. A mozdulatlan négy ujj mellől felemelkedik a hüvelyk és olyan vihar támad a zenekarban, hogy csak a legszélesebb, leglágyabb atyai simítás tud békét teremteni; aztán olyan magasra nyúlik, hogy a szem már követni sem tudja, csak érezni kell, hogy most az égből szakít le valamit, talán a teljes kiengesztelődés gyümölcsét s azzal mindenkit megkínál: a zenészeit és a hallgatókat.

- Hirtelen borzadva látod, hogy kitepte a gordonka szívét s véresen forgatja feje fölött, de egy pillanat s a démoni balkéz már simogatja a megsebzett hangszert és az édes melódiával köszöni meg a jóságát. Ördögi kígyó ez a balkéz, vonaglik, tekergőzik, fullánkját öltögeti, szinte hallani lehet mérges sziszegését, de a következő percben a kézfej galambbá változik s szelíden röpköd a szenvedő hangszerek fölött. Ugyanabban a pillanatban fogja a hegedű torkát, amelyben a trombita billentyűjét billegeti, s amikor örült erővel vág a nagydobba és a cintányér rezébe.

- És amikor végre derekához szorítja a karját s megmerevedett, mozdulatlan ujjai semmi jelet nem intenek, csak sugározzák a karmester lelkének parancsait, akkor mennyei tiszta pianisszimóban kileheli lelkét Csajkovszkij IV. szimfóniájának második tétele.

A csecsemő komolyan nézett a beszélőre s egyszerre könny öntötte el a szemét, de a gyermek nem sírt. Mikor az apja elhallgatott, kicsinynél parányibb kezét megnedvesítette szemének szenteltvíztartójában s valami érthetetlen és megrázó szertartás szabályai szerint, meghintette apját lelkének esővizével.

A fiatal, egészséges anya egész idő alatt zavartalanul merítette mély álma kútjából a szabályos lélegzetek hosszú sorát.